

X 164.410

Gantner Péter

**Magyar diplomaták küzdelme
a párizsi békekonferencián**

Pécs, 2015

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001231005

X 264410

Gantner Péter

Magyar diplomaták küzdelme a párizsi békekonferencián

Borító, design és tördelés: IDResearch Kft./Publikon Kiadó

A szöveget gondozta: Bazsó Márton

Szakmai bíráló: Haas György

Nyomda: Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécs

Felelős vezető: Molnár Csaba

ISBN: 978-615-5457-46-3

Kiadta: IDResearch Kft./Publikon Kiadó

© Gantner Péter, 2015

© IDResearch Kft./Publikon Kiadó, 2015

A kötet szerzői jogi védelem alatt áll, a kiadványt vagy egyes részeit felhasználni, másolni, sokszorosítani, továbbadni szigorúan tilos, kizárólag a kiadó és a szerző engedélyével lehet.

publikon
KIADÓ

www.publikon.hu

TARTALOM

Bevezetés	5
I. Magyarország helyzete a párizsi békekonferencia előtt	11
A tapogatódzó kísérletek	13
Magyarország kirablása	16
Az ország szovjetizálása – szovjet politikai, gazdasági és kulturális behatolás	18
II. Életrajzok	25
III. Politikai és diplomáciai tevékenység és a béke előkészítése a párizsi békekonferenciáig	33
Auer Pál politikusi tevékenysége	34
Auer Pál publicisztikai tevékenysége	39
A párizsi követ	42
Szegedy-Maszák Aladár, washingtoni követ	49
Küzdelem a magyar nép megsegítéséért	51
A washingtoni követ politikai tevékenysége: jelentések, elemzések	53
Kapcsolat az amerikai magyarsággal	56
Kertész István, a béke előkészítésének irányítója és koordinátora	58
Memorandumok	59
Részvétel a béke-előkészítéssel kapcsolatos politikai tanácskozásokon	61
Támadások a béke-előkészítés ellen	62
IV. Küzdelem Párizsban a békekonferencián	65
A nemzetközi helyzet	65
A kulisszák mögötti tárgyalások	75
Nyilvános szereplés a bizottsági üléseken	88
Küzdelem a csehszlovák törekvések ellen	95
Részvétel a magyar küldöttség belső vitáiban	108
Részvétel a miniszterelnöki és a külügyminiszteri megbeszéléseken	114
V. A békekonferencia után	123
A békekonferenciát követő politikai helyzet	124
Küzdelem a békekonferencia után	125
Közös fellépés	130
A politikai és diplomáciai lehetőségek beszűkülése	135

VI. Az emigráció

Epilógus	145
Felhasznált források	147
A fontosabb szereplők rövid életrajza	151

141

145

147

151

BEVEZETÉS

A második világháborúban Magyarország – az első világháborúhoz hasonlóan – újból a rossz, a vesztes oldalon állt. A büntetés nem is maradt el. A győztesek – bár sokan úgy gondolták, hogy egy igazságos világrendet hoznak létre – nagy csalódást okoztak. Saját érdekeik alapján bosszút álltak. Az igazságos világrend helyett a veszteseket megbüntették, a gyengéket megalázták.

Joggal merül fel a kérdés, hogy miért gondolta a magyar társadalom jelentős, talán döntő többsége, miként a politikai és szellemi elit több kiemelkedő képviselője is, hogy a győztesek kíméletesek lesznek? Sokan még abban is bizakodtak, hogy Magyarország területeket kap majd vissza. A bizakodás oka az lehetett, hogy a háborút részben a nyugati demokráciák, a szabadság hazája, az Egyesült Államok és a sokak által áhított és irigyelt westminsteri demokráciát megtestesítő Nagy-Britannia nyerték meg. A Közép- és Kelet-Európát elfoglaló Szovjetunióról, a másik nagy győztesről szintén feltételezték, hogy egy olyan újfajta rendet valósított meg, amely biztosítja az emberek jólétét és viszonylagos egyenlőségét.

A győztesek nem fukarkodtak a szépen hangzó nyilatkozatokkal. Az Atlanti Charta, az ENSZ Alapokmánya, a Roosevelt elnök által megfogalmazott négy szabadság elve stb. mind-mind szép gondolatok, a valóságban azonban másként hatottak, már ha egyáltalán alkalmazták őket.

Magyarország számára kedvezőtlen volt az a körülmény is, hogy a győztesek közé soroltak néhány olyan szomszédos országot, amelyek ugyan korábban a náci Németország csatlósai voltak, de különböző okok miatt még időben a másik oldalra kerültek. Ezek a kvázi győztes országok – Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia is – alig várták, hogy bosszút álljanak a magyarságon, főként a trianoni békeszerződésben nekik ítélt, ám a bécsi döntőbizottsági határozatokban Magyarországnak visszaadott színmagyar területek miatt.

A történelmi igazság kedvéért jegyezzük meg azt a szomorú körülményt is, hogy az említett országok néhány vezető és befolyásos politikus a ténylegesen gyűlölte a magyarságot, s ha lehetőségük nyílt olyan lépésre, amellyel ártottak az amúgy is páriaként kezelt és szövetséges nélküli Magyarországnak, akkor azt haladéktalanul megtették. Érdemes konkrét neveket is megemlíteni: Edvard Beneš csehszlovák köztársasági elnököt, Vladimír Clementis szlovák külügyi államtitkárt, vagy Lucrețiu Pătrășcanu román igazságügy-minisztert. Utóbbi kettő Moszkvához hű kommunista volt. És a sort persze még hosszan folytathatnánk.

A legnagyobb, szinte katasztrofális hatással járó történelmi körülmény az volt, hogy Magyarországra a szovjet hadsereg vonult be. A háború, a harci cselekmények, a bombázások által sújtott országot a félig európai, félig ázsiai Vörös

Hadsereg kirabolta, megsarcolta. Sok védtelen nőt megbecstelenítettek, számtalan férfit elhurcoltak távoli, szibériai munkatáborokba. A Szovjetunió a megszállás első percétől – eleinte rejtetten, majd egyre erőszakosabb és nyilvánvalóbb módon – megkezdte az ország szovjet mintára történő átalakítását (szovjetizáció). Hű segítőitársai voltak a Moszkvából visszatért és a hazai kommunisták.

Ilyen körülmények között került sor 1946. július 29. és október 15. között Párizsban a békekonferenciára, amelyen nem sok jó várt a magyarságra. Érdemes megjegyezni, hogy a párizsi béke, a párizsi békekonferencia kiesett a nép emlékezetéből. Általában Trianont emlegetjük, ha az ország megcsonkításáról van szó. El kell mondani azonban, hogy nagyon sok hasonlóság van Trianon és Párizs között. Párizsban éppen úgy meglopták, megbüntették, megalázták az országot, mint 26 évvel korábban. Párizsban, Trianonhoz hasonlóan Magyarország kapta a legnagyobb büntetést. Ezen túl volt két olyan csehszlovák büntető szándék, amelyek nem valósultak meg. Sikerült megakadályozni 200 ezer felvidéki magyar Magyarországra telepítését, amelynek megvalósulása beláthatatlan, katasztrofális gazdasági és társadalmi hatásokat idézett volna elő. Ugyancsak eredményként könyvelhető el, hogy sikerült a csehszlovákok által követelt – Pozsonnyal szemközti – többségében magyar lakosságú öt faluból kettőt visszatartani.

Abban, hogy ez így történt, három magyar diplomatának: Auer Pál párizsi követnek, Kertész Istvánnak, a Külügyminisztérium Béke-előkészítő Osztálya vezetőjének és Szegedy-Maszák Aladár washingtoni követnek volt meghatározó szerepe, akik nagyon keményen, adott esetben súlyos kockázatot vállalva küzdöttek Magyarország érdekeiért. A kockázatvállalás kifejezés nem túlzás. Párizsban Magyarország ellenséges környezetben volt. A legellenségesebb politikát a Szovjetunió, Csehszlovákia és Románia folytatták Magyarországgal szemben, provokációktól, inszINUációktól sem visszariadva. Az ellenséges környezethez tartozott az is, hogy a magyar küldöttség tagjai között moszkvai ügynökök is voltak. Elég, ha Gerő Ernő nevét említjük meg, aki árgus szemekkel figyelte a nyugatbarát-nak elkönyvelt diplomaták minden lépését, és akinek fontosabb volt a Szovjetunió érdekeinek a megvalósulása, mint Magyarország sorsa.

Természetesen a békekonferencián részt vevő magyar küldöttség többi tagja is tette a dolgát. A három említett diplomata azonban kiemelkedő szerepet töltött be az ország érdekeinek a védelmében, érvényesítésében.

Auer Pál, Kertész István és Szegedy-Maszák Aladár nem kerültek el a sorsukat. Az 1945–1947-es koalíciós évek több nem kommunista politikusához, diplomatájához hasonlóan kiestek a nép emlékezetéből. A szakirodalomban, emlékiratokban fel-fel tűnik a nevük. Sőt, ne legyünk igazságtalanok: Kertész István és Szegedy-Maszák Aladár emlékiratai is megjelentek, amelyekre fogunk is hivatkozni. Auer

Pál is megírta az övéit, amelyek azonban Magyarországon nem jelentek meg. Hármójuk együttes párizsi küzdelme azonban nincs összefoglalva, nincs feldolgozva, pedig példamutató, ahogyan küzdöttek hazánk fennmaradásáért.

I. MAGYARORSZÁG HELYZETE A PÁRIZSI BÉKEKONFERENCIA ELŐTT

A párizsi békekonferenciával kapcsolatban érdemes röviden áttekinteni az előzményeket. A Horthy-rendszer külpolitikáját sok történeti munka kiválóan feldolgozta. Ezért nem is kívánunk ismétlésekbe bocsátkozni, ám néhány gondolatot, körülményt érdemes megemlíteni. Személyesen Horthy kormányzó és a politikai elit teljes mértékben félreértette Magyarország akkori nemzetközi helyzetét és jelentőségét. Jó példa erre Ullein-Reviczky Antal Svédországba akkreditált magyar követ – egyébként volt külügyi sajtófőnök – 1944. január 7-én küldött jelentése. Érdemes idézni: „Az angolok érdeklődése Magyarország iránt is ezt a célt szolgálja, Magyarország a meleg tengerek első védelmi zónája. Egyben Nyugat-Európa kapuja. Szerepünk az angolszász politika szempontjából egészen más most, mint volt a Párizs környéki békék idején. Most a keleti veszély – a Szovjetunió – ellen Magyarország az első és legfőbb védelmi bástya. A baj csak az, hogy ezt az angolszászok nem merik nyíltan elismerni.”¹ Nagyon-nagyon sok hasonló követi jelentést lehetne idézni. Természetesen az uralkodó elit vágyálmairól volt szó. Jól bizonyítja ezt Kertész István, aki emlékirataiban reálisan ábrázolja az angolszász politikát és katonai elképzeléseket. Eszerint az amerikai vezérkari főnökök bizottsága 1943 őszén úgy határozott, hogy „az Egyesült Államok nem vállal kötelezettséget a Balkán területén, Ausztriát is ideértve”.² Világos véleményről van szó. 1943-ban katonai és politikai szempontból is az Egyesült Államok volt a meghatározó hatalom.

A hasonló jelentéseket tanulmányozva mindenesetre feltűnő, hogy a semleges országokból mennyire megtévesztő jelentések érkeztek, mert sok hasonló példát, követi jelentést lehetne megemlíteni.

Az uralkodó elit igazi ellenségnek a Szovjetuniót tartotta. Horthy kormányzó, de elmondható, hogy az akkori magyar társadalom döntő többsége félt a bolsevizmustól. Érthető volt ez a félelem, hiszen az 1919-es Tanácsköztársaság – ahogy a köznyelvben nevezték: a kommün – rossz emlékei élénken éltek még az emberek emlékezetében. A Szovjetunióból érkezett hírek – az uralkodó osztály kegyetlen kiirtása, a politikai rendőrség, a hírhedt CSEKA által folytatott véres terror, a sztálini koncepciós perek sorozata, a földek elkobzása, az óriási éhínségek, a vallások üldözése és így tovább – is arról tanúskodtak, hogy ami 1919-ben Magyarországon történt, az a szovjet valóság. És a hírek egyre-másra érkeztek. Jellemző az akkori magyar közhangulatra, hogy az igazán baloldalinak számító Szociáldemokrata Párt 1941 júniusában tartott pártvezetőségi ülésén leszögezték, hogy a Szovjetunióban

¹ Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke*. Budapest, 1993, Európa – História, 277. o.

² Kertész István: *Magyar békeillúziók, 1945–1947*. Budapest, 1995, Európa – História, 12. o.

nem szocialista rendszer épül, hanem egy kegyetlen, az állami kapitalizmus céljait megvalósító véres diktatúra.³

Magyarország a II. világháborúban – különféle okok miatt – a rossz oldalra került, a náci Németország szövetségese lett. Eleinte, amíg a német győzelmek tartottak és a Magyarországtól a trianoni békediktátumban elvett területek egy része visszakerült, vállalható volt ez a szövetségi viszony. Az események azonban hamar más fordulatot vettek.

1942. november 8-án a nyugati szövetségesek csapatai – főként amerikai egységek – partra szálltak Észak-Afrikában. Ez az esemény az angolszászok, főleg a britek lépéseit figyelő politikai elit figyelmét felkeltette. Egyre inkább mérlegelni kezdték a háború várható kimenetelét, s megkezdődött az addig történetek átértékelése, majd ennek eredményeképpen megindult egy bizonyos fajta mozgás a nyugati szövetségesek felé, mindjárt két irányból is.

Az egyik kiindulási pontot Kállay Miklós miniszterelnök és közvetlen környezete képviselte. A miniszterelnök – talán családi hagyományok alapján is – erősen németellenes beállítottságú volt. Tisztességes embernek ismerték, aki – és erről kevés szó esik – nem volt hajlandó a németek ismétlődő és sürgető követeléseire a zsidók elleni drasztikus intézkedések bevezetésére. Az is tény, hogy a Kállay-kormány idején a parlament és az ellenzéki pártok – köztük a Szociáldemokrata Párt is – szabadon működött.

Természetesen Kállay nem akart rendszerváltozást, ezt nem is érthette el. Ehelyett, és ez neveltetéséből érthető, bizonyos korrekciókban gondolkodott. Mérsékelt földreform, az ellenzék – természetesen nem a kommunisták, s tegyük hozzá mindjárt, hogy kiemelkedő kommunista személyiség nem is volt akkor Magyarországon – bevonása a kormányzásba. Nagyjából ezek voltak az elgondolásai.

A mozgás másik forrását azok a külügyminisztériumi és miniszterelnökségi tisztviselők jelentették, akik az angolszász országokban kialakult „westminsteri” demokrácia hívei és csodálói voltak. Ebbe a csoportba tartozott Szegedy-Maszák Aladár, Kertész István, Pásint Ödön és még sokan mások. Olyan fiatalokról volt szó, akik nemzetközi tapasztalattal rendelkeztek: külföldi egyetemeken tanultak, a nyugati demokráciákban vagy más európai országokban lévő magyar követségeken dolgoztak.

Az említett külpolitikai mozgás fő megnyilvánulását a tapogatódzó megbeszélések jelentették. Azért kell a tapogatódzás kifejezést hangsúlyoznunk, mert a háborúból való kilépésre semmi lehetőség sem volt. Magyarország földrajzi helyzeténél fogva túl közel volt Németországhoz. Nem volt olyan peremország, mint Finnország vagy akár Olaszország. Lényeges szempont az is, hogy ellenséges

országok vették körül. Érdemes megjegyezni, hogy többször felmerült a kisantant feltámadásának a veszélye is.⁴ Lényegében arra volt csak lehetőség, hogy felderítsék: van-e remény a kapcsolatok felvételére a nyugati szövetségesekkel?

A tapogatódzó kísérletek

A nyugati szövetségesek irányába történő tapogatódzások 1942 nyarán kezdődtek. A folyamatot több kiváló történész feldolgozta, ezért a részletes leírás helyett csupán néhány fő csomópontot ismertetünk.

Az első „csáp” Stockholmba nyúlt ki. Ullein-Reviczky Antal külügyi sajtófőnök Gellért Andor újságíró és politológust, a Teleki Pál által alapított Államtudományi Intézet munkatársát a svéd fővárosba küldte tájékozódás, illetve, amennyiben lehetséges, kapcsolatok felvétele érdekében. Gellért kapcsolatba került a szociáldemokrata Böhm Vilmossal, a Tanácsköztársaság egykori hadügyi népbiztosával, aki a stockholmi brit követségnek készített kelet-európai, főként magyar vonatkozású sajtófigyelést. A semleges Stockholm akkoriban fontos információs csatornának számított, Böhm pedig a koalíciós kormányban részt vevő brit Munkáspárt embere és múltjából következően a Horthy-rendszer ellensége volt. A semleges Svájc szintén fontos érintkezési pontnak számított. Genfben élt az amerikai Royal Tyler, aki a népszövetségi kölcsönök felhasználását ellenőrizte Budapesten. Több magyar megbízottal tárgyalt. Így többek között Barcza György nyugalmazott követtel, a nagy tapasztalatú diplomatával, aki nem a kormány, hanem Bethlen István megbízottja volt.

Tyler javasolta, hogy Bethlen utazzon külföldre tárgyalások céljából. Megemlítette, hogy esetleg az amerikai elnök is fogadná. Bethlen el is vállalta volna a megbízást, de attól tartott, hogy a németek megakadályozzák a kiutazását.⁵ Az amerikai megbízott többekkel is tárgyalt természetesen, így Bakách-Besseney György berni nagykövettel és másokkal. Svájc is fontos információs csatornának számított.

Tárgyalások színhelye volt a semleges Portugália fővárosa, Lisszabon is. Itt Wodiáner Andor nagykövet tárgyalt rendszeresen a londoni lengyel emigráns kormány megbízottaival, Jan Szembek gróf volt külügyi államtitkárral és Kovalevsky ezredessel. Meg kell jegyeznünk, hogy a lengyel emigráns kormány volt az egyetlen, amelyik komolyan vette a magyar törekvéseket. Sem a csehszlovák, sem a jugoszláv emigráns kormány nem volt hajlandó akceptálni a magyar törekvéseket. Sőt kifejezetten ellenségesen léptek fel. Wodiánernek sikerült kapcsolatot találnia az amerikaiakkal is. Többször folytatott megbeszélést Francis Deak magyar származású ezredessel, aki akkor a lisszaboni amerikai követségen dolgozott.⁶

⁴ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája, 1919–1945*. Budapest, 1988, Kossuth, 286 o.

⁵ Juhász Gyula: i. m. 297 o.

⁶ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944*. Budapest, 1991, Európa – História, 324. o.

³ Gantner Péter: *Valentiny Ágoston, az elfelejtett államférfi*. Budapest, 2010, I. A. T Kiadó, 17. o.

A tárgyalások fő színtere Isztambul volt. Itt több küldött, Frey András a Magyar Nemzet munkatársa, Veress László külügyminisztériumi tisztviselő, Ujvári Dezső főkonzul is próbálkozott az angolokkal kapcsolatot találni. Megjelentek Törökországban a vezető értelmiség képviselői, így Szent-Györgyi Albert professzor is. Az angolok azonban nem vették túl komolyan a magyar tapogatódzásokat. Jellemző, hogy nem a hivatásos diplomaták, hanem a SOE (Special Operation Executive) nevű szervezet emberei voltak a tárgyalópartnerek. Igaz, a SOE a külügyminisztériumnak volt alárendelve, többek között a csatlós országokban szabotázsakciók tervezése, vagy hamis hírek terjesztése volt a feladata. Főként Kállay miniszterelnök környezetének valóságos sokkot okozott, hogy a SOE megbízottja Pálóczi-Horváth György kommunista-gyanús újságíró volt.⁷

Volt-e eredménye ezeknek a tapogatódzásoknak? Mielőtt erre felelnénk, érdemes megemlíteni, hogy a Kállay kormány megkísérelte az ellenséges beállítottságú szomszédokkal is felvenni a kapcsolatokat. 1943 januárjában gróf Bánffy Miklós volt külügyminiszter sikertelen tárgyalásokat folytatott Iuliu Maniu román ellenzéki vezérrel. Felvették a kapcsolatokat a jugoszláv királpárti Drazsa Mihajlovics (Dragoljub „Draža” Mihailović) tábornokkal, ami szintén nem járt sikerrel.⁸

Érdemes megjegyezni azt is a tapogatódzásokkal kapcsolatban, hogy nem volt megfelelő magyar emigráció a nyugati demokráciákban. Volt baloldali emigráció, az viszont szemben állt a Kállay-kormány törekvéseivel. Egyébként nagyon hatékonyan működött, olyannyira, hogy a Londonban tevékenykedő Károlyi Mihálynak és csoportjának sikerült a BBC szerkesztőségéből a magyarbarát és mérsékelt C. A. Macartney professzort eltávolítani. A moszkvai kommunista emigránsok, Rákosi Mátyás és társai pedig nem a magyar, hanem a Szovjetunió érdekeit képviselték.

Visszatérve az eredményekre: a csúcspont 1943. szeptember 9-én következett be azzal a találkozóval, amelyre a Márvány-tengeren egy jacht fedélzetén került sor az Ankarába akkreditált brit nagykövetség munkatársai – élükön a nagykövettel – és a magyar megbízottak között. Sterndale követségi tanácsos felolvasott egy jegyzéket, amely arról szólt, hogy az Egyesült Nemzetek – azaz a náci Németország ellen küzdő országok – nevében elfogadják Magyarország feltétel nélküli megadását. A jegyzék főbb pontjai a következők voltak: a megadás titokban marad mindaddig, amíg a nyugati szövetségesek csapatai elérik Magyarország határait, Magyarország fokozatosan megszünteti a katonai együttműködést Németországgal, s visszavonja csapatait az orosz frontról. Nem zavarja továbbá a szövetséges légierők átrepülését magyar területek fölött és segíti egy brit katonai misszió Magyarországra történő

beutazását. A jegyzék néhány pontját be is tartották. Így többek között a nyugati légierők nem bombázták 1944. március 19-ig, a németek bevonulásáig Magyarországot.

A tapogatódzó megbeszéléseken kívül a kormány más utakat is keresett. 1943 tavaszán az ankarai magyar nagykövet, Vörnle János és Menemencioglu török külügyminiszter között megbeszélések folytak arról, hogy Törökország és a Balkán országok, Magyarországot is beleértve szorosabb kapcsolatba lépnének egymással a bolsevista veszély elhárítása érdekében. A németek – a semleges és angolbarátnak vélt Törökország miatt – nem nézték jó szemmel a kezdeményezést, s meg is akadályozták a tárgyalások kibontakozását.⁹

Hogyan vélekedtek az angol külügyi szakértők a magyar közeledési kísérletekről? A béke-előkészítési folyamat során több memorandum készült, amelyek összefoglalták a magyar békecélokat. E memorandumok közül kiemelkedett az 1943 nyarán készült Szegedy-Maszák-memorandum. A hosszú mű lényege az volt, hogy a Kárpát-medencében valamilyen, a Commonwealth-hez, a Brit Nemzetközösséghez hasonló alakulatot lenne célszerű létrehozni magyar vezetéssel. Keveredett a Nagy-Magyarország iránti nosztalgia bizonyos angolszász hatásokkal. A memorandum kijutott Londonba is. A brit külügyi szakértők véleménye visszautasító volt.

Lesújtó volt a Reuters brit hírügynökség által készített elemzés, amelyet 1945 októberében tettek közzé: „Nagy-Britanniának sikerült a háború alatt Magyarországgal érintkezési csatornát fenntartani abban a reményben, hogy ezzel elősegíti Magyarország megadását, vagy legalább is ösztönzi az ellenállási mozgalom kialakulását. Meg kell állapítani, hogy ez a politika igen szerény eredményt ért el. Hivatalos londoni körök szerint Magyarország semmivel sem járult hozzá ahhoz, hogy a náci Németország megsemmisüljön.”¹⁰

Végezetül két kétségbeesett kísérletről kell szólnunk, amelyek valóban a 24. órában történtek, amikor a Vörös Hadsereg már elérte a magyar területeket. 1944. szeptember 22-én Náday István vezérezredes a kormányzó megbízásából az olaszországi Casertába a VIII. brit hadsereg főhadiszállására repült. Találkozott a brit Wilson tábornokkal, fegyverszünetet kért, és jelezte azt a magyar igényt, hogy a szovjetekkel együtt angol és amerikai csapatok is vegyenek részt Magyarország megszállásában. Az angolok a kérést ugyan meghallgatták, de nem voltak hajlandók tárgyalni. A másik kísérlet Faragho (Faragó) Gábor vezérezredes által vezetett moszkvai utazás volt, s ezek a tárgyalások a szovjetekkel sikeresek voltak. Előzetes fegyverszüneti megállapodást alá is írtak, ami azonban az 1944. október 15-én

⁷ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz*. 1–2. Budapest, 1996, Európa-História, 189. o.

⁸ *Vallomások a holtak házából*. Budapest, 2006, Corvina, 206. o.

⁹ *A Wilhelmstrasse és Magyarország*. Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933–1944. Budapest, 1968, Kossuth, 712. o.

¹⁰ *Die Haltung Ungarns während des Krieges*. *Neue Zürcher Zeitung*, 1945. október 15.

bekövetkezett sikertelen kiugrási kísérlet és Szálasi-puccs eredményeképpen nem lépett életbe. Magyarország a Szálasi-kormány tevékenysége miatt Hitler utolsó csatlósaként történelmi szégyenpadra került, aminek igen súlyos következményei voltak. Érdemes mindenesetre megjegyezni, hogy Szlovákiáról és Horvátországról, noha ők is kitartottak a nácik mellett, nem vontak le hasonló következtetéseket.

Magyarország kirablása

A súlyos következmények közé tartozott az emberi életekben bekövetkezett, valóban szörnyű és jóváthetetlen pusztulás mellett az anyagi értékekben bekövetkezett óriási méretű károkozás.

Az ország ki lett szolgáltatva a rázúduló hadseregeknek. A félig európai, félig ázsiai eredetű szovjet hadseregen kívül román, bolgár csapatok és bosszúéhes jugoszláv partizánok nyomultak be az ország területére, s nem lehet eltekinteni azokról a pusztításoktól sem, amelyeket a visszavonuló német hadsereg és nyilas cinkosai követek el. Szemléletes példa erre a budapesti hidak felrobbantása.

Moszkvában a szovjet politikusok, legfőképp Vjacseszlav Molotov külügyi népbiztos iránymutatása alapján, a megszálló hadsereg égisze alatt, a Moszkvából hazatért magyar kommunisták vezérletével 1944. december 21-én összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés, amely jóváhagyta az Ideiglenes Nemzeti Kormányt. A jóváhagyás a megfelelő kifejezés, mivel a kormány összetételéről Moszkvában döntöttek. A Horthy kormányzó által kiküldött, akkor már Moszkvai Magyar Bizottságnak nevezett fegyverszüneti küldöttséghez időközben csatlakozott Miklós Béla tábornagy és Vörös János vezérkari főnök. A velük a moszkvai kommunisták bekapcsolásával folytatott tárgyalásokon Molotov világosan meghatározta az ideiglenes kormány szerepét és lehetőségeit. A következőket mondta: „A szovjet kormány úgy véli, hogy ezt az ideiglenes kormányt Magyarországon kell megalakítani, de az összetételére vonatkozóan előre meg kell állapodnunk, és biztosnak kell lennünk abban, hogy ez a kormány a mi intencióinkat viszi keresztül.”¹¹

Az 1945. január 20-án Moszkvában aláírt fegyverszüneti megállapodás 11 pontja alapján Szövetséges Ellenőrző Bizottságot hoztak létre a fegyverszüneti megállapodás betartásának az ellenőrzésére szovjet, amerikai és angol részvétellel. A meghatározó szerep a szovjeteké volt.

Vorosilov marsall lett az elnök. „Magához rendelte a kormány tagjait, és közölte velük, hogy ő a bizottság elnöke, éppen ezért csak őhöz fordulhatunk, semmiféle kópiát nem küldhetünk senkinek, a bizottság tagjait majd ő tájékoztatja. Hiába küldtünk jelentést jelentés után, egy sem került hivatalosan az angolszászok kezé-

be.”¹² A Szövetséges Ellenőrző Bizottság a gyakorlatban a Szovjetunió hatalmát biztosító szerv lett.

A megszálló hadseregekkel kapcsolatos panaszokat a Külügyminisztérium – jó ideig ez volt a legfőbb feladata – a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz (SZEB) küldte. Sok-sok ezer panaszról volt szó, amelyekre nem érkezett válasz. Elmondható tehát, hogy az ország és a lakosság teljes mértékben ki volt szolgáltatva az idegen fegyveres erőknél.

A panaszokat tartalmazó szóbeli jegyzékek alapján reális képet kapunk a rablásokról és különféle egyéb erőszakos cselekményekről.

Jellemzőnek mondható s visszatérő volt a Halasi Népbank és Hitelszövetkezettől érkezett következő panasz: „a város szovjet parancsnoka a bank pénztárában lévő összes készpénzt, értékeket lefoglalta és azokat elszállította. A kérdéses összeg 201 146 pengő elvitele nemcsak a bankot, hanem 1700 szegény munkáscsaládot is sújt.”¹³

A következő szóbeli jegyzék is jellemző panaszt tartalmazott: „a békéscsabai meteorológiai állomás altisztjét folyó év – 1945. március 14-én este a ¾ 7 órás leolvasáskor két szovjet katona megtámadta, zseblámpáját elvették, őt összeverték és elvitték a nála lévő pénzt. Ezen idő óta a nevezett állomás csak vegyes táviratokat ad le, az esti megfigyeléseket beszüntette.”

A salgótarjáni meteorológiai megfigyelő lakását, ahol a műszerek vannak, a szovjet katonaság foglalta le és a teljes berendezést elvették. A csongrádi postahivatal épületében lévő meteorológiai állomást a szovjetek elfoglalták, mert a helyiségeket gabonarakárként használták.¹⁴

Az Országos Tüdőbeteg Szanatórium Egyesület Gyulán lévő József nevű szanatóriumát a bevonuló oroszok kórházként használták. 1945. március 27-én jelentették, hogy a szovjetek kiürítik a kórházat és annak összes felszerelését a vasúthoz szállították. A Külügyminisztérium kérte a SZEB segítségét, hogy a berendezést a kórház emberbaráti céljának megfelelően adják vissza.¹⁵ Válasz nem érkezett. Hangsúlyozzuk, hogy sok ezer hasonló panaszról van szó.

Érkeztek panaszok a román királyi hadsereggel kapcsolatosan is: a folyó év 1945. július 10-12-én román katonák, a X. divízió tagjai az Abaúj vármegye Onga község határában a burgonya-, hagyma- és uborkatermésben tetemes kárt okoztak. A szántóföldeken a szekerekkel történt átvonulás során a kapásnövényeket teljesen tönkretették.

Az ózdi vas- és acélgyár felszabadításakor az ott harcoló román csapatok súlyos atrocitásokat követek el. Napirenden voltak a 8-10 éves leánygyermek meg-

¹² Kárász Artúr: *80 év a föld körül*. Budapest, 1990, Bethlen Gábor Könyvkiadó, 84. o.

¹³ MOL XIX-j-1-k-8/b 75. doboz.

¹⁴ MOL XIX-j-k-8b 75. doboz.

¹⁵ MOL XIX-j-1-k 7o doboz.

¹¹ Idézi Gosztonyi Péter: *Háború van*, háború. Budapest, 1989, Népszava, 97. o.

becstelenítése. Ebből kifolyólag a munkásság hangulata a legelkeseredettebb volt. Az atrocitásokat elkövető románokra egy lövést adtak le. Ennek következtében a román katonaság több olyan bányamunkást is letartóztatott, akiknek az ügyszemmi közül sem volt.¹⁶

A jugoszláv partizánok sem kímélték az országot: a baranyai háromszögben bevonult jugoszláv partizánok imperialista szellemű tevékenységet fejtenek ki. Baranyában és Pécsen propagandát folytatnak Pécsnek, illetőleg Baranyának Jugoszláviához való csatlakozása érdekében. Zala vármegye déli részében, nevezetesen a Muraköz határvidékén partizán alakulatok egyre gyakrabban hatolnak be a magyar területre, fosztogatva a védtelen lakosságot, elhajtvá az igás állatokat és a marhákat.¹⁷

A megszálló idegen hadseregek embereket is elhurcoltak a hadifogolylétszám pótlására. A szovjetek különösen élen jártak ezen a területen. Az utcai járőrközlőn kívül letartóztatottak neves politikusokat is. Bethlen István a legkiemelkedőbb személyiség közöttük, aki Moszkvában, a Butirka börtönben hunyt el. Sok-sok neves személyt lehetne még megemlíteni, így Raoul Wallenberget, Kovács Imrét, Pallavicini Györgyöt és másokat.

A szovjet magatartás a semleges országokban is feltűnést keltett. A korábban már említett Barcza György a következőket írta: „a Vörös Hadsereg rablóhordaként vonult be az országba és a fővárosba. Heteken és hónapokon át szabad volt a rablás, minden érték elpusztítása”. Aki hozzátartozója vagy vagyona védelmére kelt, azt helyben megölték.¹⁸

A szovjet magatartás a nyugati sajtóban is visszhangra talált. A viszonylag épségben maradt gyárak berendezésének elrablásáról a *Neue Zürcher Zeitung* a következőket írta: „Az Egyesült Izzólámpagyár és a Chinoi gyárak berendezését leszerelték és Oroszországba szállították. Mivel ezek a társaságok Magyarország legjelentősebb exportáló cégei, a magyar közvélemény nyugtalanul figyeli az eseményeket.”¹⁹

Az ország szovjetizálása –

szovjet politikai, gazdasági és kulturális behatolás

Az országot kirabolták, kíméletlenül megsarcolták, nagyon sok ártatlan embert hurcoltak el, és nemcsak politikusokat, hanem nagy számban olyanokat, akik soha nem foglalkoztak politikával, csak éppen rossz helyen tartózkodtak, és akiket rabszolgaként dolgoztattak. Óriási veszély fenyegette az országot: a Szovjetunió imperialista törekvései, a nagy keleti birodalom kimeríthetetlen területéhsége, ami együtt járt

a rettegett kommunista rendszer exportjával. A Szovjetunió véreskezű diktátora, Sztálin ebből nem is csinált titkot. 1945 áprilisában a következőket mondta Milovan Gyilas neves jugoszláv politikusnak: „Ez a háború eltér a múltbéli háborúktól, ha valaki területeket foglal el, ezekre a területekre rákényszeríti a saját társadalmi rendszerét. Ahova a hadserege eljut, ott saját rendszerének szerez érvényt. Másképp nem is volna lehetséges.”²⁰

A Szovjetunió vezetői nem haboztak. Európában, ahol erre lehetőség nyílt, megvalósították a sztálini tételt. Az európai országok közül Dánia, Norvégia – a szovjet csapatok kisebb területekre, például Dániában a Bornholm-szigetre jutottak el – és Finnország, valamint Ausztria szovjet megszállási övezete kivételével a többi megszállt országban kíméletlenül megkezdték a szovjetrendszer bevezetését. Eleinte úgy tűnt, hogy Magyarország is a kivételek közé tartozik, ami nagyon sok magyar embert optimizmussal töltött el. Politikusok is hitték, hogy az oroszok majd a békekötés után kivonulnak, és akkor a független, szabad Magyarország a nyugati demokráciák közé fog tartozni.

Nem így történt! A szovjet politikusok – és ez volt az ország bizantinikus külpolitikájának a lényege –, ahol lehetett, egyaránt becsapták a szövetségeseiket és az ellenségeiket. Magyarországon is ez történt. Kezdődött a Moszkvában létrehozott ideiglenes kormánnyal, amelynek az összetétele megtévesztő volt. Szerepeltek benne az előző rendszer tábornokai: Miklós Béla, aki ráadásul a miniszterelnök volt. Rajta kívül Faragó (Faragó) Gábor és Vörös János vezérezredek is miniszterek lettek. Kormánytag volt Teleki Pál fia, gróf Teleki Géza és olyan, polgári értékeket képviselő politikusok, mint Vásári István, Debrecen korábbi polgármestere vagy a jobboldali szociáldemokrata Valentiny Ágoston. A kormányban természetesen kommunisták is részt vettek.

A hatalom nélküli kormány felállításával, úgy tűnik, az Egyesült Államokban és Angliában lévő októbrista emigrációt sikerült megtéveszteni. Bizonytalan volt az Angliában emigrációban élő Károlyi Mihály is: „Károlyi politikai aggodalmait egyrészt az okozta, hogy az Ideiglenes Kormány összetételéből, három Horthy-tábornok miniszterségéből arra következtetett, hogy az általa gyűlölt régi rendszerből túl sokat őriztek meg, annak összeomlása után is.”²¹

Sikerült megtéveszteni a nyugati szövetségeseket is. Érdekes idézni két angol újság véleményét, amelyek az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulása után a következőket írták. A háborús koalíciós kormányban részt vevő Brit Munkáspárt politikai folyóirata, a *Tribune* 1945. január 12-én, az *Economist* c. nagy tekintélyű

¹⁶ MOL XIX-j-1-k 7o. doboz.

¹⁷ MOL XIX-j-1-k 7o. doboz.

¹⁸ Barcza György: i. m. 151. o.

¹⁹ Abtransport industrieller Einrichtungen. *Neue Zürcher Zeitung*, 1945. június 25.

²⁰ Milovan Gyilas: *Találkozások Sztálinnal*. Budapest, 1989, Magvető, 105. o.

²¹ Litván György: Az októbrista emigráció. In: Rainer M. János – Standsky Éva (szerk.): *A demokrácia reménye – Magyarország, 1945*. Budapest 2005, 1956-os Intézet, 95. o.

újság 1944. december 30-án balról bírálta az ideiglenes kormány összetételét az abban lévő sok jobboldali és horthysta politikus, katonatiszt miatt. A Tribune még a szovjet politikát is kritizálta, hogy segíti a Horthy-rendszer átmentését azzal, hogy megtűri volt vezető kádereinek az új kormányba való belépését.²²

A nyugati szövetségesek megtévesztése olyannyira sikerült, hogy az Egyesült Államok 1945. szeptember 22-én – megelőzve a szovjet által megszállt európai országokat – bejelentette, hogy felveszi Magyarországgal a diplomáciai kapcsolatokat. A Szovjetunió részéről három nappal ezután, 1945. szeptember 25-én tették meg ugyanezt a lépést. Jellemző az akkori viszonyokra, hogy a sajtó részéről nem merték bejelenteni a nagy jelentőségű amerikai gesztust, meg kellett várni a szovjet reakciót.

A megtévesztés ezután is folytatódott, méghozzá igen sikeresen. Az 1945-ben megtartott valóban szabad választások, így az 1945. október 7-i budapesti helyhatósági, majd a november 4-én megtartott országos választáson elért nagyfokú kisgazda győzelem (57%) szinte elkápráztatta a nyugati megfigyelőket és elemzőket. Az angol rádió, a BBC Ausztriának szóló adásában a következők hangzottak el: „Az angol közvélemény a választások eredményét is a legnagyobb elégtétellel vette tudomásul, mert ezek a választások szabad választások voltak és demokratikus alapon folytak le, mégpedig olyan szabadon és demokratikus módon, hogy angol felfogás szerint is teljesen tiszták voltak. Milyen csodálatos változása az időknek, hogy most a magyar választásokat lehet a demokratikus választások példaképeként a világ közvéleménye elé állítani.”²³

Megismételjük, hogy a megtévesztés valóban sikerült. A valóság azonban teljesen más volt.

A szovjet megszállók a legdurvább módon avatkoztak be a megszállt Magyarország belügyeibe. Egyszerűen megmondták, hogy mit kell csinálnia, hogyan kell lépnie a magyar kormánynak, illetőleg a politikai pártoknak. Az első két durva beavatkozást még – feltehetően a nyugati szövetségesekre tekintettel – sikerült megakadályozni. Az első esetben az opportunista Szentpéteri Kun Béla professzort kívánták az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökévé megválasztatni. A pártok a jelöltet nem fogadták el, ehelyett a demokrata jogászprofesszor, Zsedényi Béla került az elnöki székbe.

A másik beavatkozásról a Neue Zürcher Zeitung ezt írta: „Vorosilov marsall a Kisgazdapárt vezetőit ultimatív nyomás alá helyezte annak érdekében, hogy a novemberi választásokon a pártok közös listán induljanak.”²⁴ Még ezt a beavatkozást is

²² Idézi Korom Mihály: *Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya és a fegyverszünet*. Budapest, 1981, Akadémiai, 438. o.

²³ London a magyar választásokról. *Magyar Nemzet*, 1945. november 15.

²⁴ Ein russischer Eingriff in die Ungarische Innenpolitik. *Neue Zürcher Zeitung*, 1945. október 18.

sikerült elhárítani. Ezután azonban a szovjetek bekeményítettek, és hamarosan vége lett a nyugati és a hazai illúzióknak egyaránt.

A választásokat követően, 1945. november 10-én Molotov külügyminiszter irányelveket küldött Vorosilov marsallnak. Az új kormány összetételével kapcsolatban a következőket tartalmazta: „Ragaszkodjunk ahhoz, hogy a kommunisták megkapják a Belügyminisztériumot, pótlólag kapjanak a kommunisták és a szociáldemokraták egy-egy miniszterelnök-helyettesi posztot, a fő figyelmet fordítsa arra, hogy biztosítva legyen: az új magyar kormányba a Kisgazdapárt és a szociáldemokraták részéről olyan emberek kerüljenek, akik személy szerint is elfogadhatóak a szovjet kormány számára.”²⁵ A Moszkvából érkezett utasítás egyértelmű volt: a szabad választások eredményének a felülírása, illetve lenullázása.

Rákosi Mátyás a moszkvai utasításról a következőket írta: „Megkaptuk Sztálin elvtárs tanácsát, hogy az új kormány összeállításánál követeljük a belügyminiszteri tárcát, én és Szakasits legyünk miniszterelnök-helyettesek. A tárcák felét, köztük a Minisztertanács elnöki posztját átengedjük a kisgazdapártnak. A Politikai Bizottság ezzel a tanáccsal egyetértett... azonnal megértette tagjainkkal, hogy pártunk nem szándékozik meghátrálni a választások hatására. E tanács azt is jelentette, hogy Vorosilov marsall, ha kell, ebbe az irányba veti be a befolyását, ami az akkori viszonyok között természetesen követeléseink komoly támogatását jelentette.”²⁶ Rákosi finoman fejezte ki magát, hiszen nem tanácsról, hanem végrehajtandó utasításról, parancsról van szó. Gyakorlatilag nem a győztes Független Kisgazdapárt, hanem a Kommunista Párt, azaz a moszkvai ügynökök határozták meg a kormány jellegét.

Magyarország irányítása az előzőekben ismertetett beavatkozások alapján történt. A sok beavatkozás közül érdemes megemlíteni Valentiny szociáldemokrata igazságügyi miniszter lemondatását is. Valentiny, aki a Szociáldemokrata Párt mérsékelt szárnyához tartozott, a kommunista vezetésű és véres terrort megvalósító politikai rendőrség semlegesítésére az igazságügyi miniszter felügyelete alá tartozó nyomozótestületet akart felállítani. A vonatkozó törvényt a kormány el is fogadta. A szovjetek azonban nem engedték meg, hogy a kommunista irányítású politikai rendőrség hatásköre csökkenjen, ezért beavatkoztak. Puskin követ, aki Vorosilov mellett a Szovjetunió legfőbb magyarországi megbízottja volt, magához hívatta Miklós Béla miniszterelnököt, Gyöngyösi János külügyminisztert, visszavonatta az említett törvényt, és kierőszakolta Valentiny lemondását.

Az ország szovjetizálása a szovjet csapatok bevonulásának az első percétől megkezdődött. Az elfoglalt helységekből olyan polgármestereket, elöljárókat,

²⁵ *Pártközi értekezletek, politikai egyeztetés, politikai konfrontáció, 1944–1948*. Budapest, 2008, Napvilág, 160. o.

²⁶ Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések, 1940–1956*. 1–2. Budapest, 1997, Napvilág, 1. k. 225. o.

rendőrségi vezetőket bízták meg a feladatokkal, akik megbízhatónak tűntek. Aktív kommunista ugyan kevés volt az országban, de olyanok mindenütt akadtak, akik az első világháború során orosz fogságba kerültek és tudtak is valamit oroszul. Az ilyen emberekre azt mondták a bevonulók, hogy „nas cselovek”, a mi emberünk, és meg is bízták bennük. A nagyobb városokban és természetesen Budapesten voltak kommunisták vagy legalábbis szimpatizánsok, sőt a falvak egy részében is voltak olyanok, akik visszakívánták a Tanácsköztársaságot, mivel akkor valamilyen funkcióhoz jutottak, és a Horthy rendszerben talán üldözték is őket. Mindenesetre a közigazgatási helyek nagy részét új, a megszállókhoz hű káderek töltötték be.

A Kommunista Párt aktivistái természetesen, mivel ez volt a feladatuk, a szovjetizálás élharcosai voltak. Az államapparátust szinte teljesen elfoglalták, agresszíven nyomultak a minisztériumokba és a különböző, működni kezdő állami hivatalokba. Különösen a nem kommunista irányítású minisztériumokat igyekeztek elfoglalni. Jó példa erre a moszkvai emigráns Sík Endre elhelyezése a diplomáciai testületbe: „Rákosi felhívta telefonon Gyöngyösi külügyminisztert, és közölte vele, hogy a Kommunista Párt, amely eddig szótlanul tűrte, hogy a külügyminisztériumot más pártok, elsősorban a Kiszgadzapárt embereivel töltsék fel, most ragaszkodik ahhoz, hogy az Amerikába küldendő misszionnak legalább egy tagja a Kommunista Párt tagja legyen.”²⁷ Igaz, hogy ekkor már voltak kommunisták a Külügyminisztériumban. A politikai államtitkár Bolgár Elek volt, aki szintén a Szovjetunióból tért haza, Rosztovban volt egyetemi tanár.

Az államapparátus mellett igyekeztek más szervezetekhez is befurakodni és a vezető posztokat megkaparintani. Így történt ez többek között a korábban szociáldemokrata vezetésű szakszervezetekben is. „A másik kérdés, aminek szem előtt tartását az elvtársak szívére kötöttem a szakszervezetek kézbevétele... Nagy meglepéssel hallottam, hogy ezen a téren jó a helyzet, hogy a megalakult legfontosabb szakszervezetek már kommunista vezetés alatt vannak.”²⁸

A szovjetizációt, a kommunista hatalomátvételt szolgálták a mindenféle „trójai falovak”, amelyeknek a kiötlésében a kommunisták nagyon találékonyak voltak. Létrehozták a baloldali blokkot, amely a baloldali pártokat és a szakszervezetek foglalta magában. Az irányító szerep a kommunisták kezébe került, s megfelelő eszköz volt ahhoz, hogy a baloldali érzelmű tömegeket mozgósítsák a szovjetizáció megvalósítása érdekében. Rendszeresen szerveztek tüntetéseket, amelyek a kormány – amelyben a kommunisták is részt vettek – ellen irányultak. Létrehozták a Gazdasági Főtanácsot, persze kommunista vezetéssel, ami a gazdaságirányítás csúcsszerve lett. Érdekes idézni Rákosit, aki a következőket írta erről a szervről:

²⁷ Sík Endre: *Egy diplomata feljegyzései*. Budapest, 1966, Kossuth, 18. o.

²⁸ Rákosi Máttyás: i. m. 146. o.

„eszrendőkön keresztül a leghatásosabb emelőnk volt a gazdasági életben, és olyan eszköz számunkra, amellyel még a fordulat éve előtt kezdtük szocialista irányba terelni a gazdasági életet”.²⁹ Sok-sok hasonló szervezet jött létre, amelyek szinte észrevétlenül terelték az országot, az államapparátust a szovjet útra. Érdekes, hogy ezt a folyamatot a polgári politikusok többsége nem vette észre. Érdeemes megjegyezni, hogy az orosz gyakorlatot és észjárását ismerő finneknél ezek a módszerek nem jártak sikerrel.

Az ország szovjetizálásával együtt járt az ország gazdaságának a bekapcsolása a Szovjetunió gazdasági rendszerébe. Gyakorlatilag gazdasági szempontból gyarmatosították az országot. A gyarmatosítás a fegyverszüneti megállapodás által meghatározott, a Szovjetunió részére fizetendő 200 milliónyi jóvátétel értelmezésével kezdődött. A jóvátétel keretében szállítandó áruk értékét az 1938-as világpiaci árak alapján kellett volna megállapítani. Az említett árakat azonban az oroszok önhatalmúan állapították meg. Erről a folyamatról, a korábban már idézett gazdasági szakértő, a következőket írta: „Lassanként világossá vált, hogy a világpiaci árak hamisítása révén az ország orosz jóvátételi terhe az eredetileg kiszabott 200 millióról legalább egy milliárd dollárra fog emelkedni.”³⁰

A szovjet gazdasági behatolást elősegítette a potsdami értekezlet, amely kimondta, hogy az általa felszabadított területeken lévő minden német tulajdon: vállalatok, ingatlanok, banki befektetések, követelések szovjet tulajdonba kerülnek. A háború előtt és után is sok német vállalat volt Magyarországon. Jellemző, hogy a német tulajdonokkal kapcsolatos magyar követeléseket a szovjet tulajdonosok annulálták.

Végezetül megállapítható, hogy a Magyarországra küldött moszkvai ügynökök intézményesítették a szovjet térfoglalást. Gerő Ernő közlekedési miniszter, aki a szovjetek kipróbált embere, mindenesetre a Komintern, a kommunista pártok tevékenységét koordináló moszkvai szerv magas rangú funkcionáriusa volt, 1945 augusztusában Moszkvában aláírta az első hosszú távra szóló magyar–szovjet gazdasági egyezményt. Ennek leglényegesebb része az volt, hogy szovjet–magyar vegyes vállalatokat hoznak létre a gazdaság legfontosabb ágazataiban: a kőolajtermelésben a Maszolaj, a hajózásban a Meszhart, a légi forgalomban a Maszovlet alakult meg. Az igazgatói székben szovjet állampolgárok ültek. A vállalatok devizamentesek voltak, jövedelmüket oda utalták, ahová akarták. Nem volt kétséges, hogy a vállalati jövedelem döntő többsége a Szovjetunióba került. A kelet-európai eseményeket figyelő Neue Zürcher Zeitung feltette a kérdést, hogyan lehet az, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság angol, amerikai tagjai nem tudtak a tervezett

²⁹ Uo. 241. o.

³⁰ Kárász Artúr: i. m. 82. o.

megállapodásról, és azt is firtatták, hogy egy ideiglenes kormánynak van-e felhatalmazása ilyen jelentős lépés megtételére.³¹ Tegyük hozzá, hogy Gerőt Miklós Béla miniszterelnök hatalmazta fel a megállapodás megkötésére, akinek fogalma sem volt-e lépés következményeiről.

A szovjetek alapos munkát végeztek a szovjetizáció terén. Megkezdték a kulturális offenzívát, amit a magyar kormány is elősegített. Gyöngyösi János külügyminiszter a következőket nyilatkozta a Világosság nevű újságnak: „A Szovjetunióval a követcsere után hamarosan bekövetkezik a két nép szellemi követeinek kölcsönös bemutatkozása ugyanúgy, mint a többi szabad és független állammal.”³² Gyöngyösi, akit az oroszok helyeztek a külügyminiszteri posztra, és aki akkor valóban a szovjetek embere volt, és akit moszkvai ügynökként kezeltek, mindent megtett a kulturális kapcsolatok erősítésére. Egyik kezdeményezője volt – tegyük hozzá, moszkvai nyomásra – a Magyar–Szovjet Művelődési Társaságnak, amely szinte állami intézményként működött, különböző elnevezésekkel egészen az 1990-es évek elejéig, s amely a szovjet kulturális imperializmus eszköze volt. A nyugati sajtó, így a Neue Zürcher Zeitung részletesen foglalkozott a magyar–szovjet kulturális kapcsolatok kiépítésével. Megírták többek között, hogy Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas professzor, Szekfű Gyula és Domanovszky Sándor történeszekkel együtt Moszkvában járt a Szovjet Tudományos Akadémia jubileumi ünnepségein. Hírt adott az ország az előzőekben említett művelődési társaság megalakulásáról, majd utalt arra, hogy valóságos szovjet–orosz kultúroffenzívára került sor Budapesten: a színházakban Csehov drámákat játszottak, egy ismert moziban – Uránia – a Rettegett Iván című filmet mutatták be ünnepélyes körülmények között. Több magyar újság cikksorozatban foglalkozott a szovjet élettel.³³

Végezetül annyit tehetünk hozzá a vázolt szovjetizációs folyamathoz, hogy gazdasági és kulturális vonatkozásban is megkezdődött az ország elszigetelése a nyugati szövetségesektől.

Így többek között nem engedték a szovjet megszállók, hogy a Pan American légitársaság közel-keleti járatának a repülői leszállási jogot kapjanak Budapesten.

Az érdekelt magyar politikusok támogatták az amerikai kezdeményezést, mivel így az ország bekerült volna a nemzetközi vérkeringésbe. Az oroszok azonban hallani sem akartak az amerikai kérés teljesítéséről. Emellett nem engedték Magyarországra beutazni a nyugati üzletembereket, újságírókat.

³¹ Russisch-ungarisches Wirtschaftsabkommen. Ungarn in der russischen Einflussphäre. *Neue Zürcher Zeitung*, 1945. szeptember 22.

³² Gyöngyösi külügyminiszter a Szovjetunió és Magyarország szellemi kapcsolatairól. *Világosság*, 1945. november 13.

³³ Die kulturellen Beziehungen zwischen Russland und Ungarn. *Neue Zürcher Zeitung*, 1945. június 29.

II. ÉLETRAJZOK

A párizsi békekonferencián eredményesen küzdő diplomaták közül Auer Pál volt a legidősebb. Az ő tevékenysége és életpályája volt a legszínesebb és a legsokoldalúbb. Neves nemzetközi jogász volt, akinek a tevékenységét Európa-szerte elismerték. Politikus és jelentős politikai gondolkodó volt, emellett nagyon termékeny publicisztikai tevékenységet fejtett ki a hazai és a külföldi lapokban egyaránt.

Auer Pál 1885-ben született Budapesten – 1978-ban halt meg Párizsban. Szülei gazdag polgárok voltak. Jogi pályára készült, a budapesti egyetemen szerzett diplomát, ügyvédnek készült, hamarosan meg is szerezte az ügyvédi képesítést. Az I. világháborúban tüzerként harcolt, főhadnagyi rangot ért el.

Politikai tevékenysége hamar kibontakozott. Felvette a kapcsolatokat Károlyi Mihállyal, tagja lett a Függetlenségi és 48-as Pártnak. Később az Országos Kossuth Párthoz csatlakozott, s ennek színeiben 1921-ben a fővárosi törvényhatósági bizottság tagja lett.

1924-ben kapcsolatba került a páneurópai gondolat fő teoretikusával, Richard Coudenhove-Kalergi gróffal, aki felfigyelt Auer korábbi cikkeire.

A Franciaország és főként a francia kultúra, a gall szellem iránti elkötelezettsége, amelynek írásaiban is hangot adott, egyre ismertebbé tették. Közben kirobbant a frankhamisítási ügy, amelyben több magyar politikus és rendőrtiszt vett részt. Az ügy lényege az volt, hogy az Állami Térképészeti Intézetben hamis százfrankosokat készítettek, amelyeket be akartak váltani. Így akarták aláásni a francia valuta hitelét. Trianon megbosszulása volt a cél. Az ügyből óriási botrány lett. A franciák Auert kérték fel Aristide Briand külügyminiszter javaslatára a francia érdekek képviselőjére. Auer sikeresen működött, ezért a budapesti francia követség jogtanácsosa lett. Követségi munkáját ingyen látta el. Megkapta ugyanakkor a Francia Becsületrendet Briand külügyminiszter kifejezett utasítására.³⁴

Jogász tevékenysége az országhatárokon túl is egyre inkább kibontakozott. Két ízben kapcsolatba került a Nemzetek Szövetségével. Konkrétan a trianoni szerződés által szabott határok következtében kettészelt vasútvonalak rendezése, illetve a Magyarország és szomszédai között eszközlendő elszámolások és szükségessé vált új megállapodások tisztázásában vett részt. Ügyvédi működése során főként a szerződések értelmezése és az ezzel kapcsolatos jogi vélemények érdekelték.³⁵ Sok nagy céggel: Benz – Mercedes, Mannesmann és a Siemens gyárakkal, a francia Creusot céggel, a Banque de France bankházal stb. került kapcsolatba.

³⁴ Bízunk abban, hogy munkánkat méltányolják azok, akik Párizsban döntenek. *Demokrácia*, 1946. május 21.

³⁵ Auer Pál: *Fél évszázad. Események, emberek*. Washington, 1971, Occidental Press, 188. o.

A politikai tevékenységet³⁶ sem hanyagolta el. Nagy hatással volt rá Bajcsy Zsilinszky Endre, akivel együtt szerveztek egy francia klubot. Rendszeres kapcsolatot tartottak különböző franciaországi szervekkel, valamint a Magyarországra látogató parlamenti küldöttségekkel és a francia szabadkőművesekkel. A klubban több oktoberista politikus is részt vett, így többek között Nagy Vince, a Károlyi-kormány volt belügyminisztere, Vámbéry Ruzstem neves ügyvéd, aki Rákosi Mátyást is védte a bíróságok előtt. Bajcsy-Zsilinszky Endrével való szoros barátságáról Auer a következőképpen emlékezett meg: „Evvel a legönzetlenebb, leglelkesebb és legbát-rabb magyarral folytatott beszélgetéseim életem legszebb emlékei közé tartoznak.”³⁷

1939-ben járt utoljára Franciaországban. Ezen az európai úton Londonban is járt, ahol fogadta őt és a Kiszgazdapárt akkori elnökét, Eckhardt Tibort Winston Churchill, a Konzervatív Párt vezére.

A háború kitörése után Auer az akkori magyar politikát ellenzők táborába került. Részt vett többek között Sigray Antal gróf 1942. január 26-án rendezett vacsoráján és az ezt követő találkozásokon, amelyeken neves politikusok: Bethlen István, Baranyai Lipót, Fenyő Miksa és sokan mások a németektől való elválás kérdéseivel kezdtek foglalkozni. Háborúellenes cikkei miatt 1942-ben letartóztatták és a Hadik laktanyában tartották fogva, ahonnan Tildy Zoltán szabadította ki. Jellemző német-ellenes magatartására, hogy 1943-ban Mussolini bukása után nyíltan a nyugati szövetségesek mellé állt, az antifasiszta Badoglio-kormány budapesti követségének jogtanácsosa lett. Közben 1943-ban csatlakozott a Kiszgazdapárthoz.

1944-ben illegalitásba vonult. A német csapatok bevonulása napjának – március 19-ének – hajnalán több sürgető telefonhívásra a Duna-partra ment, ahol a Hangli kioszknál várta őt Tildy Zoltán és Oltványi Imre. Abban állapotok meg, hogy az illegalitást választják, földalatti tevékenységet folytatnak a háború és főként a meg-szállás ellen. Vidéken és később a fővárosban bujdosott.

1945-ben első dolga volt felkeresni a budapesti skót misszió beteg fekvő Tildy Zoltánt, aki éppen Gerő Ernővel, Moszkva egyik fő megbízottjával tárgyalt. Tildy kérte, hogy az elkövetkező években vállaljon aktív szerepet a Kiszgazdapártban.

Ezután felkereste Arany Bálintot, a Kiszgazdapárt akkori szervező titkárát, aki-nek a következőket mondta: „Auer Pál vagyok, ügyvéd. (...) Zsidó ember vagyok. Mindezt azért mondom el, mert ezzel nyomatékot kívánok adni annak, amire meg akarlak kérni. Tudom, hogy a Kiszgazdapárt részéről te küldesz tagokat az igazolóbizottságokba. Óvakodj attól, hogy zsidókat küldjél, mert azok nem igazságot, hanem bosszút akarnak.”³⁸

³⁶ L. Nagy Zsuzsa: *Liberális pártmozgalmak*. Budapest, 1986, Akadémiai, 44. o.

³⁷ Auer Pál: i. m. 243. o.

³⁸ Arany Bálint: *Koronatanú. (Emlékirat 1945–57)*. Budapest, 1990, Püski, 14. o.

Auer természetesen nem volt antiszemita, sokkal inkább pesszimista és előrelátó.

Tildy kérését követve egyre több szerepet vállalt a Kiszgazdapártban. Részt vett a párt szervezésében. Bekerült az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe, tagja lett a Kiszgazdapárt Intéző Bizottságának, vezette a párt külügyi bizottságát. Elnöke lett a Nemzetgyűlés Külügyi Bizottságának. Minden fontos párttanácskozásra meghívták.

1946-ban Tildy Zoltán köztársasági elnök felkérésére Párizsban képviselte követ-ként a Magyar Köztársaságot. Francia részről örömmel és nagy meglepetéssel fogadták. Sikeres együttműködést épített ki politikai, gazdasági és kulturális területen egyaránt. Tagja lett főmegbízottként a békekonferencián részt vevő magyar küldöttségnek.

Kiváló beszédekert tartott, nyilatkozatokat tett és részt vett a kulisszák mögött folyó titkos tárgyalásokon.

A béketárgyalások után – tekintélyét felhasználva – a legkülönbözőbb nemzetközi konferenciákon, rendezvényeken küzdött az ország függetlenségért, a polgári demokrácia megvalósításáért. A kommunisták természetesen gyanakodva figyelték ezt a tevékenységet, felmerült a visszahívása is.

Nagy Ferenc miniszterelnök lemondása, gyakorlatilag a Kiszgazdapárt lefejezése után, 1947 júniusában realitássá vált, amitől egyre inkább tartott, hogy Magyarországot szovjetizálják, megszűnik az ország függetlensége és eltűnik a polgári demokrácia kiépítésének a reménye. Mindezek miatt lemondott a követi megbízatásról. Párizsba maradt. Részt vett az emigrációs politikában, tagja lett a Magyar Nemzeti Bizottmálynak, az emigrációban is mindent megtett az országért, ami erejéből telt.

Szegedy-Maszák Aladár 1903-ban született Budapesten, 1988-ban halt meg Washingtonban. Életrajzát rokona, Szegedy-Maszák Mihály professzor kitűnően és részletesen feldolgozta.³⁹ Nem kívánunk ismétlésekbe és párhuzamosságokba bocsátkozni, ezért életéből néhány meghatározó pontot és körülményt említünk meg. Édesapja magas rangú állami tisztviselő volt. Érettségi után a Budapesti Műegyetem Közgazdasági Karán tanult. Tanárai közé tartozott gróf Teleki Pál, a kiváló földrajztudós, a későbbi miniszterelnök is. Tanulmányait később Párizsban és Heidelbergben folytatta. 1929-ben a Külügyminisztériumban lett gyakornok. 1932-ben Berlinbe került követségi titkárnak. Rövid ideig Kánya Kálmán, a magyar diplomácia nagy öregje volt a főnöke. A berlini tartózkodás nagyon tanulságos volt. Szegedy-Maszák a diplomáciai munka mellett sok politikai tapasztalatra tett szert tett. Végigélte a weimari köztársaság bukását, a nácik hatalomra jutását, a véres terrort, a zsidók megkülönböztetését.

³⁹ Szegedy-Maszák Mihály: *Ködképek a diplomáciában*. Budapest, 1996, Európa – História.

1936-ban visszakért a Külügyminisztériumba. Gyors karriert futott be. 1943 nyarán a Külügyminisztérium egyik legfontosabb részlegének, a politikai elveket kidolgozó Politikai Osztálynak a vezetője lett.

Politikai felfogását ő maga a következőképpen fogalmazta meg: „Kétségtelen, hogy a külügyben az első és következetes antinácik közé tartoztam. Kétségtelen, hogy elejétől fogva láttam azokat a kockázatokat, amelyekkel a nációkkal való aktív és szoros együttműködés szükségképpen jár.”⁴⁰

Politikai felfogását érdemes kiegészíteni azzal, hogy szoros kapcsolatba került Bajcsy-Zsilinszky Endrével, aki nagy hatással volt rá. Barátai, jó ismerőseinek egy része a mérsékelt baloldali körökből kerültek ki. Így rendszeresen találkozott Illyés Gyulával, Varga Bélával, Kovács Imrével és Szabó Zoltán falukutatókkal.

Részt vett és egyik kezdeményezője volt a nyugati szövetségesek felé irányuló tapogatódzó tárgyalások megkezdésének. Aktív tevékenységéről a következőket írta: „Frey András lisszaboni útjának tervét én terjesztettem Ghyczy elé, Veres Laci isztanbuli útjának tervét először velem beszélte meg. Én voltam a fő levélíró partner.”⁴¹ (A nevezettek külügyminisztériumi tisztviselők voltak. – G. P.) Tevékenységét mások is megjegyezték: „Szegedy-Maszák Aladár (...) együttműködve – ekkoriban fogtam hozzá egy második diplomáciai front felállításához.”⁴²

A tapogatódzásokkal kapcsolatos írásbeli tevékenység, memorandumok megfogalmazása javarészt az ő feladatai közé tartozott. Ezek közül a legismertebb a „Szegedy-Maszák-memorandum”, amely 1943 nyarán készült. Ez az írásmű, amelynek megfogalmazásában Kállay Miklós miniszterelnök is részt vett, az angoloknál, mint korábban említettük, nem talált kedvező fogadtatásra. Ez érthető is, mivel a memorandum lényegében a magyar társadalom vágyait foglalta össze. A területi problémákat, a Kárpát-medence jövőjével kapcsolatos magyar elképzeléseket a nyugati demokráciák nem értették meg. Tegyük hozzá, hogy a memorandum – mint azt korábban is említettük – egy magyar dominanciájú Kárpát-medencét vázolt fel, lényegében tükrözte a magyar uralkodó köröket jellemző naivitást. Igaz, hogy 1943-ban még nem volt teljes mértékben látható Budapestről, hogy a háború hogyan végződik.

Az angol véleményt jól tükrözi D. Allen magas rangú külügyi tisztviselő megjegyzése: „Ha a magyar kormány azt reméli, hogy ezek a gondolatok alapul szolgálhatnak a velünk folytatandó tárgyalásokhoz, akkor még nagyon sokat kell tanulnia.”⁴³

Szegedy-Maszák a tapogatódzó megbeszéléseken ténylegesen is részt vett. 1943 februárjában Stockholmba utazott külügyi futárként. Információs megbeszéléseket

folytatott Bruce Hopper amerikai professzorral, aki állítólag Roosevelttel amerikai elnök megbízottja volt, Böhm Vilmossal megvitatták a kialakult helyzetet, s megbeszélést folytatott Demeter Ödön ismert újságíróval, aki a háború után az Amerika Hangja Európából nevű rádióadás fő kommentátora volt, már akkor is az amerikaiak ügynökének számított.

A németek előtt ismert volt Szegedy-Maszák tevékenysége. Az 1944. március 19-i bevonulás után az első között tartóztatták le. A budapesti törvényszéki fogházba került. Ebben a börtönben voltak ekkor már Baranyai Lipót, a Magyar Nemzeti Bank volt elnöke, a legendás Bajcsy-Zsilinszky Endre és többek között Nagy Ferenc későbbi miniszterelnök, aki emlékirataiban meg is jegyezte: „Ebben a börtönben ültek (...) Szegedy-Maszák Aladár, a Külügyminisztérium bátor főtisztviselője.”⁴⁴

Később Dachaubába került. A koncentrációs tábor 1945 áprilisában az amerikai erők szabadították fel. Ezt követően Szegedy-Maszák a magyar foglyok bizottságának az elnöke lett. Ebben a minőségben kapcsolatba került a kommunistákkal és szociáldemokratákkal is, valamint Himler Márton magyar származású amerikai ezredessel, aki a hadsereg megbízásából Magyarországra vonatkozó információkat gyűjtött. 1945 augusztusában érkezett haza.

1945-ben akkreditálták Washingtonba. Kinevezését állítólag az oroszok támogatták. Rákosi Mátyás nagy ellenszenvvel viseltetett Szegedy-Maszákkal szemben. Követként eredményesen tevékenykedett. Sok fontos amerikai kapcsolatra tett szert. Szívégyének tartotta az amerikai magyarsággal való jó együttműködést. Ugyancsak fontos kérdésnek tartotta az Amerikában élő magyar zsidósággal való jó kapcsolatokat. Részt vett a párizsi békekonferencián. A kulisszák mögötti tárgyalások egyik fő szereplője volt.

Nagy Ferenc miniszterelnök lemondása után Auer Pálhoz hasonlóan ő is elhagyta a követi posztot. Az Amerika Hangja magyar adásának a szerkesztője lett. Az 1960-as években Budapesten is járt. A politikai rendőrség minden lépését figyelte. Még ekkor is veszélyes ellenségnek tartották. 1988-ban hunyt el leukémiában.

A harmadik szereplő a magyarság érdekeiért keményen és elszántan küzdő diplomaták közül Kertész István volt, akinek magyarországi tevékenysége, ahogy Szegedy-Maszák Aladáré is, a Külügyminisztériumban bontakozott ki. Már a háború alatt részt vett a béke előkészítésben, majd 1945-től koordinálta a béke előkészítésének munkálatait. Ő lett a magyar békedelegáció főtárgyalója és Párizsban a békekonferencia izgalmas napjaiban az adminisztráció irányítása mellett, Gyöngyösi János külügyminiszter jobbkezeként minden fontos ügyben részt vett. A kulisszák mögötti tárgyalások résztvevője és szervezője volt.

⁴⁰ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...* Budapest, 1996, Európa – História, 209. o.

⁴¹ Uo. 210. o.

⁴² Ullein-Reviczky Antal: i. m. 117. o.

⁴³ *Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban.* Szerk. Juhász Gyula. Budapest, 1978, Kossuth, 217. o.

⁴⁴ Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött.* Budapest, 1990, Európa – História, 62. o.

Kertész István életrajzáról több forrás is rendelkezésre áll. A legfontosabb alapot az emlékiratai jelentik,⁴⁵ s megemlíti Gyarmati György Kertész István pályafutásáról készített munkáját is.⁴⁶ E helyütt ezért Kertész pályafutásának csak néhány fontos csomópontját említjük meg.

Kertész István 1904-ben született Putnokon. Rimaszombaton érettségizett, majd Budapesten szerzett jogi diplomát. Több külföldi egyetemen folytatott nemzetközi jogi tanulmányokat: Párizsban és Hágában is. A Rockefeller-alapítvány segítségével eljutott az Egyesült Államokba is. A budapesti törvényszéken volt joggyakornok. 1931-ben szerezte meg a bírói és ügyvédi képesítést. Ezt követően 1931-ben került a Külügyminisztériumba, ahol a Hági Nemzetközi Bíróság ügyeivel foglalkozott. E beosztás keretében további széles körű nemzetközi jogi tapasztalatokat szerzett. 1941-ben a bukaresti magyar követségre került. Itt első titkárként tevékenykedett, majd 1943-tól a Külügyminisztérium Politikai Osztályának a munkatársa lett. Közvetlen főnöke, Szegedy-Maszák Aladár a következőket írta a Kertésszel való kapcsolatáról: „A politikai osztályon először barátommal, volt párizsi ösztöndíjas társammal az értékes francia, amerikai, angol egyetemi tapasztalatokkal bíró, és a romániai magyar kisebbség sorsát jól ismerő Kertész Istvánnal beszélgettünk a munka időszerűségéről, a módszerekről és legfőképpen a titoktartásról.”⁴⁷ Szegedy-Maszák megemlékezése a béke-előkészítéssel illetőleg annak előkészítésével volt kapcsolatos, amelyben, mint említettük Kertész teljes energiával vett részt. Diplomáciai futárként Svájcban járt. Futárútjai alkalmából magával vitte a béke-előkészítéssel kapcsolatos fontos dokumentumokat, amelyeket Bernben deponáltak. Svájci tartózkodása során félrevezető információkat szerzett. Genfben találkozott Maurice Bourquin neves belga származású nemzetközi jogásszal, aki arról informálta, hogy Magyarország szinte bizonyosra vehető orosz megszállása csak ideiglenes lesz. A békekötés után lehetősége nyílik majd a politikailag független berendezkedésre. Kertész erről tájékoztatta Bakách-Bessenyei nagykövetet, aki a következőképpen reagált. „Nem szállt vitába velem, csak odaállított a genfi konzulátusunk Európa-térképe elé. Végighúzta ujját a Duna völgyén és megjegyezte, hogy a nyugati hatalmak nem engedhetik, hogy ez a földrajzilag fontos terület, Nyugat-Európa bejárata orosz fennhatóság alá kerüljön.”⁴⁸

Hasonló véleménnyel találkoztunk Ullein-Reviczky stockholmi magyar követ jelentéseivel kapcsolatban is. Bakách-Bessenyei véleménye újabb bizonyíték arra

vonatkozólag, hogy a semleges országokba akkreditált magyar diplomaták nem látták reálisan a kialakuló politikai helyzetet.

Lehetősége nyílt arra, hogy konzulként Zürichben tevékenykedjen. Az ajánlatot nem fogadta el. „Úgy éreztem, gyávaság lenne elfutni a veszély elől, s nem osztozni honfitársaim sorsában. Ezenfelül a nyugati hatalmakkal való kapcsolataink már korábban meggyőztek a háttérdiplomácia csekély értékéről”⁴⁹ – írta emlékirataiban.

A Szálasi-puccs után részt vett az ellenállás különböző csoportjaiban. Anyagiilag támogatta a német hadifogságból Magyarországra menekült angol és holland tisztek ellenállócsoportját. Ezért 1945-ben egy köszönő levelet kapott, amelyet H. R. Alexander tábornagy, a földközi-tengeri brit erők főparancsnoka írt alá. A nyílas uralom idején letartóztatták. Előbb a Margit körúti katonai fogházba került. Innen rövid időre Sopronkőhidára, majd újra a Margit körútra vitték. Bajcsy-Zsilinszky Endre, Kiss János altábornagy – a nemzeti ellenállás valódi vezetői – akkor voltak a katonai fogház rabjai. 1944. december 2-án Kertészt hazaárulás vádjával hadbíróság elé állították, de öt órás tárgyalás után felmentették. Az ostromot családjával együtt Budán vészelte át. Amikor lehetőség nyílt, Debrecenbe utazott, ahol csatlakozott az Ideiglenes Nemzeti Kormányhoz. Gyöngyösi János külügyminiszter eleinte bizalmatlanul fogadta. Később – főként a béke-előkészítéssel kapcsolatban – Gyöngyösi legközelebbi munkatársa lett. Részt vett a magyar–csehszlovák lakosságcseré-egyezménnyel kapcsolatos prágai tárgyalásokon. A megállapodással nem értett egyet.

Párizs után Rómába került követnek. Felmerült külügyminiszteri kinevezése, ezt azonban nem vállalta el. Nem bízott a Dinnyés Lajos vezette kormányban. Láttá, hogy ennek politikája az ország szovjetizációjának a megvalósítását segíti elő. Az Egyesült Államokba került. Több egyetem tanára volt, s jelentős irodalmi tevékenységet fejtett ki. 1986-ban hunyt el.

⁴⁵ Kertész István: *Magyar békeillúziók, 1945–1947*. Budapest, 1995, Európa – História.

⁴⁶ Gyarmati György: *Kertész István pályafutása*. Budapest, 1995, Európa – História.

⁴⁷ Szegedy-Maszák Aladár: i. m. 140. o.

⁴⁸ Kertész István: i. m. 141. o.

⁴⁹ Kertész István: i. m. 40. o.

III. POLITIKAI ÉS DIPLOMÁCIAI TEVÉKENYSÉG ÉS A BÉKE ELŐKÉSZÍTÉSE A PÁRIZSI BÉKEKONFERENCIÁIG

Auer Pál, Szegedy-Maszák Aladár és Kertész István tehetsége az 1945–1947 közötti koalíciós időszakban bontakozott ki igazán. Ekkor kaptak lehetőséget mindhárman arra, hogy olyan pozícióba kerüljenek, amelyben valóban segíthetik egy független, a polgári demokrácia útján haladó Magyarország megvalósítását.

A feladat nem volt egyszerű. Az előző fejezetben vázoltuk az ország sanyarú sorsát, amit ki kell egészítenünk azzal, hogy az elpusztított és megalázott Magyarország külpolitikai szempontból páriasorsban volt. Ezt éppen azért is kell megemlítenünk, mivel mindhárman a külpolitikával kapcsolatban értek el komoly sikereket, ezen a területen tettek a legtöbbet az ország érdekében.

1945 őszén az Egyesült Államok és a Szovjetunió egyaránt felvették a diplomáciai kapcsolatokat a szövetséges nélküli, nemzetközileg teljesen elszigetelt, és mondjuk ki, hogy senki által komolyan nem vett Magyarországgal.

Az Egyesült Államokkal való diplomáciai kapcsolatok felvétele bizonyos mértékben áttörte az ország addigi elszigeteltségét. Jelentős amerikai látogatók érkeztek Budapestre, így Averell Harriman, az Egyesült Államok moszkvai nagykövete, aki amerikai részről részt vett a moszkvai fegyverszüneti tárgyalásokon, és McCloy, a Pentagon vezértitkára, akik informatív megbeszéléseket folytattak Gyöngyösi külügyminiszterrel a magyarországi állapotokról.⁵⁰

Az ország azonban a szovjet vezetésű és a szovjet politikának teljes mértékben alárendelt Szövetséges Ellenőrző Bizottság felügyelete alatt volt, amely különös figyelemmel ellenőrizte az esetleges külpolitikai kapcsolatok alakulását. Engedélyezték a Svédországgal való diplomáciai kapcsolatok felvételét, ugyanakkor a Vatikánnal való kapcsolatok újrafelvételéről hallani sem akartak. Angelo Rotta pápai nunciust – sok üldözött megvédőjét és bűjtatóját – az oroszok 1945. áprilisában kiutasították. Magyar részről a későbbiekben történt is kísérlet a diplomáciai kapcsolatok újbóli felvételére a Vatikánnal. Mindszenty bíboros, hercegprímás erről a következőket írta: „Ezután Tildy római utamról érdeklődött, s megkért, hogy XII. Pius pápánál terjesszem elő az új kormány óhaját, amely a Szentszékkal való diplomáciai kapcsolatok felvételére irányult. (...) Különösnek találtam a kérést, hiszen tudtam, hogy sem az oroszok, sem a magyar kommunisták nem kívánják a nuncius – akármilyen nuncius – jelenlétét Magyarországon.”⁵¹

⁵⁰ Gantner Péter: *Gyöngyösi János. Egy félreismert külügyminiszter*. Pécs, 2013, IDRResearch Kft. – Publikon, 50. o.

⁵¹ Mindszenty József: *Emlékirataim*. Budapest, 1989, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 105. o.

Ilyen körülmények között kellett a demokratikus és szabad Magyarországot megteremteni. Persze realisták lévén mindhárman hamar felismerték az új veszélyeket. Rövid idő alatt megmutatkoztak azok a jelek, amelyek egyértelműen arra utaltak, hogy a polgári demokrácia megvalósítása nem lesz egyszerű feladat. Egyre inkább kezdett érezhetővé válni a szovjetizáció kérlelhetetlen kibontakozása. Ennek ellenére nem adták fel az álmaikat és elképzeléseiket, bátran küzdöttek a magyarság érdekeiért. Ez a kemény magatartás a párizsi békekonferencián valósult igazán meg. Tegyük hozzá, hogy utána is, amikor az ország fölött egyre sötétebb felhők gyülekeztek, minden lehetőséget megragadtak, amíg lehetett, az ország helyzetének a javítására.

Mindhárman harcedzett férfiak voltak. Részt vettek különböző formákban a nácik és a nyilasok ellen irányuló ellenállásban, hosszabb-rövidebb ideig börtönben, koncentrációs táborban voltak, és általában ismert volt demokratikus felfogásuk. Emellett mindhárman bíztak a nyugati szövetségesekben, és ahol lehetőségük volt, együttműködtek velük. Személyükben elkötelezett hívei voltak a nyugati demokráciának. Érthető tehát, hogy a többé-kevésbé polgári demokratikus időszakban, az 1945–1947 közötti koalíciós periódusban jelentős szerephez jutottak.

Auer Pál politikusi tevékenysége

A legszélesebb körű tevékenységet Auer Pál fejtette ki. A diplomáciai tevékenységben, Párizsba akkreditálása előtt, jelentős politikai sikereket ért el. Ismert politikai szakíró volt, abban az időben a legjelentősebb közírók közé tartozott. Említettük, hogy 1945 januárjában felkereste Tildy Zoltánt, aki kérte, hogy vállaljon aktív szerepet a Kiszgazdapártban. Ennek a felkérésnek Auer eleget tett. 1945. április 2-án a viszonylag sértetlen Sportcsarnokban megtartott gyűlésen Tildy Zoltánnal és Varga Bélával együtt képviselővé választották. A párt polgári tagozatának meghatározó politikusa lett. A későbbiekben a legkülönbözőbb funkciókba került. Részt vett a mindennapi pártéletben is. Felszólalt a Független Kiszgazdapárt VI. kerületi zászlóbontó gyűlésén. Fontos és nagy érdeklődéssel kísért beszédet mondott. Ebben többek között felvetette a dunai államok együttműködésének fontosságát, hangsúlyozta az igazi demokrácia megvalósításának a jelentőségét, amelyben minden igaz tehetségnek módja lesz az érvényesülésre.⁵²

Ugyancsak a VI. kerületi pártszervezet felkérésére előadást tartott a csehszlovákiai magyarok helyzetéről. Kijelentette többek között, hogy szükség van a Csehszlovákiával való együttműködésre, amely azonban nem lehet mindenáron való együttműködés.⁵³

⁵² Hívjuk Budapest demokratikus polgárságát. *Kis Újság*, 1945. április 17.

⁵³ Auer Pál a csehszlovákiai magyarokról. *Kis Újság*, 1945. június 27.

Ugyancsak a VI. kerületben előadást tartott a női választójogról, hangoztatva, hogy „a nők a választójogukat a demokráciának köszönhetik, tehát az igazi demokráciát hirdető Kiszgazdapártban van a nők helye. A párt a múltban is, a jelenben is szemben áll minden olyan törekvéssel, amely az emberi jogokkal és az emberi méltósággal nem egyeztethető össze.”⁵⁴

Auer a Kiszgazdapártban a külpolitikával is intézményes és szoros kapcsolatba került. 1945. május harmadikán megalakult a Párt külügyi bizottsága, amelynek ő lett az elnöke. A külügyi bizottság feladata a párt külpolitikai elveinek a meghatározása volt.

Ebben a minőségében nyilatkozott a párt külpolitikai elveiről. Kijelentette többek között, hogy „a Kiszgazdapárt mindent elkövetett, hogy az ország felelős vezetőit visszatartsa a háborúban való részvételtől. (...) A Németország ellenségeivel való baráti kapcsolatokat követelte és a Duna-völgyi összefogást hirdette. A párt az új helyzetben is el fog mindent követni régi politikájának a megvalósításáért”. A múlt elemzése után áttért a párt előtt álló külpolitikai feladatok és célkitűzések felvázolására: „A szomszédos államokkal való szorosabb együttműködés érdekében a párt államközi vegyes szakmai bizottságok létesítését fogja kezdeményezni. A Duna-völgy békéje érdekében erősen követelni fogja az állampolgársági és kényszertelepítési kérdéseknek kölcsönös, méltányos, magyar szempontból kielégítő rendezését. Ugyancsak fontos kérdés az ifjúság lelkének a sovinizmustól, faji elfogultságtól való megtisztítása.”⁵⁵

Az ismertetett külpolitikai alapelvek tükrözik az akkori, a háború utáni helyzetet. Az ország jövője, helyzete még nagyon bizonytalan volt. A háborús vereséget követő szovjet megszállás, az új, egyre dominálóbbról és agresszívabb politikai erő: a kommunisták megjelenése sok bizonytalanságot rejtett magában. Ennek ellenére, nagyon előre mutató elveket említett meg a bizottság elnöke. Konkrét javaslatot tett a Duna-völgyi népek közötti kapcsolatok kiépítésére. A vegyes szakmai bizottságok követelése kifejezetten előremutató javaslat volt, amely különböző formákban a későbbiek folyamán – a visegrádi négyek együttműködésének keretében – meg is valósult. Ugyancsak nagyon fontos kérdés volt – s aktualitását a Csehszlovákiában egyre durvább formában alkalmazott magyarellenese kisebbségi politika indokolta – a kényszertelepítés magyar szempontból kielégítő rendezésének a követelése. A magyar szempont megemlézése közvetlenül a háború befejezése után mutatta Auer bátorságát, a magyarság iránti elkötelezettségét. A magyar érdekek hangsúlyozását vagy akár megemlékését a kommunisták és követőik reakciós törekvésnek tartották.

⁵⁴ Becsületes asszonyokat nevelni. *Kis Újság*, 1945. szeptember 30.

⁵⁵ Auer Pál előadása a Független Kiszgazdapárt külpolitikai vezérelveiről. *Kis Újság*, 1945. május 27.

A Kiszgazdapárt külügyi bizottsága külön ankétot foglalkozott többek között a „nyilas diktatúra által szolgáshoz szoktatott lelkek gyógyításának problémáival”. Az elnöki megnyitóban Auer hangoztatta, hogy nemzetközi és osztályközi szolidaritásra, humanizmusra, altruizmusra, igazi demokráciára, szociális érzékre és elvekért való gerinces kiállásra kell nevelni a társadalmat.⁵⁶ Auer nem volt baloldali politikus, a párton belül a jobboldali politikát képviselő Polgári Tagozathoz tartozott. Az ismertetett elnöki megnyitóban elhangzottak, így a nemzetközi és osztályközi szolidaritás hangoztatása baloldali gondolkodást sejtet. Úgy tűnik azonban, hogy Auer kompromisszumra törekedett, és figyelembe vette a külső elvárásokat.

Auer egyre több megbízatást kapott. A Kiszgazdapárt 1945. augusztus 20-i nagyválasztmányi ülésén beválasztották a párt intéző bizottságába, és tagja lett a törvényhozó bizottságnak is. Ebben a minőségében Sulyok Dezsővel, a kiváló jogással együtt készítették el a köztársasági törvényjavaslatot.

Jelentősége egyre nőtt. A Kiszgazdapárt politikájával kapcsolatos minden fontos tanácskozásba bevonták. Így részt vett többek között azon a megbeszélésen is, amelyen az 1945. novemberi választás után kialakult helyzetet vitatták meg. Ezen a tanácskozáson a miniszteri tárcák elosztásával kapcsolatban kijelentette, hogy a belügyminisztériumot nem szabad átengedni a kommunistáknak, akik azt az előzetes megállapodás ellenére, moszkvai utasításra maguknak követelték. Hozzátette, „ha a szovjet csapatok a békeszerződés után elhagyják az országot, akkor a kommunisták a rendőrségre támaszkodva átvehetik a hatalmat”.⁵⁷ Az idézett kijelentés bizonyítéka Auer realizmusának és előrelátásának. Abban a vonatkozásban azonban igazi demokrataként és európeerként gondolkodva tévedett, hogy feltételezte a szovjet csapatok kivonulását. Tegyük hozzá, hogy a Kiszgazdapárt vezető politikusai közül többen, így Nagy Ferenc is ebben reménykedtek.

A közéleti tisztségek és társadalmi megbízatások is egyre sokasodtak. Megválasztották Auert az újra alakult Balkáni Bizottság elnökévé. Ezt a tisztséget felhasználta külpolitikai elveinek ismertetésére. Megnyitójában kijelentette, hogy „ki kell használni a Dunának, mint összekötő vízi útnak az előnyeit, és oda kell hatni, hogy a transzkontinentális utak és fontos repülőjáratok a mi érdekeinket is szolgálják. (...) Arra kell törekednünk, hogy megismerjük egymást, mert ez az előfeltétele a kölcsönös megértésnek. Meg kell ismernünk a Balkán-népek irodalmát és művészetét. (...) A legfőbb nemzeti érdek, hogy saját nemzetünk érdekeit összeegyeztessük más nemzetek érdekeivel.”⁵⁸ Meglepően előremutató elveket, ma is időszerű gondolatokat fogalmazott meg. A Duna szerepe, a transzkontinentális utak

szükségessége stb. mind-mind a korszerű gazdasági fejlődés fontos elemei. Külpolitikai felfogását tükrözi, hogy a balkáni együttműködéssel kapcsolatosan nem tett említést a Szovjetunió szerepéről. Ekkor, 1945-ben Görögország kivételével a Balkán-félsziget a szovjetek „vadászterületének” számított. A külügyminiszter, Gyöngyösi János megnyilatkozásaiból szinte egy alkalommal sem hagyta el a Szovjetunió meghatározó és pozitív szerepének a megemlítését. Úgy tűnik, hogy Auer és a későbbiek során a nyugatbarát magyar politikusok és diplomaták nem voltak hajlandók a Szovjetunió domináló szerepét állandóan hangoztatni.

Megalakult a Magyar–Francia Társaság is, amelynek Auert Kodály Zoltánnal, Szent-Györgyi Alberttel, Heltai Jenővel együtt díszelnökké választották. Az elnök Oltványi Imre pénzügyminiszter lett.

Auer a meglévő pártfeladatai mellett fontos állami tisztséget is kapott. Ő lett a parlament külügyi bizottságának az elnöke, de tagja volt az alkotmányjogi és közjogi bizottságnak is. Ebből a funkciójából és abból következően, hogy a Kiszgazdapárt külügyi bizottságát is ő irányította, egyenesen következett, hogy aktívan részt vett a béke-előkészítés folyamatában, amelyet Kertész István irányított.

A béke előkészítése, a békecélok megfogalmazása egyáltalán nem volt egyszerű feladat. Ez egyrészt következett abból, hogy Magyarország külpolitikai szempontból teljes mértékben ki volt szolgáltatva a Szovjetuniónak. Jellemző, hogy Kárpátaljának a Szovjetunióhoz való csatolásáról – 1945. június 29. – Magyarországot nem is értesítették, noha a terület Magyarországhoz tartozott és a magyar lakosok száma meghaladta a 120 ezer főt. Sőt, Magyarországot meg is alázták, mivel Puskin szovjet követ követelte Gyöngyösi külügyminisztertől, hogy ismerje el és üdvözlje a bekövetkezett területi változást, amit ő meg is tett.⁵⁹ A magyar társadalom ugyanakkor, mint említettük, bízott az esetleges kedvező változásokban. A helyzetet azonban cseppfolyóssá tette az a körülmény, hogy a politikai pártok bizonytalanok voltak a békecélok megfogalmazásában, köztük a kommunisták azért, mert nem kaptak Moszkvából ezzel kapcsolatos utasításokat.

A legkonkrétabb célokat a Kiszgazdapárt fogalmazta meg. A párt külügyi bizottságának 1945. szeptember 6-i ülésén Auer irányításával olyan elveket fogalmaztak meg, amelyek a magyar békecélok biztos alapjai voltak. Konkrétan kimondta az elfogadott határozat, hogy „a békeszerződés a végleges béke és együttműködés érdekében olyan határokat állapítson meg, amelyek lehetőleg megegyezzenek az etnikai határokkal. Ahol a szomszéd államokban a határ mellett kompakt magyar többség él, népszavazást kell tartani annak érdekében, hogy a magyar többségű területeket visszacsatolják az anyaországhoz. Ahol szórányosan élnek a magyarok, ott lehetőséget kell biztosítani ahhoz, hogy humánus lakosságcsere történhessen.

⁵⁶ Ankét a Kiszgazda Pártban a lelki nevelésről. *Igazság*, 1945. augusztus 7.

⁵⁷ Csonka Emil: *A forradalom oknyomozó története, 1945–1956*. München, 1981, Veritas, 127. o.

⁵⁸ Újra megalakult a Balkán Bizottság. Auer Pál lett az elnök. *Kis Újság*, 1945. szeptember 9.

⁵⁹ Gantner Péter: *Gyöngyösi János...* i. m. 39. o.

Biztosítani kell a kisebbségek szervezett nemzetközi szintű védelmét és az Egyesült Nemzetek Szervezete előtti panaszjogot”.⁶⁰

Az elfogadott határozatok rendezték volna az elszakított magyarság sorsát. Megoldódtak volna a fájó kérdések. Nagyon fontos javaslat volt a kisebbségek védelmének nemzetközi dimenzióba helyezése. Az ENSZ szerepének a megemlézése jelezte azt a bizalmat, amellyel a magyar társadalom jelentős része az ENSZ üdvözítő szerepét remélte. Feltűnő és Auer független gondolkodását tükrözi, hogy nem említi meg a kisebbségi ügyekkel kapcsolatosan a Szovjetunió szerepét. Gyöngyösi János és mások is, elsősorban a kommunisták, a nemzeti kisebbségek megoldásával kapcsolatban a lenini–sztálini elveket tartották az egyedüli üdvözítő megoldásnak.

A parlament külügyi bizottsága elnökeként Auer részt vett az 1946. március 6-án megtartott béke-előkészítéssel kapcsolatos pártközi egyeztetésen, amelyen fontos megnyilatkozásokat tett. Közvetlenül a pártközi egyeztetés előtt részt vett és felszólalt egy olyan eseményen, amely szoros kapcsolatban volt a március 6-i egyeztetéssel. Február 27-én aláírták Budapesten a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezményt. A csehszlovák küldöttség vezetője, Vladimír Clementis külügyi államtitkár fenyegetődzve kijelentette, hogy amennyiben az éppen aláírt megállapodásban rögzített felvidéki magyarokon kívül a többi ott maradó magyart Budapest nem veszi át, akkor Csehszlovákián belül széttelepítik őket. Auer volt az első felszólaló, és éles hangon visszautasította a csehszlovák küldöttség embertelen és méltánytalan követelését. Ezt követően a Budapestre akkreditált, kifejezetten rosszindulatú Krno követ rezidenciáján, az aláírást követő fogadáson Auer és Juraj Slávik miniszter a csehszlovák küldöttség tagja a területcsere lehetőségeiről beszélgettek. Konkrétan a Csallóköz és a Balassagyarmattól északra lévő területek cseréjéről volt szó. Az informatív jellegű beszélgetésnek nem volt folytatása. Azt azonban mutatta, hogy csehszlovák részről is nagy tekintélyű és befolyásos politikusnak tartották a külügyi bizottság elnökét.⁶¹

A korábbiakban említett pártközi értekezleten Gyöngyösi külügyminiszter felolvasta azt a jegyzéket, amelyet 1946. február 20-án nyújtottak át a szövetséges nagyhatalmak megbízottjainak. A jegyzékben főként a Romániától igényelt területekről, többek között a Partium visszacsatolásáról volt szó. Az első felszólaló, a Kommunista Párt küldötte fanyalogva fogadta a jegyzéket és fontosnak tartotta volna a Szovjetunióval való előzetes konzultációt. Auer kiváló, bátor és meghatározó beszédet mondott. Kijelentette többek között, hogy „a tartós béke biztosítása, szoros dunai együttműködés csak úgy képzelhető el, ha bizonyos sérelmek orvosol-

tatnak”. Utalt a továbbiakban arra, hogy Jugoszláviával szemben, mivel ott bánnak a legemberségesebben a magyarokkal, területi követeléseket nem tart helyesnek felvetni. (1946 elején valóban ez volt a helyzet. 1944-ben és 1945 elején viszont a jugoszláv hatóságok tűzzel-vassal üldözték a magyar kisebbséget. – G. P.)

Csehszlovákiával kapcsolatban azt mondta, hogy „a határ menti kompakt magyarságot ne telepítsék sem ki, sem szét, hanem csatolják vissza az anyaország-hoz”. Ekkor utalt arra a beszélgetésre, amit Slávikkal folytatott, s ami azt jelenti, hogy a csehszlovákokban van hajlandóság a határok esetleges átrendezésére. Ugyancsak az etnikai határok jelentőségét említette meg Romániával kapcsolatban is. Végül javasolta azt is, hogy „jó lenne halk és diplomatikus úton társadalmi akciót indítani területi követeléseink támogatására”.⁶²

Auer Pál publicisztikai tevékenysége

Fiatalkora óta Auer igen sokat írt. Könyvek szerzője volt, és a legkülönbözőbb bel- és külföldi újságokban jelentek meg írásai, tanulmányai, és igen sok cikke, amelyek főként külpolitikai kérdéseket taglaltak. Meglepő mai szemmel is Auer realizmusa és az a képessége, ahogy egyes folyamatok kibontakozását és megvalósulását megjósolta.

Magyarország sorsával és fejlődési lehetőségével kapcsolatosan több írása is megjelent 1945 után. Fontos volt az ország sorsának a reális elemzése, a lehetőségek felmérése, mivel nyilvánvalóvá vált, hogy a teljesen megváltozott körülmények között, az emberi életben és az anyagiakban bekövetkezett óriási veszteségek után és a nagyon kemény katonai megszállás körülményei között is, ellenséges környezetben, a hatalmas keleti szomszéd árnyékában meg kell találni a kivezető utat, fel kell mérni a boldogulás, a függetlenség biztosításának a lehetőségeit. Ezeknek a hatalmas, szinte gigászi feladatoknak a megoldásával Auer természetesen foglalkozott. Politikai és jogász felkészültségét felhasználva kísérletet tett az ország politikai jövőjének a felvázolására, a helyzet elemzésére.

A jelzett témát taglalta „A Kisgazda Párt külpolitikája” című cikkében. Írása elején igyekezett meghatározni a magyarság életérzésének és tudatának a veszített háború utáni alapelemeit. Kényes kérdés volt ez közvetlenül a háború után, 1945-ben. Egyrészt a moszkvai hatalmi érdekeket kiszolgáló, azt előmozdító és a hatalomra törekvő kommunisták acsarkodása miatt. Másrészt a megszálló hatalom is árgus szemekkel vizsgálta a meghódított, legázolt ország politikai megnyilvánulásait. Auer nem habozott – és ez a bátorságát mutatja – nem riadt vissza attól, hogy öntudatos magatartást követeljen a magyarságtól. A következőket írta: „Kemény gerinccel védelmezni akarjuk mindazt, amihez jussunk van. Öntudatos magyarságunk nem téveszthető össze semmilyen türelmetlen sovinizmussal.” Ennek a

⁶⁰ Az etnikai határok mellett foglalt állást a Kisgazda Párt külügyi bizottsága. *Kis Újság*, 1945. szeptember 7.

⁶¹ Auer Pál: i. m. 258. o.

⁶² *Pártközi értekezletek, politikai érdekegyeztetés...* i. m. 204. o.

fontos elvnek a rögzítése után érintette az akkori legfontosabb külpolitikai kérdést: a Szovjetunióhoz való viszonyt. A következőket írta erről a kényes témáról: „Szovjet-Oroszországgal szemben lojális szomszédoknak akarunk bizonyulni. (...) Olyan demokratikus és szociális berendezkedést akarunk biztosítani hazánkban, amely a két nép közti megértés záloga és kizár minden barátságtalan magatartást keleti szomszédunkkal szemben. Tudatában vagyunk annak, hogy nem szabad olyan nemzetközi kombinációkba sodródunk, amelyek Szovjet-Oroszország érdekeit a legkevésbé is sérthetik. Mindennél fontosabb a bizalmi atmoszféra kitermelése.”

A fentiek mellett a szerző a következőket állapította meg: „Ezek után nyilvánvaló, hogy a magyar–orosz barátság nem jelenti sem a magyar önállóság, sem a magyar parlamentáris rendszer feladását, amire a Kisgazdapárt soha sem lenne hajlandó.” Majd hangsúlyozta elkötelezettségét a nyugati demokráciák mellett: „a Szovjet-Oroszországhoz való baráti kapcsolataink mellett ne kelljen elszakadnunk a reánk mindig nagy vonzóerővel bíró angolszász demokráciáktól.”⁶³

A cikkben Auer a finnlandizáció (maga a kifejezés csak később, a 60-as, 70-es években jelent meg – G. P.) Magyarországra való alkalmazását fogalmazza meg. Tegyük hozzá, hogy a Szovjetunióra támaszkodó semleges külpolitikát Finnország néhány évvel később valósította meg, s ennek segítségével meg tudta őrizni a viszonylagos függetlenségét és nyugati típusú társadalmi berendezkedését. Auer, úgy tűnik a cikkből, ezt az utat tartotta volna járhatónak. Lényegében a Bethlen Gábor által megvalósított koncepció – A Habsburg és a török birodalom közötti önálló erdélyi fejedelemség és a hozzátartozó maradék Magyarország – modernizálását vetette fel. Több kiváló magyar politikus: Zsedényi Béla, Sulyok Dezső vagy akár Bibó István is képviseltek egymástól függetlenül hasonló nézeteket. A Szovjetunióknak azonban más elképzelései voltak, ezért ez a koncepció nem tudott megvalósulni.

Kiemelkedő jelentőségű és nagyon reális, szinte a jövőbelátó politikai gondolatokat rögzített a „Magyarország és a Duna-medence” című cikkében. Rámutatott arra, hogy „a dunai népek sorsa attól függ, hogy ráeszmélnek-e sorsközösségükre, hogy legyőzi-e bennük a szolidaritás tudata a kölcsönös gyűlölködést kiváltó sovinizmust”. Ezután a ténylegesen meghatározó alapelv után Auer felsorolta azokat az eszközöket, amelyekkel az együttműködés megalapozható és meg is valósítható.

Nagyon fontos, alapvetően meghatározó eszköznek tartotta az intézményesített gazdasági együttműködést, amelynek eredményességét a következő elemek alkalmazásával tartotta megvalósíthatónak: „Közös gazdasági bizottságokat kellene létesíteni, amelyek időszakonként összeülnének és megtárgyalnák a vámok csökkentésének lehetőségeit, egyes mezőgazdasági termények közös értékesí-

tését, megbeszelnék a személy- és áruforgalmi könnyítéseket, a pénzáttutalás problémáit, a kereskedelmi jogszabályok lehető egységesítését, a kölcsönös végrehajtás megkönnyítését, a kettős adóztatás elkerülésének módjait. E mellett közös kultúrbizottságok volnának létesítendőek diákcserék végrehajtása és a tankönyvek anyagának az összehangolása céljából. Célszerű volna a szakszervezetek és szakmai képviselők időszakonként való együttes ülésezése is. Az is óhajandó volna, hogy a külügy- és a gazdasági szakminiszterek évenként kétszer-háromszor összeüljenek és megtárgyalják a valamennyi dunai népet érdeklő kérdéseket. A kisebbségi problémák elintézésére egyes bizottságok létesítése volna kívánatos.” A hosszas idézésből látszik, hogy Auer a dunai népek integrációját tartotta nagyon fontos elérendő célnek. A javasolthoz hasonló elemek részben az Osztrák–Magyar Monarchia gyakorlatában is léteztek. Emellett világosan felismerhetők a mai Európai Unió működésében alkalmazott integrációs intézkedések is.

Nagyon fontosnak tartotta a szerző az együttműködő népek függetlenségét. Nem találjuk a cikkben a Szovjetunió szerepének bármilyen formában való megemlékezést sem. Helyette az szerepel, hogy az esetleg felmerülő vitás kérdések megoldásában „az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának kellene irányító, kiegyenlítő szerepet vállalnia”⁶⁴. Ez az óhaj a nyugati demokráciák Duna-völgyi szerepének a megnövekedését, sőt a dominanciáját jelentette volna. Ebben az időszakban az Egyesült Nemzetek Szervezetében angolszász befolyás volt a meghatározó.

Végezetül a sok írás közül érdemes megemlíteni Auernak azt a cikket, amely a *New York Times* 1946. március 12-i számában jelent meg. A cikk utal a szerző nemzetközi tekintélyére. A nagyon befolyásos amerikai újságba nyilvánvalóan csak kiemelkedő és nemzetközileg elismert személyek írhattak. A cikkben a békekötések kérdésével foglalkozott.

Előrelátóan a következőket írta: „A békeszerződések megkötése alkalmából nemcsak a legyőzött ország sorsát döntik el, hanem bizonyos fokig a saját sorsukat is. Az élet oly nemzetközivé vált, a világ gazdasági struktúrája annyira összefüggő, hogyha valamely vérkeringési zavarok állnak be, az egész emberiség szenved miatta. Nem szabad tehát kicsinyes szempontokból kiindulni, hanem nagyvonalúan kell megtervezni a jövőt.”⁶⁵

Cikkében lényegében a globalizációra utalt. Kitűnően mutatta be a gazdasági összefonódáson alapuló, átfogó gazdasági rendszer lényegét. A globalizáció ugyan napjainkban teljesedett be, a folyamat, az egymásra hatás már a XX. században is kitapintható volt. Auer ügyvédi gyakorlata során, miként azt az életrajzában láttuk, sok nagy nemzetközi céggel volt kapcsolatban, ismerte a nemzetközi összefüggéseket.

⁶³ A Kisgazda Párt külpolitikája. Írta Auer Pál. *Kis Újság*, 1945. november 11.

⁶⁴ Magyarország és a Duna-medence. Írta Auer Pál. Új Magyarország, 1946. február 10.

⁶⁵ Auer Pál cikke a *New York Times*-ban. *Kis Újság*, 1946. április 18.

A párizsi követ

Tildy Zoltán a köztársasági elnökké történt megválasztása napján felkérte Auert a párizsi követi tisztségre.⁶⁶ Huszonnégy órai gondolkodást kért, majd írásban közölte, hogy a tisztséget elvállalja.

Egyenes út vezetett a párizsi követségig. Auer franciabaratsága, a francia állam érdekében kifejtett tevékenysége, a gall szellem iránti rajongása és természetesen kiváló nyelvtudása, valamint ismert demokrata meggyőződése indokolták a követi tisztségre való jelölését.

A háború befejezése után azonnal megkezdte a diplomáciai tevékenységét. Kitűnő kapcsolatokat épített ki a Magyarországra érkezett angol és amerikai katonai misszióval, illetve főként ezek politikai vezetőivel.

A missziók vezetőivel fenntartott kapcsolatairól ő maga így írt. „Kötelességemnek tartottam, hogy az amerikai és az angol misszió vezetőivel annál is inkább érintkezésbe lépjek, mert Gyöngyösi külügyminiszter, jó szándéka ellenére erre nem volt sem hajlamos, sem alkalmas, már hiányos nyelvtudása miatt sem.”⁶⁷

Auer az Egyesült Államok követi rangban lévő politikai megbízottjával, Arthur Schoenfelddel, valamint A. D. F. Gascoigne brit követtel rendszeresen találkozott. Auert a nyugati missziókkal kiépített intézményes kapcsolatokra a közben kialakult politikai státusza is feljogosította: a Kisgazdapárt külügyi szakértője, a párt külügyi bizottságának az elnöke volt. A legkülönfélébb témákat érintette nyugati partnereivel. Így többek között tárgyalt velük a választás kérdéseiről. Attól tartott, hogy a megszálló szovjet hatóságok nem fognak tiszta választásokat engedni. Meg kell jegyeznünk, hogy ebben, legalábbis az 1945. november 4-én megtartott általános választásokat illetően nem volt igaza. Szabad, tiszta választásokat biztosítottak a szovjetek a nyugati szövetségesekkel fenntartott kapcsolatok és a kialakult bizalom érdekében.

Panaszkodott Gascoigne követnek a határon túli magyarság ellen folytatott kemény politikával, különösen a várható kitelepítésével kapcsolatosan. Felmerültek természetesen gazdasági kérdések is. 1945. november 6-án Auer Zsedényi Bélával, az ideiglenes nemzetgyűlés elnökével együtt felkeresték Gascoigne követet gazdasági támogatás ügyében. Auer úgy vélekedett, hogy amerikai kölcsönnel kellene a jóvátételi kötelezettségeknek eleget tenni. Az angol követ a gazdasági segítség kérdéséről nem volt hajlandó nyilatkozni.⁶⁸

Amerikai részről már korábban elutasították a kölcsön iránti kérést. Gyöngyösi külügyminiszter 1945. szeptember 14-én beszélgetésük során megkérdezte Schoenfeld amerikai követtől, hogy Magyarország számíthatna-e az Egyesült Álla-

⁶⁶ Auer Pál: i. m. 278. o.

⁶⁷ Uo. 267. o.

⁶⁸ Balogh Sándor: *A népi demokratikus Magyarország külpolitikája, 1945–1947*. Budapest, 1982, Kossuth, 73. o.

mok pénzbeli támogatására. Schoenfeld nagyon elutasító volt. Kijelentette, hogy a kérdés megemlítését is nagyon furcsának találja.⁶⁹ Auer természetesen tudott erről az elutasításról, mégis próbálkozott a briteknél.

Hamarosan észrevette, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság nyugati tagjait nem érdeklik különösebben a magyarországi események. Minden fontos ügyet átengedtek a szovjeteknek, akik rendszeresen ki is zárták őket a felmerült problémák intézéséből. Saját érdekeltségeik ügyeiért természetesen kiálltak. Persze tudtak a fontosabb eseményekről, mivel a magyar partnereik titokban, az oroszok háta mögött mindenről tájékoztatták őket.

Auer a következőkben rögzítette a nyugati szövetségesek passzív magatartásának a kialakulását: „Kezdett erősen érezhetővé válni, hogy valóban az orosz érdekszférához tartozunk és átengednek minket a szovjetnek. A szovjet vezetőség pedig mindent az igen gyérszámú magyar kommunisták Oroszországból visszatért vezetőivel egyetértésben intézett. Elmondtam ide vonatkozó tapasztalataimat Schoenfeld és Gascoigne nagyköveteknek, és figyelmeztettem őket, hogy a nyugati nagyhatalmak megbízottai hagyják a dolgokat tovább zülleni... Schoenfeld konkrét panaszaimat néha egy-két szóval fel is jegyezte, de amikor én sürgős intézkedést kértem, azt felelte, hogy nem kapott instrukciót, és nincs olyan felhatalmazása, amelynek alapján a konkrét ügyben intézkedhetnék.”⁷⁰

A nyugati missziók vezetőivel való találkozásnak nem várt következményei lettek. A Péter Gábor vezetése alatt működő politikai rendőrség felfigyelt Auer és a nyugati szövetségesek megbízottainak gyakori találkozásaira, és megtették az ilyenkor szokásos intézkedéseket.

Zsedényi Béla, aki kvázi államfői tisztsége mellett az Ideiglenes Nemzetgyűlés mentelmi bizottságának az elnöke is volt, a következő levelet küldte Erdei Ferenc belügyminiszternek 1945. október 4-én: „Dr. Auer Pál nemzetgyűlési képviselő ismételten kijelentette mentelmi jogának a megsértését, amelyet a budapesti rendőrség detektívjei azáltal követek el, hogy házmasterétől aziránt érdeklődtek, hogy járnak-e hozzá gyanús alakok, és különösen angolok szoktak-e hozzá járni. Október 1-jén áttetsző ürrüggyel irodájában kereste fel két detektív, ahol környezettanulmányt folytattak le. Mint az Ideiglenes Nemzetgyűlés Mentelmi Jogi Bizottságának elnöke, felkérem Miniszter Urat, intézkedjék a rendőrségnél, hogy a Nemzetgyűlés képviselőinek a zaklatását szüntessék be.”⁷¹

Természetesen a szovjet hatóságok is rossz szemmel nézték a polgári diplomaták tevékenységét, ami főként a békekonferencián volt egyre erősebben érezhető.

⁶⁹ Gantner Péter: *Gyöngyösi János...* i. m. 44. o.

⁷⁰ Auer Pál: i. m. 208. o.

⁷¹ Gantner Péter: *Egy elfelejtett államfő*. Budapest, 2008, I. A. T Kiadó, 143. o.

Érvényesült a kettős mérce. A kommunista politikusok, magas állami funkcionáriusok, így Rákosi és Gerő lépten-nyomon egyeztettek a szovjet szervekkel, de a szovjet állami és pártvezetőkkel is. Közismert volt, hogy Rákosi Mátyást bordó színű telefon kötötte össze Moszkvával, ami minden éjjel éjfél körül megszólalt, s amely közvetlenül az orosz hálózatba volt beépítve.⁷²

A politikai rendőrség akciójának ellenére Auer követi kinevezése haladt a maga útján. A kormány 1946. március 12-én hagyta jóvá a megbízatást. A köztársasági elnök és a Kiszgazdapárt kiálltak Auer mellett.

Ő maga is sokat tett annak érdekében, hogy a korábban jól ismert franciabarátságának újból, a háború utáni zavaros körülmények között is hangot adjon. Nyilvánvalóvá tette, hogy a franciák, az ország és a francia szellem iránti barátságát szilárdan képviseli. Több olyan írása is megjelent, amelyek erről tanúskodnak. Követi kinevezéséről még szó sem volt, amikor a Kis Újságban, a Kiszgazdapárt hivatalos lapjában megjelent a nagy francia forradalmat méltató cikke, amelyben felmérte Franciaország helyzetét és a magyar–francia barátság jelentőségét. Franciaország helyzete nem volt egyszerű. A náci Németországgal szemben folytatott háborút elvesztették. Az ország egy tekintélyes része, a Petain marsall vezette vichyi kormány teljes mértékben kiszolgált a hitleri Németországot. Igaz, ezzel egy időben szerveződött az ellenállás, amelyet De Gaulle tábornok Londonból irányított és az is tény, hogy sok francia lett áldozata a fegyveres ellenállásnak. Az országot a háború után meghívták a nagyhatalmak közé, és részt vettek a francia csapatok Németország megszállásában. Persze ez a történelmi cikkcikk megzavarta a franciák tekintélyes részét.

Auer elemezte a nagy nyugati demokrácia háború utáni új helyzetét. Az ország nagyhatalmi szerepéből indult ki, megállapítva, hogy „két nagyhatalom marad a kontinensen: Szovjet-Oroszország és Franciaország. (...) Ez már egymagában bőségesen elég ok arra, hogy Franciaország barátságát keressük.” Szinte személyes vallomásként állapította meg: „nem kicsinyelhetjük le az érzelmi szempontokat sem. Talán nincs nemzet, amely iránt a magyarság mindenkor oly meleg vonzalmaz érzett, mint a francia. (...) A legjobb magyaroknak Párizs volt a Bakony. Franciaország álmaik beteljesedése.”⁷³

Franciaország politikai jelentőségéről követi kinevezése után is több alkalommal is nyilatkozott. A Kis Újság munkatársának a következőket mondta: „Franciaország barátsága nagy értéket jelentene számunkra. Franciaország nagyhatalom, állandó tagja az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának, bizonyára lesz szerepe a szétzúllott európai kontinens újjászervezésében, a világ szellemi átforgalmazásában, a

nemzetközi közvélemény kialakításában. Nagyon sokat várok a kulturális kapcsolatok megélénküléséről.”⁷⁴

Auer fontos kérdésnek tartotta az értékek kölcsönös megismerését és elismerését. A Világ tudósítójának kijelentette, hogy „Magyarországon a német kulturbefolyást részben a franciával helyettesítjük, a magyar irodalmat és művészetet Franciaországban ismertté, népszerűvé, kedvelté kell tennünk.”⁷⁵

A baloldal ellenséges volt Auerrel szemben. A kommunisták eleve rossz szemmel nézték, s mint minden nyíltan polgári értékeket képviselő politikust, a hazai és nemzetközi nagytőke képviselőjének tartották. A Szociáldemokrata Párt balszárnya, amely a kommunistákkal lepaktálva, feltehetően Rákosiék megbízása alapján, durván támadta a Külügyminisztérium kiszgazda vezetését, ahol sok régi diplomata működött még a háború után. A Népszava szintén nagyon keményen támadta és bírálta Gyöngyösi Jánost. A parlamentben a baloldali Schiffer Pál és Marosán György támadták a Külügyminisztériumban tovább szolgáló diplomatákat.

Felmerült annak a lehetősége, hogy kiküldik Párizsba a követség mellé gazdasági tanácsadóként Vásárhelyi Istvánt, a Pénzügyminisztérium szakértőjét, hogy elősegítse a béketárgyalások gazdasági előkészítését és a Magyarország külföldi adósságainak rendezését szolgáló tárgyalásokat. Az ügyet előkészítő előterjesztésre valaki (Bán?) ceruzával ráírta [Bán Antal akkor még a szociáldemokrata balszárny meghatározó képviselője, a párt főtitkára volt – G. P.]: „Reakciós”. Az irat hátlapján – ugyanazon kéztől – tintával a következő feljegyzés szerepel: „Szakasits elvtárs! A kétes Auer Pál mellé, a már nem is kétes Vásárhelyit? Ez talán mégis sok lenne a reakcióból éppen Párizsban.”⁷⁶

Nem nézték jó szemmel Auer tevékenységét a szovjetek sem. Erről ő maga emlékiratában így írt: „Gyöngyösi felhívott és nagyon megkért, hogy látogassam meg a szovjet követet, Puskind, aki számít látogatásomra. (...) Puskin hűvösen fogadott. Megkérdezett, hogy mit tekintek feladatommak. Azt feleltem, hogy meg akarom kísérelni a béketárgyalásoknál menteni, ami menthető, és igyekszem Magyarországnak Nyugaton is barátokat szerezni. Ez, savanyú arcáról ítélve, nem tetszett neki, és a beszélgetés elakadt. Hamarosan távoztam.”⁷⁷

Auert elbúcsúztatták a terézvárosi választók is. A kiszgazda pártszervezet a Magyar Világ étteremben vacsora keretében köszönt el díszelnökétől, az új párizsi követettől. Sok megható beszéd hangzott el, amelyre Auer a következőképpen válaszolt: „Én a Szajna-part varázsát régóta ismerem, de én azért a Duna és a Balaton

⁷⁴ Hogyan látja Auer Pál új feladatának problémáit? *Kis Újság*, 1946. április 21.

⁷⁵ Párizsi követünk a magyar szellem franciaországi népszerűsítéséről. *Világ*, 1946. április 19.

⁷⁶ Nagy Ferenc első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei. 1946. február 5. – 1946. november 15. Budapest, 2003, Magyar Országos Levéltár, 543. o.

⁷⁷ Auer Pál: i. m. 283. o.

⁷² Kovács Imre: *Magyarország megszállása*. Budapest, 1990, Katalizátor Iroda, 256. o.

⁷³ Július 14. Írta Auer Pál. *Kis Újság*, 1945. július 14.

szerelmese vagyok és maradok. Én nem hazát cserélni megyek, sőt még pályát sem változtatok, nem akarok diplomata lenni... Az ország ügyvédje akarok lenni és síkra akarok szállni Magyarország igazáért.”⁷⁸

Május 2-án vette át a követség vezetését. A megbízólevél átadására május 5-én került sor Auer Pál emlékiratai szerint. A Kis Újság ezt a dátumot május 9-ben jelöli meg.

Auer a megbízólevelet Félix Gouin miniszterelnöknek nyújtotta át, aki ideiglenesen a köztársasági elnöki funkciót is ellátta. Az átadáson több miniszter is részt vett. Auer rövid beszédben hangsúlyozta, hogy a francia–magyar barátság kimélyítésével csupán folytatja azt a munkát, amely negyed évszázadon keresztül közeleti tevékenységének lényege volt. Gouin válaszában hangzott, hogy a francia kormány mindent megtesz a két ország közötti barátság fejlesztésére és erősítésére. Örömmel nyugtázta azt a tényt, hogy dr. Auer Pál személyében Magyarország olyan férfit küldött érdekei képviselőjére, aki Franciaország nagy barátja, és aki erről az érzéséről már jóval régebben is tanúbizonyságot tett, amikor Franciaországot képviselte a frankhamisítási perben.”⁷⁹

A megbízólevél átadása után végiglátogatta a Külügyminisztérium, a Quai d’Orsay magas rangú funkcionáriusait, akik közül többeket korábbi tevékenységével kapcsolatosan már ismert.

Auer a magyarság számára nagyon szomorú és nehéz időszakban kezdte meg követi tevékenységét. 1946. május 7-én a négy nagyhatalom külügyminisztere eldöntötte – néhány perces tárgyalás után, hogy a bécsi döntőbírósi határozatok semmise, ami azt jelentette, hogy a szeretett Erdély a Partiummal együtt újból a románoké lesz, s természetesen vonatkozott ez a többi visszacsatolt területre is. A döntés szinte megsemmisítő hatással volt a magyar társadalomra. A közvélemény bízott ugyanis abban, hogy Trianon nem ismétlődik meg. Ezt az optimista feltevést táplálta a nyugati szövetségesek iránt érzett bizalom, illetve az, hogy az április 9–18. között Moszkvában tárgyaló magyar kormányküldöttséget az oroszok tudatosan félrevezették, hamis képzeteket keltve az erdélyi kérdés megoldásáról.

Jól látta ezt a helyzetet a Neue Zürcher Zeitung tudósítója, aki megállapította, hogy a párizsi döntés nagy diplomáciai vereséget jelent a magyar kormánynak, különösen azért, mert Moszkvából hazatérve a miniszterelnök és a külügyminiszter többször is kijelentették, hogy Magyarország számíthat a Szovjetunió támogatására, és a magyar közvélemény bízott bizonyos határkorrekciókban.⁸⁰ A döntés megrendítette az új párizsi követet is. Halálsápadtan, fátyolos hangon ennyit mondott

⁷⁸ Az ország ügyvédje akarok lenni. Auer Pált búcsúztatták a terézvárosi választók. *Kis Újság*, 1946. április 2.

⁷⁹ Auer Pál átadta megbízólevelét Gouin miniszterelnöknek. *Kis Újság*, 1945. május 15

⁸⁰ Der Entscheid über Siebenbürgen. *Neue Zürcher Zeitung*, 1946. május 10.

Mikes Imrének, a Magyar Nemzet párizsi tudósítójának, a későbbi Gallicusnak: „Lehetetlen, hogy Amerika, amely oly nemes hangsúllyal vetette el a diktátum gondolatát, és Oroszország, amely minden vonatkozásban annyi jóindulatot tanúsított irányunkban, ennél a formulánál állapotodjanak meg. Lehetetlen.”⁸¹

Auer ráadásul belekeveredett abba a vitába, amely azzal kapcsolatban bontakozott ki, hogy a magyar kormány megfelelő időben tájékoztatta-e álláspontjáról a nagyhatalmak külügyminisztereit. A Külügyminisztérium természetesen tudott a küszöbön álló külügyminiszteri találkozóról. Ezért április 27-én Budapesten Gyöngyösi külügyminiszter, más forrás szerint maga a miniszterelnök Nagy Ferenc Schoenfeld amerikai követnek átnyújtott egy jegyzéket a magyar álláspontról. Ennek lényege az volt, hogy Erdély területét meg kell osztani úgy, hogy a romániai magyarok minél nagyobb tömegben és számuknak megfelelő területtel kerüljenek Magyarországhoz. A kisebbségi jogok biztosítása mellett a jegyzék javasolta népszavazás megtartását az új határokról. Később Gyöngyösi a parlament külügyi bizottsága keretében létrehozott béke-előkészítő albizottság május 31-i ülésén azt mondta, hogy „a jegyzék április 27-én elkészült, és Auer Pál követ útján Párizsba haladéktalanul eljuttattuk”.⁸² Az amerikai magyar sajtóban is ez a variáció terjedt el, a *Magyar Jövő* című lapban a következők jelentek meg: „A magyar kormány jegyzékben foglalta össze követelését az erdélyi ügyben... A jegyzéket Auer Pál párizsi magyar követ volt hivatva a nagy négy képviselőinek átnyújtani.”⁸³ A jegyzék átadása körül tehát bizonyos ellentmondások voltak. Az nyilvánvaló, hogy az eredeti időpontban Budapesten átadott jegyzék eleve későn érkezett. A pártok békecéljai még ekkor is homályosak voltak. Ez a körülmény, valamint a baloldali szociáldemokraták állandó támadása akadályozták a Külügyminisztérium béke-előkészítő tevékenységét. A nagyhatalmak külügyminiszterei ismerték a magyar problémákat. Molotov szovjet külügyminisztert maga Gyöngyösi tájékoztatta a magyar kormányküldöttség moszkvai látogatása során, különben is tudtak mindent Magyarországról. A többi külügyminiszter is tájékozott volt, mivel misszióik útján elegendő információjuk volt a magyar álláspontból.

Auer mindenestre mindent megtett a kedvezőtlen döntés elhárítására. Részletesen tájékoztatta francia partnereit megérkezése után a magyar álláspontból. Így tárgyalt többek között Jean Chauvel nagykövettel, a külügyminisztérium főtitkárával. Fogadta őt Georges Bidault külügyminiszter is. A megbeszélések nem voltak sikeresek. „Öszinte megértéssel és jóakarattal viseltettek törekvéseink iránt, de egyelőre még olyan tehetetlennek, annyira súlytalannak érzik magukat, hogy komoly

⁸¹ Az öt drámai perc, amely eldöntötte Erdély sorsát. *Magyar Nemzet*, 1946. május 10.

⁸² MOL XIX-J-1-j Béke-előkészítő anyagok, memorandumok.

⁸³ MOL XIX-J-1-k. USA anyagok.

támogatást vagy pláne érdekeinket szolgáló kezdeményezést nem várhatunk tőlük.” Felkereste a brit nagykövetet, Duff Coopert, a híres író, akit korábban ismert. Itt sem biztatták: „Az angolok is bátoratlanul nyilatkoznak és fáznak minden fajta kezdeményezéstől. Nem is titkolják, hogy nem tudnak olyan súllyal fellépni, mint a múltban.”

Fogadta őt Schoenfeld támogatásával az amerikai nagykövet, Jefferson-Caffery, aki tudatában volt Amerika megnövekedett jelentőségének és erejének. „Sajnos sok az érdekellentét köztük és Szovjet-Oroszország között, és azon vannak, hogy csökkentsék a súrlódási felületet.”

A szovjet követtel is tárgyalt, és kérte, hogy Molotov fogadja őt. Erre azonban nem került sor.⁸⁴

A külügyminiszteri találkozóval kapcsolatban jelezte, hogy a határozathozatal percek alatt történt és megfelelt a korábban Londonban létrejött megállapodásnak. „Ott állítólag az Egyesült Államok rámutattak arra, hogy a határkiigazítás problémájának megvizsgálása kívánatos és lehetőleg a két szomszédállam közvetlen tárgyalását és megegyezését ajánlották, azonban Szovjet-Oroszország negatív álláspontot foglalt el és így az Egyesült Államok eltért eredeti álláspontjától. (Az amerikai és francia személyiségektől eredő információ, amelynek hitelességét még nem volt módomban ellenőrizni.)”⁸⁵ Az utolsó megállapításból kitűnik, hogy a magyar külügyminisztérium milyen hiányosan volt informálva.

Az idézett politikai jelentésben megállapította: „Kétségtelen, hogy a nagyhatalmak külügyminisztereinek állásfoglalása elsősorban a régi németbarát rendszer bűnének tudható be. Belejátszott nyilván az is, hogy a sok vitát előidéző egyéb problémákra tekintettel a nagyhatalmak nem akartak Magyarországot miatt egymással ujjat húzni.”

Auer sikeres követ volt. A két ország gazdasági kapcsolatainak fejlesztése érdekében előmozdította a francia–magyar kereskedelmi kamara párizsi központjának létesítését. A kulturális kapcsolatok fejlesztése érdekében több kiemelkedő magyar személyiség volt a vendége. Kodály Zoltán és Szent-Györgyi Albert franciaországi látogatását személyesen segítette elő. Kapcsolatot tartott a külföldön élő magyar művészekkel, többek között a Párizsban sikeres Czöbel Béla és Szalay Lajos festőkkel. Anda Géza, a kiváló zongoraművész koncertet adott a követségben.

Auer Pál jelentőségét és elismertségét mutatja, hogy a több nyugati országban tárgyalásokat folytató magyar küldöttség tiszteletére 1946. június 25-én fogadást adott, amelyen több jelentős külföldi és belföldi francia vendég jelent meg. Molotov szovjet külügyminiszter mellett Vicent Auriol, az alkotmányozó nemzet-

⁸⁴ MOL XIX- J-30-a, politikai jelentés.

⁸⁵ MOL XIX- J-30-a, politikai jelentés.

gyűlés elnöke, későbbi köztársasági elnök, Maurice Thorez kommunista pártvezér, miniszterelnök-helyettesi minőségben, Sauvageot professzor, a párizsi rádió magyar műsorának az elnöke, és sokan mások.

Szegedy-Maszák Aladár, washingtoni követ

Szegedy-Maszák Aladár diplomata tevékenysége az 1945–1947-es koalíciós időszakban újból kibontakozott. A korábbi években szerzett tapasztalatok kamatoztatására széles körű lehetőség nyílt. Nem politizált, nem folytatott közírói tevékenységet, mint Auer Pál. Diplomataként annál aktívabb volt. Követi tevékenységének lényegét úgy foglalhatjuk össze, hogy küzdött a magyarság érdekeiért, főképpen azért, hogy Magyarország az óriási nehézségek ellenére a polgári demokrácia útján haladjon. Ezért is kereste azokat a lehetőségeket, amelyek segítségével meg lehet menteni Magyarországot függetlenségét, az ország szabadságát.

Amerikában látta a legfőbb megoldást. Feltétlen és meggyőződéses híve volt Amerikának, az amerikai demokráciának. Bízott abban, főként követi tevékenysége elején, hogy a magyar–amerikai kapcsolatok ereje, a gazdasági együttműködés lehetőségei, az amerikai szellem kisugárzása kiegyensúlyozzák a megszálló Szovjetunió hatásait.

Elkötelezett híve volt az akkor megalakult világszervezetnek, az ENSZ-nek. Úgy gondolta, hogy az angolszász befolyás alatt tevékenykedő nemzetközi szervezet megvédi a kis népeket, így Magyarországot is valamely nagyhatalom végzetes befolyásától.

Szegedy-Maszák iránt az amerikaiak bizalommal voltak. Erre meghatározó példa, hogy Himler Márton magyar származású amerikai ezredes, az OSS (Office of Strategic Services), a hadsereg hírszerző szolgálata munkatársa hosszú beszélgetést folytatott vele a Dachauból való kiszabadulása után Magyarország háború alatti politikájáról. Amerikai részről keresték a nyugatbarát, a demokrácia iránt elkötelezett magyar politikusokat. Elvitték őt Párizsba az amerikai hírszerzés ottani hivatalába, hogy ott mi történt, azt nem lehet tudni. Menyasszonyának, későbbi feleségének, Kornfeld Hannának küldött levelében állandóan visszatér rá, hogy fogalma sincs róla, hogy voltaképpen mit is keres Párizsban.⁸⁶ Feltehető, hogy ami Párizsban történt, arról nem beszélhetett.

A kommunisták ellenségesek voltak vele szemben. Rákosi Mátyás a következőket írta Szegedy-Maszákról: „Ez a Szegedy-Maszák természetesen kigazdapárti volt. Eléggy kiegyensúlyozatlan, neurotikus ember, erősen vallásos, aki református hitről katolikusra tért át, a kálvinista gyakorlatiassága csak annyiban mutatkozott meg, hogy a Chorin családba nősült, s emiatt a frissen államosított szénbányák őt,

⁸⁶ Szegedy-Maszák Marianne: *Csókolom a kezét*. Budapest, 2014, Libri, 248. o.

illetve családját közlőről érdekelték.”⁸⁷ Szegedy-Maszák nem lehetett szimpatikus Rákosinak, aki meggyőződéses moszkvai ügynök volt. Emellett 16 évet töltött a Horthy-rendszer börtöneiben, s mindenkit gyűlölt, aki valamilyen formában a Horthy-rendszerhez, annak hivatali apparátusához tartozott.

Jellemző a kommunisták elfogultságára, hogy Sík Endre, aki régi családi kapcsolatok alapján emberileg jó viszonyban volt Szegedy-Maszákkal, szintén nem kímélte a követet, aki Washingtonban a főnöke volt. A következőket írta róla: „Felesége, mint említettem, Kornfeld-lány volt. A Kornfeld, Chorin és Weisz családoknak [zsidó származású nagytőkések. – G. P.] 14 millió dollár összeget idejében sikerült Amerikába kimenteniük. [...] Szegedynek persze az volt a legfontosabb, hogy a pénzt feloldassa... amikor célját elérte, hamarosan el is hagyta a követséget.”⁸⁸ Sík moszkvai ügynökként inszINUÁLTA a követet. Természetesen nem írt arról, hogy Szegedy-Maszák milyen sokat tett a vesztes háború után nyomorgó magyarság megsegítésére, amint azt a következőkben látni fogjuk.

Szegedy-Maszák követi jelölése konkrét formában az 1945. október 4-én megtartott pártközi egyeztetésen merült fel. Jegyzőkönyv nem maradt fenn. Egy rövid emlékeztető szerint a washingtoni követi tisztségre Szegedy-Maszákot és Bede Istvánt jelölték, aki később Londonban lett követ. Rákosi a pártközi egyeztetésen nem utasította el eleve Szegedy-Maszák jelölését. Ennek az lehetett az oka, hogy orosz részről támogatták, mint ahogy azt korábban már említettük.⁸⁹

Szegedy-Maszák követi megbízatásáról, a Nemzeti Főtanács – bizonyos kérdésekben államfői hatáskört betöltő kollektív testület – 1945. november 2-i ülésén döntött: „A washingtoni magyar követség vezetésével Szegedy-Maszák Aladár rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert megbízza.”⁹⁰

Megbízólevelét 1946. január 20-án a Fehér Házban nyújtotta át az új követ Harry S. Truman elnöknek. Az átadás alkalmával a következőket mondta: „Nagy örömmel tölt el az a tudat, hogy (...) a magyar kormány őszinte hálájának a kifejezését adhatom azért a jóindulatú megértésért, amely arra indította az Ön vezetése alatt álló kormányt, hogy még a végleges békeszerződés megkötése előtt felvegye a diplomáciai kapcsolatokat egy legyőzött országgal. (...) Az Egyesült Államok kormánya ezzel a lépésével elismerte azt a tényt, hogy a magyar nép hozzálátott egy valóban demokratikus állam megteremtéséhez. (...) Ezen az úton erőt ad és lelkesít, hogy átadhatom a megbízólevelemet”.

Truman elnök válaszbeszédében a következőket mondta: „Biztosíthatom országának kormányát és népét irántuk táplált jóindulatomról. Különösen örülök annak,

⁸⁷ Rákosi Mátyás: i. m. 279. o.

⁸⁸ Sík Endre: i. m. 52. o.

⁸⁹ *Pártközi értekezletek...* i. m. 116. o.

⁹⁰ Idézi Gantner Péter: *Egy elfelejtett államfő...* i. m. 159. o.

hogy a követi tisztségre olyan személyiséget jelölt ki, aki az emberiség szenvedéseit és az embertelenség áldozatait saját szemével közvetlen közlőről látta. A szabadság iránti törekvés korlátlanul terjed az egész világon. Ezt bizonyítják a nemrég lezajlott magyarországi választások is, amelyek teljesen szabad, zavartalan és demokratikus úton zajlottak le. (...) Ha a magyar nép kitűzött céljait meg is valósítja, bátran számíthat az Egyesült Államok megértésére és együttérzésére.”⁹¹

A fogadtatás barátságosabb nem is lehetett volna. Úgy tűnt, hogy lehetőség nyílik egy valóban őszinte és baráti együttműködésre Magyarország és az Egyesült Államok között. A szovjetek politikája, a szabad választások megtartásának engedélyezése valóban megtévesztette az amerikaiakat. Eleinte nem vették észre, hogy a választás eredményei a magyar politikában nem érvényesülnek. Nem vették észre azt sem, hogy a bizantinikus szovjet politika eredményeképpen az ország szovjetizációja megkezdődött és könyörtelenül halad előre.

Magyarország és Szegedy-Maszák kedvező megítélését húzta alá a *Washington Post* vezércikke is: „Az új magyar követ is azok soraiába tartozik, akik mindvégig szembeszegültek a tengely törekvéseinek. A novemberben lezajlott választások megmutatták, hogy a magyar nép tudja, mi a demokrácia.”⁹²

Küzdelem a magyar nép megsegítéséért

Szegedy-Maszák legfontosabb feladatának a nyomorgó, éhező magyar nép megsegítését tartotta. Tisztességes ember volt, aki otthon Magyarországon maga is átélte a lakosság nyomorúságát, a nélkülözéseket. Washingtonba megérkezve látta az otthoni és az amerikai normális élet közötti óriási különbséget. Az egyik magyar nyelvű amerikai hetilapnak, *Az Embernek* erről az érzéséről a következőket nyilatkozta: „Az a világ, ahonnan jövök, csak most nyilatkozik meg előttem a maga döbbenetes kontrasztjaival, most amikor módomban van a mai magyar életet a mai amerikai élettel összehasonlítani. Őszintén szólva lelkiismeret-furdalásaim vannak, amikor elélem tesznek egy tisztességes ebédet, (...) amikor végigmegyek a washingtoni utcákon és hitetlen szemekkel belebámulok a teli kirakatokba. Valahogy úgy érzem, hogy nincsen jogom ezekhez a mesebeli értékekhez, miközben Magyarországon fagyos szobákban milliók éheznek.”⁹³

Az újdonsült követ nagy energiával kereste azokat a lehetőségeket, amelyekből valódi segítséget lehetett várni. A legkézzelfoghatóbb segítség nyújtását az Egyesült Nemzetek Szervezete jelentette. A háború pusztítását elszenvedő népek megsegítésére igen jelentős amerikai segítséggel létrehozták az UNRRA (United

⁹¹ Truman: Magyarország számíthat az Egyesült Államok segítségére. *Kis Újság*, 1946. január 22.

⁹² Továbbra is segíteni fogunk Magyarországnak. *Világ*, 1946. január 25.

⁹³ „Magánbeszélgetés” Szegedy-Maszák Aladárral. *Magyar Nemzet*, 1946. február 6.

Nations Relief and Rehabilitation Administration) nevű szervezetet, a Segélyezési és Helyreállítási Hivatalt, amely valóban nagy segítséget nyújtott az arra rászorult népeknek. A német megszállók által lerombolt Jugoszláviának 415 millió, Lengyelországnak 481 millió, Csehszlovákiának 261 millió dollárnyi segélyt biztosítottak.

Magyarország részéről 1945 áprilisában sürgősségi segélyt kértek, amelynek teljesítésére az UNNRA részéről hajlandók lettek volna. A szovjet megszállók azonban közbeléptek. Vorosilov marsall a SZEB részéről azzal utasította el az UNNRA ajánlatát, hogy a segélyre nincsen szükség.⁹⁴

Az UNNRA magyarországi jelenlététől, mint ahogy más nyugati szervek megjelenésétől a szovjet megszállók iktóztak. Már ekkor igyekeztek az általuk elfoglalt országokat elszigetelni a szabadon élő demokráciáktól.

Az UNRRA megjelenése és tevékenysége intézményes együttműködést jelentett az Egyesült Nemzetek Szervezetével, amelyben ekkor erőteljes és meghatározó súlyú angolszász dominancia érvényesült. Igaz, hogy a Szovjetunió az alapító tagok közé tartozott, de az Egyesült Államok és a szövetségesei, beleértve a nagyszámú brit domíniumot, ténylegesen uralták a világszervezetet. A tapasztalt magyar diplomaták és politikusok hamar felismerték az ENSZ szerveivel való együttműködés, netalán tagság jelentőségét. Úgy gondolták, így Szegedy-Maszák, Auer, Gyöngyösi külügyminiszter és sokan mások, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete lehetőséget nyújt a szovjet hatások és nyomás kiegyensúlyozására, a nyugati demokráciákhoz való tartozásra.

Az oroszok egy évvel később, 1946 januárjában engedélyezték Tildy Zoltán miniszterelnöknek a kapcsolatok felvételét az UNRRA-val. Ettől kezdve Szegedy-Maszák szinte naponként tárgyalt a segélyszervezet képviselőivel. Sorozatban érkeztek a táviratai, amelyekben beszámolt a megbeszélések eredményéről. A január 6-án küldött táviratban jelezte, hogy folyik az UNRRA-segély első részének a megszervezése. 1 700 000 dollár gyorssegélyt biztosítanak: száz tehergépkocsit 900 000 dollár értékben, 200 000 ezer dollárnyi gyógyszert – köztük az annyira fontos penicillint. Január 19-én már arról ad hírt, hogy a szállítmányok Constanza vagy Trieszt érintésével érkeznek. Az UNNRA részéről amerikai gyorsasággal intézkedtek, szervezték a szállítmányt. Lehmann, a szervezet igazgatója egy hónappal később, február 5-én tájékoztatta Szegedy-Maszákot, hogy 4 millió dolláros segélyben részesítik Magyarországot.

A minisztertanács 1946. március 6-i ülésén Balogh István államtitkár javaslatára felhatalmazta Szegedy-Maszákot, hogy a 4 millió dollár értékű segélyről írjon alá megállapodást a segélyszervezettel. Az egyezményben a magyar kormány vállalta,

⁹⁴ Fejtő Ferenc: *A népi demokráciák története*. Budapest, 1991, Magvető, Párizs Magyar Füzetek, 89. o.

hogy elfogadja az UNRRA statútumait és irányelveit. Teljes mértékben tájékoztatják a segélyszervezetet a segélyek elosztásáról, illetve biztosítani kellett ennek a folyamatnak a teljes ellenőrzését. E feladatok ellátására kilenc amerikai és angol szakember érkezett Magyarországra.⁹⁵ Az intézményes kapcsolat tehát az oroszok rosszallása ellenére mégis létrejött. Persze a szovjet ügynökök, beleértve a magyar politikai rendőrséget az UNNRA munkatársainak minden lépését figyelték.

Az UNRRA jóindulatát mutatja, hogy a 4 millió dolláros segélyen kívül más segítséget is nyújtottak. Szegedy-Maszák február 21-én arról tájékoztatta a magyar kormányt, hogy az amerikai ruhagyűjtési akció eredményéből is részesítik a rászoruló magyar lakosságot.

Az UNRRA-val való együttműködés mellett Szegedy-Maszák más lehetőségeket is igénybe vett Magyarország megsegítése érdekében. Ahol erre lehetősége nyílt, felvetette a németországi és ausztriai amerikai zónába hurcolt javak visszaszolgáltatását. Megbízólevele átadásakor folytatott magánbeszélgetés keretében kérte Truman elnök segítségét. Felvetette ezt a kérdést a Külügyminisztériumban folytatott megbeszélései során.

Ugyancsak kérte az amerikai partnereinek a segítségét annak a bizottságnak a létrehozásához, amit Gordon Ferenc pénzügyminiszter javasolt 1945. december 3-án. A javasolt bizottság a három nagyhatalom és a magyar kormány szakértőinek a bevonásával megvizsgálta volna az ország gazdasági és pénzügyi helyzetét és a nyújtandó segítség módozatait. A követ nyíltan beszélt. Drámai hangú tájékoztatóiban, amelyeket 1946. január 11–18-án tartott amerikai partnereinek, a magyar gazdaság leromlásának, válságának okait elsősorban a jóvátételben és a szovjet hadsereg ellátásával összefüggésben jelölte meg.⁹⁶ Szovjet részről hallani sem akartak a bizottság felállításáról.

Jelentős segítséget nyújtott Szegedy-Maszák azokhoz a tárgyalásokhoz is, amelyeket Gordon pénzügyminiszter 1946 áprilisában folytatott annak érdekében, hogy emeljék meg azt a keretet, amely lehetőséget biztosított 10 millió dollár értékű áru vásárlására az amerikai hadsereg Európában maradt tartalékaiból. Sikertelen az igen kedvező kölcsön összegét 20 millió dollárra felemelni.⁹⁷

A washingtoni követ politikai tevékenysége: jelentések, elemzések

Szegedy-Maszák aktív politikai tevékenységet folytatott. Sokat tárgyalt a külügyminisztériumi partnereivel, figyelte és elemezte az amerikai külpolitikát és a sajtót.

⁹⁵ Nagy Ferenc *első kormányának...* i. m. 224. o.

⁹⁶ Balogh Sándor: i. m. 160. o.

⁹⁷ Amerikanische Anleihe an Ungarn. *Neue Zürcher Zeitung*, 1946. május 27.

Erről a tevékenységéről készült jelentős és nagyszámú írásbeli anyaga, külön tanulmánykötetet igényelne.

Washingtonba való érkezése, 1946. január 7. után rögtön aktív megbeszéléseket folytatott az amerikai partnereivel. Célja követi feladatából következően az volt, hogy minél több információt szerezzen a Magyarország helyzetével kapcsolatos amerikai véleményről. Az elsők között kereste fel Freeman Matthews osztályfőnököt, aki a kelet-európai ügyek felelőse volt. „Igyekeztem felvilágosítást kapni a várható magyar békefeltételekről. Matthews csak annyit mondott, hogy ezúttal mindenesetre alkalma lesz a magyar kormánynak arra, hogy a békefeltételekkel kapcsolatos álláspontját kifejtse, tehát nem fog megisméltódni a trianoni precedens.”⁹⁸

Ugyancsak az elsők között kereste fel Samuel Rebert, a béke-előkészítéssel foglalkozó külpolitikai tanácsadót. A találkozó apropója az volt, hogy a győztes nagyhatalmak külügyminisztereinek moszkvai találkozója (1945. december 16–26.) után „egyes sajtóhangok azt állították, hogy Moszkva visszatérés volt a befolyási övezetek politikájához, és hogy Kelet-Európa a Szovjetunió által, főleg a Távol-Keleten tett engedmények fejében orosz befolyási övezetté vált. Felvettem Reber úr előtt, hogy ez milyen változást jelent az eddigi helyzettel szemben, főként Magyarországra nézve. Határozottan kijelentette, hogy a potsdami értekezlet óta változás nem történt az Egyesült Államok külpolitikájában. Jeltét jelölte meg változatlan politikai alapként. A legfőbb célt ugyanis abban látják, hogy a békeszerződések megkötésével mielőbb helyreálljanak a normális politikai viszonyok.”⁹⁹

A január 16-án készült jelentés világosan tanúskodott Szegedy-Maszák aggodalmairól és a jelentős diplomáciai tapasztalatok alapján nyugvó előrelátásáról. Igaz ugyan, hogy Szegedy-Maszák olyan Magyarországból utazott az Egyesült Államokba követi pozíciója elfoglalására, amelyben az 1945. november 7-i szabad választások után a Kiszgazdapárt győzelme után a közvélemény egy része abban bízott, hogy valóban megvalósul az annyira áhított polgári demokrácia és az ezt követő nyugati életstílus és életmód – csak hogy az ország szovjet megszállás alatt volt. A Moszkvából hazatért kommunisták kíméletlenül és gátlástalanul törtek előre fő céljuk, a szovjetizáció megvalósítása érdekében. Emellett Szegedy-Maszákban mint az úgynevezett úri középosztály jellegzetes képviselőjében volt egy erős viszolygás a szovjet szándékoktól és főként a rosszlelkű kommunistáktól.

Kiváló elemzést készített az Egyesült Nemzetek Szervezetének az alakuló közgyűlése alkalmából. Több fontos megállapítást tett. Érdemes a következőket idézni: „A hivatalos felfogás nem tekinti az Egyesült Nemzetek Szervezetét világparlamentnek vagy világkormányzatnak, de mindenesetre a világközvélemény szervezett

fórumának... A kis államok szempontjából fontos, hogy a világ színe előtt teljesen szabadon előadhassák a bajaikat és kifogásukat a nagyhatalmakkal szemben.”¹⁰⁰

Egyértelmű Szegedy-Maszák elkötelezettsége és főként hite az Egyesült Nemzetek Szervezetével kapcsolatban. A kis nemzetek védelmének a gondolata Auer Pál cikkeiben éppen úgy megtalálható, mint Gyöngyösi János külügyminiszternek a magyar kormányküldöttség amerikai utazása során tett nyilatkozataiban. Jellemző a nagyhatalmakkal szembeni kifogások szabad kifejtésének hangsúlyozott megemlézése. Egyértelműen a Szovjetunióra gondolhatott Szegedy-Maszák, mivel az Egyesült Államokkal szemben Magyarországnak nem voltak kifogásai, sőt amiben tudtak, segítettek amerikai részről.

A követ nagyon sok, az amerikai sajtóban megjelent cikket küldött a külügyminiszter részére. Megküldte többek között az Amerikai Népszava 1946. május 12-i számát. Ebben a „Magyarország szovjet megszállás alatt” című cikkben a következők voltak olvashatóak: „Magyarországot a nyugati világtól vasfüggöny választja el. Magyarországon 800 000 főnyi megszálló hadsereg állomásozott. Múlt októberben ezt a számot 1 200 ezer főre növelték. Ezt a nagy létszámú hadsereget teljes egészében Magyarország látja el. Ezzel szemben a Mac Arthur tábornok rendelkezésére bocsátott, a Csendes-óceán térségének biztonságát szolgáló fegyveres erők létszáma 400 000 fő. A szovjet hadsereg ellátását nem számították be a jóvátételi kötelezettségekbe.” Érdekes adalék, hogy a cikket Gyöngyösi külügyminiszter a helyettesére, a köztudottan moszkvai ügynök Bolgár Elekre szignálta, aki azt nyilvánvalóan azonnal megküldte a szovjet partnereinek. Bizonyos, hogy a hasonló küldemények nem növelték a szovjetek Szegedy-Maszák iránti szimpátiáját.

A követ természetesen jelentős szerepet töltött be a magyar kormányküldöttség – június 12–19. között sorra kerülő amerikai látogatásának az előkészítésében. Érthető módon ő tárgyalta le a küldöttség úttervét és részt vett a megbeszélések tartalmi előkészítésében.

A küldöttség céljait a francia hírszolgálati iroda részére a következőkben foglalta össze: „Kéri a náci által elrabolt magyar javaknak, nevezetesen aranynak, a dunai hajóknak és a magyar állatállományának a visszaadását. Másrészről ismertetni fogják a magyar kormány kívánságait a békeszerződéssel kapcsolatban.”¹⁰¹

Az amerikai utazás története és eredményeinek a feldolgozása sok forrásban megtalálható. Annyit érdemes megjegyezni, hogy gazdasági vonatkozásban nagyon sikeres volt. A nyugati sajtó is figyelemmel kísérte a tárgyalásokat. A Neue Zürcher Zeitung cikkírója szerint legfontosabb gazdasági eredmény az volt, hogy visszaadták a Magyar Nemzeti Bankból a náci és magyar szövetségeik által elhurcolt

⁹⁸ MOL XIX_J_1-k 21 doboz.

⁹⁹ MOL XIX-J-1-k 21. doboz.

¹⁰⁰ MOL XIX-J-1-k 21. doboz.

¹⁰¹ Amerikai jelentések a magyar kormányküldöttség látogatásáról. *Magyar Nemzet*, 1946. június 14.

28 293,5 kg aranyat, amely kiemelkedő szerepet játszik a tervezett új magyar valuta stabilizálásában.¹⁰²

Kapcsolat az amerikai magyarsággal

További kiemelkedően fontos feladata volt a washingtoni követnek az amerikai magyarsággal való kapcsolatok kiépítése és ápolása. Nem volt könnyű feladat, mivel az amerikai magyarok egy része nem tudta, hogyan kezelje az új budapesti kormányt, illetve annak megbízottját. Sokan gyanakodva figyelték az új magyar vezetést, bizalmatlanok voltak, a szovjet megszállásról, illetve annak a politikai következményeitől sok jót nem vártak. A baloldali emigráció egy része örült a változásoknak, ha nem is mindenki.

Szegedy-Maszák fontos feladatának tartotta az amerikai magyarság megnyerését, igyekezett az előítéleteket csonszolni, baráti kapcsolatokat kiépíteni az emigráció minden rétegével. Megérkezésekor nyilatkozott az amerikai magyar lapoknak, baráti hangon igyekezett megnyerni az ottani magyarok bizalmát. Többek között kijelentette: „A magyar nép jól tudja és büszke arra, hogy az amerikai magyarság becsülettel kivette részét az Egyesült Államok háborús erőfeszítéseiből, és ezzel hozzájárult az európai államok, közöttük Magyarország felszabadításához.”¹⁰³ Jelentős megállapítást tett ezzel az új követ. Magyarországot nem tudta megemlíteni a náci Németország elleni küzdelemben részt vevő országok között, mint azt a román diplomaták és felelős politikusok tették, akik lépten-nyomon hangoztatták a román hadsereg részvételét a németek legyőzésében. Ugyanezt tették a szlovákok is a beszercebényai felkelés hangoztatásával. A magyar hadsereg nem vett részt különböző történelmi körülmények miatt a harmadik birodalom legyőzésében. Sőt, a nyugati szövetségesek is az utolsó csatlósként említették Magyarországot. Szegedy-Maszák az említett nyilatkozatában viszont rámutatott arra, hogy az amerikai magyarság kivette a részét a véres küzdelemből. Számtalan, sok ezer amerikai magyar harcolt az amerikai hadsereg soraiban Európa felszabadításáért. Említettük Himler Márton ezredest, Deák Ferenc ezredest, de küzdött Európa felszabadításáért a híres költő, Várnai Zseni fia, Ádám, Faludi György költő és sokan mások. Úgy tűnik, mintha a magyarság vagy legalább is egy részének a rehabilitálását kísérelte volna meg.

Szegedy-Maszák kiemelt figyelmet fordított az amerikai magyar zsidósággal való kapcsolatok kiépítésére. Az emigrációnak ez a rétege volt a legbizalmatlanabb az óhaza minden megnyilvánulásával szemben. Szegedy-Maszák részben családi kötődése okán és meggyőződéses demokrataként igyekezett a zsidóság ellenszenvét

legyőzni. Nem is volt sikertelen. Minden lehetőséget megragadott, hogy bizonyítsa az új Magyarország demokrácia és tolerancia iránti elkötelezettségét.

Az amerikai zsidóság megbízottja, Schenkelevski Meier Magyarországon járt. A zsidóság sorsával kapcsolatban súlyos megállapításokat tett. Ennek nyomán jelentős vita bontakozott ki az amerikai magyar lapokban. Göndör Ferenc, az amerikai magyar zsidóság egyik szellemi vezetője a következő megállapításokat tette Az Ember című hetilapban: „A zsidók az amúgy is gyenge gazdasági életből úgy-szólván teljesen ki vannak zárva... az ellopott vagyonukat nem kapják vissza, a zsidók 90 százaléka a Joint konyháján étkezik”.

Szegedy-Maszák szükségesnek látta, hogy nyílt levélben válaszoljon Göndör megállapításaira. Kijelentette, hogy a közlések tévedésen alapulnak, az amerikai jelentés hiányos, és a magyar kormány mindent elkövetett, hogy visszaállítsa a teljes jogegyenlőséget állampolgárai között.¹⁰⁴

Szegedy-Maszákot az amerikai zsidók elfogadták. Jó kapcsolatba került Göndör Ferencel. Erre jellemző, hogy *Az Emberben* cikk jelent meg arról, hogy a Magyarországra küldött szeretetsomagokat, amelyek jelentős szerepet tölthettek be a magyarországi szűkölködés enyhítésében, a jövőben meg fogják vámolni. A lapban Göndör a következőket írta: „Hisszük és várjuk, hogy Szegedy-Maszák Aladár washingtoni magyar követ, aki ebben az ügyben kábelben kért ismételt felvilágosítást... most már sürgősen megnyugtatta Amerika magyarjait, biztatva, bátorítva és kérve őket arra, hogy minél tömegesebben küldjék szeretetsomagjaikat.”¹⁰⁵ Szegedy-Maszák ugyan intézkedett, de válasz csak az év végén érkezett. A követ Brack Miklóst, a szeretetsomag-akció igazgatóját arról tájékoztatta, hogy a szeretetsomagok vámmentességének megszüntetésével kapcsolatos hír minden tárgyi alapot nélkülöz.¹⁰⁶

A The United Hungarian Jews of America Inc. nevű szervezet 1946. április 26-i levelében különböző Magyarországon történt atrocitásokról tájékoztatta a követet. Ezek szerint a magyar politikai rendőrség a magyar sajtó támogatásával erős harcot indított a zsidók Palesztinába való kivándorlása ellen. Április 9-én szintén a magyar politikai rendőrség a magyar zsidóság hivatalos segélyező egyesületének, az EZRA-nak a helyiségeit átkutatta, letartóztatták az intézmény vezetőjét és 17 munkatársát. A követ megküldte a levelet Budapestre a következő megjegyzéssel: „Legyen szabad újból rámutatnom arra, hogy az antiszemitizmus minden megnyilvánulása a legnagyobb mértékben árt az ország kormányzata itteni megítélésének.”¹⁰⁷

¹⁰⁴Szegedy-Maszák Aladár, Böhm Vilmos és Göndör Ferenc vitája Amerikában a magyar zsidóság helyzetéről. *Igazság*, 1946. április 4.

¹⁰⁵A megvámolt testvéri szeretet. *Magyar Nemzet*, 1946. április 26.

¹⁰⁶Szegedy-Maszák követ levele Brack igazgatóhoz a szeretetsomag-ügyben. *Amerikai Magyar Népszava*, 1946. december 12.

¹⁰⁷MOL XIX-J-1-k 21. doboz.

¹⁰²Die Rückerstattung des Ungarischen Goldschatzes. *Neue Zürcher Zeitung*, 1946. június 19.

¹⁰³Hírek. *Világ*, 1946. január 26.

A követ az emigráció más rétegeivel is kapcsolatban volt. Megkereste az Erdélyi Magyar és Székely Szövetség is. Megküldtek négy memorandumot, amelyeket a State Departmentnek jutattak el a béke-előkészítéssel kapcsolatban. A következőket írták: „Mi csekély erőnkhez képest mindent el fogunk követni, hogy szegény Magyarország sorsán segítsünk úgy most, mint a jövőben.”¹⁰⁸

Aggodalommal figyelte az amerikai magyarságon belüli politikai ellentéteket. Erről a jelenségről a következőket jelentette: „Az itteni magyar bal- és jobboldal közötti ellentéteknek az a sajnálatos következménye, hogy Erdély ügyét is kölcsönös támadásokra használják fel. A két tábor közötti ellentétek olyan nagyok, hogy bármit kezdeményez az egyik oldal, a másik oldal azt hevesen bírálja és támadja. (...) Borsody tanácsos több ízben kísérletet tett fegyverszünet létrehozására. A békéltető kísérletek kudarcot vallottak.”¹⁰⁹

Kertész István, a béke előkészítésének irányítója és koordinátora

Kertész István a Külügyminisztérium magas rangú tisztviselője lett. Fő feladatáról a harcostárs Auer Pál a következőket írta: „Igen fontos, önálló hatásköre volt. Oda-haza ő volt megbízva a béketárgyalások előkészítésével, és valóban egészen kiváló munkát végzett. Párizsban nélkülözhetetlennek bizonyult.”¹¹⁰

Kertész, mint említettük, az első adandó alkalommal csatlakozott a Külügyminisztériumhoz. Nagy nehézségeket vállalva, két napi utazás után érkezett meg Debrecenbe. Az országban, a Dunántúlon még folytak a harcok. Megérkezve az Ideiglenes Kormány színhelyére, Debrecenbe, érintkezésbe lépett Gyöngyösi külügyminiszterrel: „Beszámoltam neki a régi rezsim alatt végzett béke-előkészítő munkáról. Elmondtam, hogy az anyag nagyobb része a berni követségen van letétbe helyezve, kisebb része pedig Budán van elrejtve. A külügyminiszter csekély érdeklődést mutatott az ügy iránt. Valószínűleg nem is bízott az olyan személyekben, akik a régi rendszerben szolgáltak. De érdektelensége abból a felismerésből is származott, hogy béke-előkészítő munkát végezni a szovjet megszállás árnyékában teljességgel hiábavaló.”¹¹¹

Gyöngyösi Jánosnak a Horthy-rendszer diplomatái iránti bizalmatlansága valós tény volt. Az új külügyminiszter a Kiszegdapárt balszárnyához tartozott. Eleinte a szovjetek embere volt. Dolgozott a második ukrán hadsereg magyar nyelvű kiadványaiban, és a Moszkvából érkezett emigránsok szinte elsőként őt kérték fel, hogy vegyen részt a politikai élet kibontakozásában.¹¹²

¹⁰⁸ MOL XIX-J-1k 21. doboz.

¹⁰⁹ MOL XIX-J-1-k 21. doboz.

¹¹⁰ Auer Pál: i. m. 284. o.

¹¹¹ Kertész István: i. m. 61. o.

¹¹² Vas Zoltán: *Viszontagságos életem*. Budapest, 1980, Magvető, 721. o.

A béke-előkészítéssel azonban nyilvánvalóan foglalkozni kellett. A polgári politikusok abban reménykedtek, hogy a békekötés után a szovjet csapatok kivonulnak, és az ország saját maga dönt a politikai fejlődés további útjáról.

1945 májusában a külügyminiszter felkérte Kertész Istvánt egy olyan minisztériumi osztály megszervezésére és vezetésére, amelynek feladata a békével kapcsolatos magyar álláspont kidolgozása volt. Később pozíciójának megerősítése érdekében 1945 októberében kinevezték rendkívüli követté és meghatalmazott miniszterré.¹¹³

Kertész nagy energiával látott a munkához. Júniusra megalakult az új osztály, akkor már Budapesten. A körülmények nagyon rosszak voltak. A Szabadság téren egy romos épületben nyertek elhelyezést, a technikai felszerelés szinte teljes mértékben hiányzott. Külföldi újságokat nem lehetett szerezni, legfeljebb az amerikai és angol katonai misszióktól lehetett elkérni a kiolvasott példányokat, a közlekedés sem volt megfelelő, az utcán való gyalogos közlekedés nem is volt teljesen kockázatmentes. Kertész azonban a nehézségek ellenére hozzákezdett a munkához. Létrehozott egy osztályközi bizottságot, amely hetente ülésezett. A grémium munkájában részt vettek a minisztériumok, a Nemzeti Bank, a Központi Statisztikai Hivatal, különböző tudományos intézetek, így többek között a Teleki Pál Intézet szakmai szervei.

A munka nem ment akadály nélkül. A Bernben elhelyezett, a béke-előkészítéssel kapcsolatos anyagok hazahozatalát Puskin követ, a SZEB politikai tanácsadója egyszerűen nem engedte meg.¹¹⁴ A szovjetek akadékoskodása a béke előkészítésének már ilyen korai szakaszában megkezdődött. Belső problémák is voltak. A miniszterelnökségen is alakult egy béke-előkészítő csoport. Miklós Béla miniszterelnök ugyan nem értett a külpolitikához, mert ilyen tapasztalata nem volt, de beleszólt a külügyminisztérium munkájába, feleslegesen párhuzamos anyagokat kértek be a különböző szervektől. Sőt a miniszterelnök felkérte Gyöngyösit, hogy minden részletről tájékoztassa, és az egyes írásbeli munkákról duplikátumot kapjon.

A munka ennek ellenére lendületesen folyt. Több tanulmány készült, ami a magyarság különböző problémáiról adott tájékoztatást. Anyag készült Magyarország és a szláv népek, főként az oroszokkal kialakult kapcsolatokról, a magyar–német történelmi ellentétekről stb.

Memorandumok

Nagyon sok memorandum készült, amelyekben a Külügyminisztérium részéről a béke előkészítésével kapcsolatos különböző problémákra hívták fel a szovjetek és a nyugati missziók figyelmét. Több mint harminc memorandumot szerkesztettek,

¹¹³ Követi kinevezések a külügyminisztériumba. *Kis Újság*, 1945. október 10.

¹¹⁴ Haas György: *Második Trianon*. Békéscsaba, 1995, Tevan, 22. o.

amelyek közül jelentőségük alapján néhányat érdemes megemlíteni. A memorandumok nagy részét egyébként Kertész István írta.

Az első memorandumot, amelyet teljes egészében Kertész írt meg, eleinte nem merték átadni az oroszoknak. A megszállókkal nagyon óvatosan kellett bánni. Nem tűrték a legcsekélyebb bírálatot sem, sőt a legyőzött ország megalázkodását várták el. A jelzett anyag bevezetésében megköszönték az ország felszabadítását a szovjet hadseregnek. Ezután Kertész bemutatta a gazdasági nehézségeket, így többek között a magyar gyáriparnak az oroszok által történt kirablását is. A továbbiakban kérte a memorandum az oroszok beavatkozását a felvidéki magyarság vegzálásának a megakadályozása érdekében. Ügyes fogással – ez valószínűleg az akkor még erősen szovjetbarát Gyöngyösi hatása volt – a Duna-medence területi átrendezésével kapcsolatban kérték a lenini–sztálini nemzetiségi elvek alkalmazását. A szovjetektől válasz nem érkezett.

Újabb jegyzéket juttattak el augusztus 14-én a SZEB-hez és külön is a nyugati missziókhöz, amelyben az általános békecélokat fogalmazták meg. Első helyen szerepelt a Duna mentén élő kis népek szoros gazdasági együttműködésének az igénye. Ezzel kapcsolatban azt hangoztatta a memorandum, hogy ehhez fontos előfeltétel az ideológiai megbékélés. Ennek érdekében javasolták a szomszédos országokban a tankönyvvizíziót, illetve nemzetközi kulturális bizottságok alakítását. Hangsúlyozták a nemzetiségi elv alkalmazásának a fontosságát, beleértve azt is, hogy az összefüggő területeken élő nemzetiségek ugyanabban az államban élhessenek.¹¹⁵

Kiemelkedően fontos volt az a memorandum, amelyben Kertész a béke-előkészítéssel kapcsolatos módszereket foglalta össze: javasolta, hogy mielőbb jelöljék ki a békekonferenciára kiküldendő szakértőket. Helytelenítette a nyilvánosság előtti vitákat. Kérte a kormányfőt, hasson a pártokra annak érdekében, hogy azok a Külügyminisztérium irányításával egységes és következetes politikát folytassanak. Végül javasolta a rádió- és sajtóirányításban az egységes szemlélet biztosítását.¹¹⁶

Végezetül megemlíti azt a szintén Kertész által írt memorandumot, amelyet 1946. január 25-én juttattak el a szövetséges nagyhatalmakhoz. Ebben kérték, hogy a békétárgyalások megfelelő előkészítésére egy magyar ügyekkel foglalkozó nemzetközi szakértői bizottságot hozzanak létre. A külügyminiszter a nemzetközi bizottság működésében garanciát vél látni az első világháború utáni rendezésben elkövetett hibák elkerülésére.¹¹⁷ Ezen kívül a szakértői bizottság felállításával az is volt a cél, hogy a magyar ügy nemzetközi dimenzióba kerüljön. Kertész hamar átlátta a Szovjetunió imperialista céljait és könyörtelenségét, főként a területi kérdésekben.

¹¹⁵ Gantner Péter: *Gyöngyösi János...* i. m. 103. o.

¹¹⁶ Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Budapest, 2006, Osiris, 149. o.

¹¹⁷ Balogh Sándor: *Parlament és pártarcok Magyarországon, 1945–1947*, Budapest, 1975, Kosuth, 270. o.

Azt is látta, hogy a Szovjetunió nem baráti ország, hanem meg akarja büntetni Magyarországot. Emellett tartott a Magyarország körüli szláv bloktól, amely – és ez később be is bizonyosodott a békekonferencián – a szovjet politikai törekvések szilárd támogatója lett. Nem lehetett figyelmen kívül hagyni a kisantant-szindrómát sem. Úgy gondolták, hogy a nemzetközi szakértő bizottság kiegyensúlyozza ezeket a kedvezőtlen hatásokat.

Részvétel a béke-előkészítéssel kapcsolatos politikai tanácskozásokon

Kertész természetesen részt vett a békeszerződés előkészítésével kapcsolatos fontos tanácskozásokon, pártközi egyeztetéseken. Ez a pártok közötti megbeszélés volt szinte a legmeghatározóbb grémium. A pártvezetők egyeztettek a legfontosabb kérdésekben, és az elfogadott megállapodásokat valósította meg a kormány.

A legfontosabb külpolitikai kérdések közé tartozott a béke előkészítésének az ügye. A korábban említett moszkvai külügyminiszeri találkozó 1946. június 1-jére tűzte ki a békekonferencia összehívását, az idő tehát egyre inkább szorított. Jelentkezett egy másik döntő és meghatározó probléma is. Kiderült, hogy a politikai pártok békecéljai egymásnak ellentmondanak: vagy egyáltalán nincsenek konkrét elképzeléseik, vagy azokat olyan homályosan fogalmazták meg, hogy nem lehetett tudni, mit is akarnak. Sok vonatkozásban a kommunistákat jellemezte ez a magatartás. Akkor mertek nyilatkozni, amikor Moszkvából megkapták az utasításokat, amíg ez nem történt meg, akadályozták a béke-előkészítés folyamatát. A Külügyminisztérium felelős munkatársai, maga a miniszter és természetesen Kertész is úgy érezték, hogy a sötétben tapogatódnak, a koalíciós pártok, amelyek felelősek voltak az ország vezetéséért, cserben hagyták őket. A pártközi értekezleteket többek között ennek a kérdésnek a feloldására hívták össze.

Kertész valamennyi egyeztető megbeszélésen részt vett Gyöngyösi János kíséretében. Kiemelkedő szerephez az 1946. március 6-án megtartott pártközi értekezleten jutott, amelyen, mint említettük, Auer Pál is részt vett.

A külügyminiszter ismertette azt a jegyzéktervezetet, amely a kormány területi javaslatait foglalta össze, s amelyet a nagyhatalmakhoz kívántak eljuttatni. A jegyzék szövegét Kertész készítette. Az általános elvek hangoztatása után a jegyzékben konkrét területi javaslatok voltak. Ennek lényege az volt, hogy a 11-12 milliónyi magyar és a 13-14 milliónyi román eredeti településterülete között elterülő hegyvidéket úgy osszák meg, hogy gazdasági és nemzetiségi szempontból kiegyensúlyozott helyzet jöjjön létre. Azaz a Partium megfelelő része és Észak-Erdély kerüljön Magyarországhoz. A javaslatot a kommunisták fanyalogva fogadták. Azt javasolták, hogy a jegyzék elküldése előtt egyeztessen a kormány a szovjetekkel. Látszott, hogy nem volt konkrét utasításuk a békével kapcsolatban. Hasonló állás-

pontot képviselt Böhm Vilmos is, aki még azt is hozzátette, hogy Romániával is meg kellene a tervezetet vitatni. A parasztpártot képviselő Farkas Ferenc támogatta a területi javaslatokat.

Kertész felszólalásában rámutatott arra, hogy a két szomszéd államban, Csehszlovákiában és Romániában igen rossz a magyar kisebbség helyzete, majd így folytatta: „Nekünk tehát kötelességünk szavunkat felemelni az érdekükben. (...) A háborút elvesztettük, de egyes népek nem lehetnek állandó bűnbakok. A békekötésnél nem büntetésre, de igazságos rendezésre kell törekedni. A magyar demokráciát az elmúlt háború után is a szomszéd államok sovinizmusa tette tönkre.” Kertész felszólalása tükrözte, hogy milyen fontosnak tartja a kisebbség védelmét. A vita olyan élessé vált, hogy az amúgy is többször keményen támadott Gyöngyösi külügyminiszter kijelentette, „Ha nem engedik, hogy ő a hatalmak elé tárja azt, amit adatokkal alá tud támasztani, ő nem vállalhatja a felelősséget és kénytelen lemondani.”¹¹⁸

Támadások a béke-előkészítés ellen

Szovjet részről nem nézték jó szemmel a békével kapcsolatos magyar törekvéseket. Jól tükrözi ezt az az anyag, amelyet Puskin követ 1946. február 19-én készített a saját felettesei számára.

Jelentésében Puskin a magyar béke-előkészítő törekvéseket három részre bontotta. Az első rész Magyarországot mentegeti. Ezután területi kérdésekkel és a magyar kisebbség helyzetének az ismertetésével, majd gazdasági kérdésekkel foglalkoznak a magyar székértők, jelentette Puskin. Az első résznek azokat az elemeit, amelyek a Kállay-kormánynak a szövetségesek megkeresésével és a háborúból való kilépéssel, illetve a harmadik birodalomtól való eltávolodással, valamint azzal foglalkoznak, hogy Magyarország törekedett csapatainak a Szovjetunióból való visszavonására, egész egyszerűen hamisnak állította be. Az a megállapítás sem tetszett az orosz követnek – szláv létére hogy is tetszhetett volna –, hogy Csehszlovákia ellenállás nélkül hódolt meg a németek előtt, valamint az sem, hogy a cseh ipar fegyverrel látta el a német hadsereget. Majd azt bizonygatta, hogy a magyarok e propaganda megvalósításában a Vatikánt, illetve az Egyesült Államokban lévő magyar emigrációt kívánják felhasználni. E megállapítás egyértelműen a hazai kommunistáktól származhatott, és beleillett a sztálinista Szovjetunió által kialakított és hirdetett világképbe. A területi kérdésekkel foglalkozva a jelentés olyan szemenszedett hazugságokat fogalmazott meg, hogy a magyarországi angol és amerikai katonai missziók tagjai, így Key vezérőrnagy, az amerikai misszió parancsnoka arra ösztönözték a magyarokat, hogy a békeértekezleten vessék fel

¹¹⁸ *Pártközi értekezletek...* i. m. 208. o.

a trianoni határok revíziójának kérdését. A gazdasági kérdésekkel kapcsolatban Puskin azt kifogásolta, hogy a béke-előkészítő osztály adatokat gyűjt, amelyek azt hivatottak igazolni, hogy mennyire fontosak Magyarország számára a trianoni békeszerződés következtében Romániához és Csehszlovákiához csatolt területek.¹¹⁹

Puskin nemcsak a jelentéseiben, hanem egyéb megszólalásaiban is támadta a magyar béke-előkészítő törekvéseket. Többször kijelentette Gyöngyösi külügyminiszter és Kertész István előtt is, hogy a magyar területi és politikai sérelmek és igények a Horthy-rendszer maradványai, s ezért nem hajlandó foglalkozni velük. Persze a jelentéseiben, mint láttuk, nagyon is intenzíven járta körül a magyar béke-előkészítéssel kapcsolatban felvetett kérdéseket.

A külső támadások mellett belföldről is kemény bírálatok érték a béke-előkészítést, és közvetve, sőt több esetben közvetlenül is Kertészt. Különösen a Szociáldemokrata Párt Szakasits Árpád által vezetett balszárnya lépett fel támadóan. Kertész István erről a következőket írta: „1946. február elején a béke-előkészítő munka szociáldemokrata párti küldötte, Szalai Sándor felhívott irodámban, hogy pártja nevében tájékoztasson: az irányításom alatt zajló béke-előkészítés részben fölösleges, részben ártalmas. Nacionalizmussal vádolt.”¹²⁰

Támadás érte Kertészt a Kisgazdapárt részéről is. Rubletzky Géza, a párt balszárnyának meghatározó képviselője a következő megállapításokat tette: „A magyar élet, a közvélemény és a kormányzati tényezők munkáját is figyelembe véve a béke-előkészítés terén alaposan elmaradt, mert a legfontosabb teendők legminimálisabb kötelességeit sem végeztük el. (...) Sajnos Délkelet-Európa népei az adatgyűjtési béke-előkészítésen túl már le is szegezték kívánságaikat. (...) Ezzel szemben mi halvány kis siránkozó hangot hallattunk a néprajzi elvekről, de a határokról egyetlen szót sem szoltunk.”¹²¹

Szinte állandó jelleggel támadták a béke-előkészítéssel kapcsolatban a propagandaanyagok hiányát. Kertész természetesen foglalkozott ezzel a kérdéssel. A pénzhiány azonban behatárolta a propaganda lehetőségeit. Emellett a moszkovita Vas Zoltán által vezetett, az országot szinte gazdasági diktatúra alatt tartó Gazdasági Főtanács többször megtagadta a kért összegeket.

Ezek miatt a támadások miatt Kertész többször is lemondott, amit főnökei nem fogadtak el.

Kertész diplomáciai tapasztalatait és tudását felhasználták természetesen a kétoldalú kapcsolatok alakításában is. Részt vett Gyöngyösi külügyminiszter kíséretében az 1945 decemberében, illetve 1946 februárjában Prágában folytatott magyar–cseh-

¹¹⁹ *Iratok a magyar–szovjet kapcsolatok történetéhez. 1944. október–1948. június.* Szerk. Vida István. Budapest, 2005, Gondolat. 186–190. o.

¹²⁰ Kertész István: i. m. 169. o.

¹²¹ Megint a béke-előkészítésről. *Kis Újság*, 1946. január 15.

szlovák tárgyalásokon. Külön is tárgyalt négyszemközt Clementis államtitkárral, aki arról akarta meggyőzni, hogy a két ország közötti megbékélést elősegítené, ha a magyar címerből kihagynák a szlovákiai folyókat és hegyeket jelképező sávokat és domborulatokat. Kertész nem értett egyet az 1946 februárjában létrejött lakosságcsere-egyezménnyel. Az volt a véleménye, hogy tipikus egyenlőtlen szerződésről van szó, amelyet egy győztes kényszerít rá egy vesztes országra.

Részt vett a Nagy Ferenc miniszterelnök által vezetett magyar kormánydelegáció 1946. áprilisi moszkvai látogatásának tartalmi előkészítésében, amelyre 1946 áprilisában került sor.

Kitűnő amerikai kapcsolatai voltak. Jellemző, hogy 1946 februárjában Francis Deák amerikai ezredes, aki akkor az USA közép-európai légügyi attaséja volt, személyesen Kertésznek említette, hogy a Pan American légitársaság repülői kapjanak Budapesten leszállási jogot. Ennek a lehetőségnek a kihasználását, amely Magyarországot bekapcsolta volna a nemzetközi vérkeringésbe, a szovjet megszállók nem engedték meg.¹²²

¹²²Kertész István: i. m. 168. o.

IV. KÜZDELEM PÁRIZSBAN A BÉKEKONFERENCIÁN

A nemzetközi helyzet

A békekonferencia megnyitására 1946. július 12-én került sor. Az előzmények egyáltalán nem voltak kedvezőek. Az alapvető probléma természetesen a Külügyminiszterek Tanácsának május 8-i döntése volt, ami, mint már utaltunk rá, hatalmas sokkot jelentett a magyar társadalomnak, a területi kérdésekkel kapcsolatos várakozásoknak.

Jellemző volt a kedvezőtlen hatásra, hogy a parlamentben – az akkori szóhasználatnál a nemzetgyűlésben – a képviselők azonnal felelősségre vonták a kormányt. Kovács László pártunkívüli képviselő Nagy Ferenc miniszterelnöknek a moszkvai úttal kapcsolatban a Székesfehérváron tartott bizakodó beszédére utalva felvette, hogy úgy tűnt: Moszkvában „a békecélokkal kapcsolatban komoly megértést tapasztaltunk, az egyes kérdésekre vonatkozóan határozott támogatást kaptunk. A miniszterelnök kijelentése alapján komolyan kezdett bízni a magyar társadalom, hogy lehetséges a határok korrekciója. A miniszterelnök kijelentette, hogy Románia felé olyan határkiigazítás lesz, hogy ugyanannyi román jusson magyar területre, mint amennyi magyar román területen marad. Ezzel szemben mélyszéles aggodalommal értesült arról, hogy a müncheni egyezményt hatálytalanították és ez azt jelenti, hogy a mostani határok maradnak meg Magyarország és Románia között. Kéri a miniszterelnököt, hogy adjon határozott választ itt, a nemzetgyűlésnek, hogy áll a magyar békecélok ügye?”

A nagy tekintélyű Nagy Vince a következőket mondta: „Nem az a baj, hogy a bécsi döntést nem ismerik el. Ezt a józan magyarok sem kívánják, de reméltük, hogy elég józanság és jóhiszeműség lesz a nagyhatalmak részéről a magyar állam irányában, hogy a trianoni határt is revideálják. Kérdezi a kormányt, milyen szakembereink jelennek meg alaposan előkészített gazdasági, kulturális és statisztikai anyaggal Párizsban? A moszkvai utat követően, területi vonatkozásban is bizonyos rész eredményeket vártunk.” Rámutatott arra is a képviselő, hogy valamilyen formában tudatosítani kellett volna, hogy Magyarországgal ellentétben Románia szovjet területeket kebelezett be, Transznisztríát, amelyen román közigazgatást vezetett be, prefektúrákat állított fel. Végül megjegyezte azt is, hogy Románia sokkal nagyobb haderővel vett részt a Szovjetunió elleni támadásban, mint Magyarország. Ennek ellenére a Groza-kormány, mint a román nép védőügyvédje lép fel.¹²³

Jöttek azonban más rossz hírek is, az események, a kedvezőtlen jelenségek egyre sokasodtak. Fokról fokra világosabbá vált, hogy a Magyarországot megszállva tartó Szovjetunió egyre barátságtalanabb politikát folytat a magyarsággal szemben.

¹²³Interpellációs nap a nemzetgyűlésben. *Magyar Nemzet*, 1946. május 9.

Egyre nyíltabban támogatja a szomszéd országokat, amelyek a magyarsággal szembeni bosszúval eltelve készültek a békekonferenciára.

Július 20-án Moszkvába érkezett Klement Gottwald miniszterelnök, a csehszlovák kommunisták magyarellenes vezetője, a szovjetek bizalmasa és hű kiszolgálója, Jan Masaryk külügyminiszter és Vladimír Clementis államtitkár, a magyar ügyek felelőse kíséretében. A csehszlovák politikusokat magas szinten fogadták. Sztálin a Szovjetunió teljhatalmú vezetője, Molotov külügyminiszter, Mikojan, a legfőbb pártvezetőség tagja, a gazdasági ügyek akkoriban legfőbb irányítója és Visinszkij külügyminiszter-helyettes vettek részt a megbeszéléseken. A tárgyalások során a csehszlovák vezetők ismertették a békeszerződéssel kapcsolatosan Magyarországra vonatkozó álláspontjukat. A tárgyalások sikeresek voltak. Erről tanúskodik Clementis államtitkárnak a tárgyalások befejezésekor tartott sajtókonferencián tett nyilatkozata. Kijelentette többek között, és ezt megerősítette szó szerint a kiadott sajtó kommuniké is, hogy a Szovjetunió kormánya hozzájárulását adta a Magyarországgal kapcsolatos csehszlovák javaslatokhoz. Közölte: a kormány elhatározott szándéka, hogy véglegesen rendezze a szlovákiai magyarok és a magyarországi szlovákok helyzetét. Semmiképpen sem fogadnak el csehszlovák részről olyan megoldást, amely kisebbségi státútumot élvező magyar lakosságot hagy, enged Csehszlovákia területén. A győztes pózban tetszelegve Clementis kijelentette a továbbiakban, hogy a csehszlovák kormány hajlandó arra, hogy a velük szemben fennálló magyar jóvátételi kötelezettségekben engedékeny politikát folytasson. Végül közölte, hogy Csehszlovákia Pozsony környékén jelentéktelen határkiigazítást kér a Duna jobb partján – öt falut, hozzávetőleg 7000 főnyi lakossal.

A csehszlovák kormány persze nemcsak Moszkvában folytatott magyarellenes tevékenységet, hanem minden lehetőséget megragadott arra, hogy diszkreditálja a magyarságot. Jó bizonyíték ezzel a tevékenységgel kapcsolatban az a jelentés, amit Nemestóthy Dénes párizsi követségi tanácsos a békekonferenciát jóval megelőzően küldött a francia külügyminisztériumba. Eszerint a csehszlovák külügyminisztérium kifogásolta, hogy Franciaország felvette Magyarországgal a diplomáciai kapcsolatokat. Felhívták a prágai francia követ figyelmét arra, hogy Magyarországgal még egyik nagyhatalommal sem vette fel a diplomáciai kapcsolatokat. Átlátszó hazugságról volt szó, mivel az Egyesült Államok 1945. szeptember 22-én, a Szovjetunió szeptember 25-én jelezte a diplomáciai kapcsolatok felvételével kapcsolatos szándékát.¹²⁴ A csehszlovákok Párizsban is igen élénk magyarellenes propagandát folytattak. Kiadtak egy füzetet, amiben azt bizonygatták, hogy Magyarország képes a 200 ezer felvidéki magyar befogadására, majd azt is hangoztatták, hogy Magyarországon bőven van hely, mert az egyke következtében a magyar népes-

¹²⁴ MOL XIX-J-30-a 21. doboz.

ség visszafejlődött. Egy másik röpiratban 500 ezer magyarországi szlovákról írtak. Ezzel a propaganda fogással azt kívánták elhitetni, hogy körülbelül annyi szlovák van Magyarországon, mint amennyi magyar él a Felvidéken. Azzal is érveltek, hogy Magyarországon a földreform után még 690 ezer hold földet nem osztottak ki, így bőven van hely és föld a Szlovákiából kiutasítandó magyarok részére.¹²⁵

Nem jöttek jobb hírek Románia felől sem. Az addig magyarbarátnak tartott román miniszterelnök, Petru Groza magatartása, aki 1945 nyarán még a két ország közötti vámunióról, illetve az útlevel nélküli utazás lehetőségéről beszélt, hirtelen megmerevedett. Egy bukaresti emlékünnepevényen kijelentette, hogy a bécsi döntést a Romániában élő népek, illetve a magyar és a román nép közötti gyűlöletre építették. Erdélyt azért osztották ketté, hogy Hitler ezáltal a szovjetellenes háborúba sodorja a két nemzetet. Mind a két nép sokat szenvedett és katonái elvéreztek. Majd így folytatta: „Erdély mostani határait a népek együttműködésére és a mindenki részére biztosított igazságosságra építették. Ezek a határok, amelyeket barátságra építettek, örökösek lesznek.”¹²⁶

Groza idézett beszédénél sokkal fenyegetőbbnek tűnt a moszkvai rádió hírmagyarázata. Igor Orlov, a moszkvai rádió hírmagyarázója rámutatott arra, hogy a Szovjetunió nagy rokonszenvvel tekint a román nép felé, és támogatja Románia békecélijait. A Szovjetunió figyelembe veszi, hogy a román nép idejében szakított a hitlerizmussal, és a szövetségesek mellett folytatta a fasiszmus elleni harcot. A külügyminiszterek párizsi értekezletén a szovjet delegáció a legerélyesebben megvédte a román állam függetlenségét és szuverenitását. Ezen az értekezleten nem oldódtak meg a Romániára vonatkozó vitás kérdések. A most folyó tárgyalásokon rövidesen ezekre is sor kerül.¹²⁷ Az elhangzott kommentár utalás volt arra, hogy szovjet részről Romániát megkülönböztetett módon kezelik.

A románok a csehszlovákokhoz hasonlóan Párizsban is folytatták a Magyarország-ellenes tevékenységet. A hivatalos diplomaták mellett az emigráns román diplomaták, például Grigore Gafencu volt külügyminiszter is bekapcsolódtak a határok ügyében folytatott agitációba. Emellett a román arisztokrácia, akik közül sokan kiváló francia és egyéb nemzetközi kapcsolatokkal rendelkeztek, szintén nagy számban jelent meg Párizsban. A szomszéd országok pozíciója összehasonlíthatatlanul jobb volt, mint Magyarországé.

Sokat várt a közvélemény a Nagy Ferenc miniszterelnök által vezetett kormányküldöttség Amerikában tett hivatalos látogatásától, amelyre júniusban került sor. A politikát figyelemmel kísérők egyre inkább érzékelték Magyarország magárahá-

¹²⁵ A csehszlovák delegáció magyarellenes tevékenysége. *Kis Újság*, 1946. augusztus 14.

¹²⁶ *Világ*, 1946. augusztus 10.

¹²⁷ A Szovjetunió támogatja Románia békecélijait. *Magyar Nemzet*, 1946. augusztus 10.

gyottságát. Érezték és egyre több bizonyítékát látták annak, hogy Magyarországnak nincsen támogatója. A kommunista propaganda által hangoztatott nagy barát-nimbusz hamar szertefoszlott, sőt a párizsi konferencián egyre szembetűnőbbé vált a szovjetek magyarellenos politikája. Maradt tehát Amerika, amelynek jó szándéka iránt egyre nagyobb bizalommal volt a magyar társadalom jelentős része.

Az utazás azonban politikailag eredménytelen volt. Nagy Ferenc természetesen tájékoztatta amerikai partnereit az erdélyi kérdéssel kapcsolatos magyar aggodalmakról. Kifejezetten kérte, hogy a küszöbönálló békekonferencián vessék fel újra az erdélyi kérdés megvitatását. Az amerikaiak nem hazudtak. Byrnes külügyminiszter minden kétséget eloszlatva kijelentette, hogy e területi kérdés megoldásának a kulcsa a Szovjetunió kezében van: ha az oroszok hajlandók a kérdés felvetésére, ők ettől nem zárkoznak el. Ezzel a kijelentéssel világossá vált, hogy amerikai részről nem konfrontálódnak a Szovjetunióval, főként nem az amerikaiak számára érdektelen kelet-európai régióban.

Igaz, gazdasági szempontból sikeresek voltak a tárgyalások. Az Egyesült Államok részéről teljesítettek minden magyar kívánságot. Minden feltétel nélkül visszaszolgáltatták a Magyar Nemzeti Bank elhurcolt aranykészletét, és kötelezték magukat arra, hogy a Németország amerikai megszállási övezetében, Bajorországban található elhurcolt magyar javak, így a Passau körül horgonyzó több mint 300 magyar hajó és uszály visszaszolgáltatására.

A sikeres gazdasági tárgyalások eredményét kommentálva a *Neue Zürcher Zeitung* megállapította, hogy a 28 293,5 kg arany visszaszolgáltatása kiemelkedő szerepet játszik majd az új magyar valuta megteremtésében.¹²⁸

A magyar küldöttség amerikai útját természetesen nemcsak a nyugati sajtó kísérte figyelemmel, hanem a románok és a szlovákok is. *Pătrășcanu* román igazságügy-miniszter kijelentette, hogy nem egyszerű látogatásról van szó, hanem az a cél, hogy Magyarország érdekében megmozgassák a nemzetközi közvéleményt, ami a románok részére szinte nyílt provokációval ért fel. *Pătrășcanu* nem is felejtette el hozzátenni, hogy Erdély teljes egészében Romániához tartozik, s visszautasítanak minden egyezkedést, ami Erdély határaitra vonatkozik.¹²⁹ A szlovák visszhang hasonló volt.

A szovjetek is árgus szemekkel figyelték a magyar–amerikai kapcsolatok alakulását. Egyrészt azért, mert Nagy Ferenc volt az első kelet-európai kormányfő, akit Amerikában hivatalos látogatáson fogadtak. Amerikai részről a román és bolgár kormány diplomáciai elismerése is elhúzódott, a két balkáni ország vezetését a Szovjetunió által erőszakosan létrehozott kommunista kormányként kezelték.

Másrészt azért is nagyon óvatosan kellett a magyar kormányt politizálnia, mert az amerikaiak és a szovjetek között vita bontakozott ki a magyar gazdaság talpra állításával kapcsolatosan. Amerikai részről hamar észrevették, hogy a szovjetek egész egyszerűen kirabolják az amúgy óriási károkat szenvedett magyar ipart és mezőgazdaságot egyaránt. Clayton amerikai külügyminiszter-helyettes egy 1945 őszén tartott sajtóértekezleten kijelentette, hogy az Egyesült Államok nem nyújt semmiféle gazdasági támogatást Magyarországnak addig, amíg a Szovjetunió részéről nem hagyják abba a magyar tulajdon felhasználását a jóvátételi célokra. Hozzátette, hogy Szovjetunió részéről nem tartják be a jaltai konferencián elfogadott kötelezettségeket, és ezek megsértésére nem adnak magyarázatot.¹³⁰ Az oroszok természetesen visszautasították az amerikaiak felvetését. Az amerikaiak azonban továbbra is folytatták a magyar gazdasággal kapcsolatos intervenciójukat.

Az 1946. március 2-i jegyzékben az amerikai külügyminisztérium részéről rámutattak arra, hogy a magyar gazdaság nagy bajban van. Utaltak arra, hogy az ország túl van terhelve jóvátétellel és egy nagy létszámú megszálló hadsereg eltartásának költségével. Javasolták, hogy a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia részvételével hozzanak létre egy bizottságot, amely terveket készít a magyar gazdaság felbomlásának a megakadályozására. Július 23-án is küldtek egy jegyzéket, amelyben rámutattak arra a körülményre, hogy a most a háború előtti szintnek csupán az egyharmadát elérő magyar ipari termelésnek a felét a jóvátételre és a megszálló hatalom egyéb szükségleteire veszik igénybe.

A Szovjetunió részéről természetesen visszautasították az amerikai állításokat. Az április 21-én küldött válaszjegyzékben Visinszkij külügyminiszter-helyettes kijelentette, hogy a gazdaság fejlesztése a magyar kormány hatáskörébe tartozik. A szovjet jóvátétel és a megszállás Magyarország terhei semmilyen mértékben sem felelősek a magyarországi gazdasági helyzet rosszabbodásáért. Magyarország gazdasági nehézségeinek fő oka az, hogy az Egyesült Államok nem szolgáltatta vissza a németországi és ausztriai amerikai zónákba elhurcolt magyar javakat.¹³¹ Az amerikaiak és a szovjetek között kialakult vita, noha magyar érdekeket szolgált, roppant kellemetlen volt a magyar kormányt. Az ország ki volt szolgáltatva a Szovjetunióknak, és joggal lehetett tartani attól, hogy az oroszok az amerikai jegyzékek mögött a magyar emigráció és – akkori szóhasználattal – a reakció hatását látják. Ennek természetesen volt is némi alapja. A kialakult helyzet azonban ellentétes volt azzal a naiv, de mégis reális törekvéssel is, hogy az egyik legfontosabb külpolitikai célként megszerezzék a Szovjetunió bizalmát. Ennek a politikának a fő képviselője volt Tildy Zoltán köztársasági elnök, Nagy Ferenc miniszterelnök és Gyöngyösi

¹²⁸ Die Rückerstattung des ungarischen Goldschatzes. *Neue Zürcher Zeitung*, 1946. június 19.

¹²⁹ A washingtoni út román visszhangja. *Magyar Nemzet*, 1946. június. 14.

¹³⁰ Amerikanisch-russische Kontroverse über Ungarn. *Neue Zürcher Zeitung*, 1945. szeptember 25.

¹³¹ Az amerikai kormány Magyarország gazdasági talpra állításáért. *Kis Újság*, 1946. augusztus 1.

János külügyminiszter is. Azt remélték, hogy szovjet részről a Moszkva akaratát képviselő kommunisták mellett a polgári erőket is elfogadják partnerként. Ez a politika a finneknek sikerült később: 1946-ban, a békekonferencia előtt Helsinkiben a Szovjetunió embere, a kommunista társutas Mauno Pekkala volt a miniszterelnök, aki az oroszok minden akaratát végrehajtotta, később azonban a finn választók megbuktatták. Finnországban nem sikerült a kommunistáknak a szociáldemokraták bedarálása, a Finn Szociáldemokrata Párt minden kommunista egységjavaslatot visszautasított.

Közben ismert lett a békeszerződés rendkívül lehangoló tervezete. A határkérdést a május 7-i határozatnak megfelelően fogalmazta meg a tervezet, azaz deklarálta a bécsi döntés megsemmisítését. Utalt arra is, hogy a határok ügyében magyar–csehszlovák viszonylatban további tisztázó tárgyalásokra van szükség. Ez a kitétel is rosszat jelentett, mivel ismertté váltak a csehszlovák módosító javaslatok, amelyek tartalmazták a Pozsonnyal szembeni magyar terület 5 falvának az annektálását. Egy váratlan és Magyarország további sorsát súlyos következményekkel sújtó cikkely szerint a Szovjetunióknak jogában áll Magyarországon annyi fegyveres erőt tartani, amennyi szükséges ahhoz, hogy az ausztriai szovjet megszállási övezettel a Vörös Hadsereg a közlekedési vonalait biztosítsa.

A gazdasági rész sem volt kedvezőbb. A tervezet VI. része szerint Magyarország elismeri annak szükségességét, hogy az Egyesült Nemzetek – a győztes hatalmak – vagy azok állampolgárai kártérítést kapjanak olyan tulajdonukért, amely a háború alatt elveszett vagy megsérült. A magyar kormány megszünteti ezeknek a Magyarország területén található javaknak és érdekeltségeknek minden felügyeletét. Továbbá lemond a szövetséges hatalmakkal szemben minden olyan követelésről, amely 1939. szeptember 1. után egyenesen a háború következtében támadt.

A felelős politikusok igyekeztek a lakosság nyugtalanságát lecsillapítani. Gyöngyösi külügyminiszter a parlament külügyi bizottsága béke-előkészítő albizottságának 1946. május 31-i ülésén kijelentette: „annyit biztosra lehet venni, hogy a magyar kérdés még tárgyalás alá fog kerülni, de valószínűleg csak a békekonferencián. Ennek keretében természetesen csak kisebb jellegű határkiegészítésről lehet szó.”¹³²

Megszólint Szegedy-Maszák Aladár is. Kijelentette, hogy a Magyarországgal kapcsolatos békefeltételek nem biztatóak. Ezek azonban csak tervek, s nem lehet befejezett tényként kezelni egyik kérdést sem. Párizsban még nem alakult ki egységes nézet, a konferencia teljesen kezdeti stádiumban van. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a kis nemzetek és a volt csatlósállamok már meghívott vagy

meghívásra váró küldöttségei külsőségekben teljesen egyenjogúak a győztes nagyhatalmak képviselőivel.¹³³

A nehézségek belülről is jelentkeztek. Alapvető problémát jelentett, hogy a pártok továbbra sem nem tudtak megegyezni a békecélokban. A békekonferencia július 29-én nyílt meg. Jellemző, hogy július 12-én a minisztertanács ülésén még arról folyt a vita, hogy a területi kérdést a küldöttség egyáltalán felvesse-e a magyar igények megfogalmazásakor. A külügyminiszter arra mutatott rá, hogy Csehszlovákia felé is indokolt felvetni a területi kérdést olyan összefüggésben, hogy az egy tömbben élő magyarságot területtel együtt hajlandó Magyarország átvenni. A baloldali szociáldemokrata Szakasits Árpád, illetőleg a moszkvai ügynököknek számító Gerő Ernő bizonygatták, hogy nem helyes felvetni a területi kérdést. Sőt, Gerő ingerülten a következőket mondta Gyöngyösinek: „nyugati útjuk alkalmával nem erről volt szó, ne változtassa meg a kormány álláspontját. (...)”

Ha a területi kérdést toljuk előtérbe, akkor gyakorlatilag lemondunk a kisebbségben élő véreinkről.” Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes is hozzászólt a vitához. Azt bizonygatta, hogy „még a kisebbségi védelemre sem számíthatunk. Ezek után akarunk mi területi kérdésekkel fellépni.”¹³⁴

A békecélokat végezetül a minisztertanács augusztus 6-i ülésén sikerült tisztázni, szinte az utolsó pillanatban, mivel a külügyminiszter felszólalására Párizsban augusztus 14-én került sor. A kormány Románia vonatkozásában 5000 négyzetkilométernyi terület igénylését hagyta jóvá. Gyöngyösi a békekonferencián tartott beszédében az eredeti koncepcióban szereplő 22 000 négyzetkilométeres igényt említette meg. Azt a Csehszlovákia részéről időközben konkretizálódott követelést, hogy a Pozsonnyal szemben lévő 5 magyar falut (Dunacsúny, Horvátjárfalu, Oroszvár, Rajka és Bezenye) csatolják csehszlovák területhez, a magyar kormány természetesen elutasította. A 200 ezer felvidéki magyar kitelepítéséről, amit csehszlovák részről egyre hangosabban követeltek a kormány hallani sem akart. A gazdasági kérdésekben olyan határozat született, hogy a gazdasági főmegbízott a konferencián ismerteti az ország gazdasági helyzetét. Ez az ismertetés szolgáltatja az alapot a további tárgyalásokhoz.

További nehézséget jelentett a küldöttség összetétele. A vita azzal kezdődött, hogy ki legyen a magyar békeküldöttség vezetője. Magától értetődő volt, hogy a külügyminiszter tölti be ezt a tisztséget, mivel ő volt felelős az ország külpolitikájáért. Ez azonban nem volt ilyen egyszerű. A baloldali szociáldemokraták és

¹³³ Nem lehet befejezett tényként kezelni a békekonferencia egyik kérdését sem. *Kis Újság*, 1946. augusztus 7.

¹³⁴ Nagy Ferenc első kormányának... i. m. 967.o.

¹³² MOL XIX-J-1-j béke-előkészítő anyagok, memorandumok, összefoglalók.

főként a liberális körök Károlyi Mihályt tartották a legalkalmasabbnak a küldöttség vezetésére. A *Haladás* című újságban, a liberálisok szócsövében Szatmári Jenő, a neves újságíró, aki több nyugati lap budapesti tudósítója volt, „Miért nem Károlyi Mihály” címmel cikket írt. Ebben a liberális körök nevében kemény támadást intézett Gyöngyösi külügyminiszter ellen: „Nyíltan megmondjuk, nem tartjuk helyesnek, hogy a magyar küldöttséget egy olyan miniszter vezeti, aki a győztes hatalmak egyetlen nyelvét sem beszéli. (...) Minden nagyrabecsülésünk mellett se hisszük, hogy a delegációt vezető külügyminiszter egyénisége olyan súllyal eshetnék latba Molotovval és Byrnesszel, nem utolsósorban pedig a szomszéd államok képviselőivel szemben, mint Károlyi egyénisége esett volna.”¹³⁵ Érdekes körülmény az is, hogy ugyanebben a cikkben a szerző kifogásolja, hogy a küldöttségnek nem tagja gróf Teleki Géza, az Ideiglenes Kormány volt kultuszminisztere, akit, míg betöltötte a miniszteri posztot, a baloldal igen keményen támadott. A *Haladás* egy másik cikkében arról adott hírt, hogy Demeter Bélát, aki Teleki Gézával együtt az Erdéllyel kapcsolatos anyagokat készítette a békelegáció részére, augusztus 5-én Kecskeméti u. 9 számú lakásának kapuja alatt ismeretlen tettesek megtámadtak, beakarták tuszkolni egy autóba és főleg értékes, gazdag anyagát akarták megszerezni. Amikor látták, hogy a kísérlet nem sikerül, akkor „hajde” kiáltással eliszkoltak.”¹³⁶ A hajde (gyerünk) szóból ítélve románok lehettek az elkövetők

Károlyi Mihály tagja lett végül is a magyar küldöttségnek. Auer Pál ezt a következőképpen írta meg: „Egy-két héttel a béketárgyalások megkezdése előtt jelentették nekem, hogy egy Havas nevű úr akar velem beszélni, aki Károlyi Mihály titkára volt. (...) Elmondta, hogy Károlyi Mihály a béketárgyalással kapcsolatban felajánlja szolgálatait. Úgy hiszi, hogy a béketárgyalás szovjet résztvevőire inkább tud hatni, mint bárki más. Egyébként is jó kapcsolatai vannak.” Auer természetesen nem akart egyedül dönteni. Felhívta Gyöngyösi külügyminisztert telefonon és hosszas konzultáció után megállapodtak abban, hogy a magyar kormány felkéri Károlyit: jöjjön Párizsba, és mint a magyar békelegáció tanácsadója lépjen érintkezésbe a szovjet delegációval. Úti és párizsi tartózkodási költségeit viseli a magyar kormány.¹³⁷ Károlyi aztán meg is érkezett. Tárgyalt is többször Masaryk külügyminiszterrel, minden eredmény nélkül.

Nehézségek voltak a küldöttség már kinevezett gazdasági fődelegátusával, Kárász Artúrral a kiváló fiatal, parasztpárti gazdasági szakértővel, akit a külügyminiszter javasolt az említett posztra. A kommunistáknak nem tetszett a személye. Gerő Ernő szerint túlzottan angolszász beállítottságú volt. Ezt akkor mondta, amikor a győztes angolszász országok tagjai voltak a Szövetséges Ellenőrző Bizott-

ságnak. Rákosi szerint Kárász egy szürke hivatalnok a Nemzeti Banknak, majd így folytatta: „félő, hogy nem teljes tájékozottságú személynek adunk át egy ilyen nagy horderejű dolgot”.¹³⁸ Kárász komolyan végezte a feladatát. Elkészített egy memorandumot, amelyben összefoglalta a kormány gazdasági javaslatait. Reálisan bemutatta az ország gazdasági helyzetét, olyan kérdéseket érintett, amelyek akkor tabutémának számítottak. „A tervezet legfontosabb részében az ország nemzetközi kötelezettségeit foglaltam össze. Itt három dologról írtam: a jóvátételről, a háború előtti adósságokról és a szövetségeseknek járó pénzbeli kártérítésről, amely összegszerűen megközelítette a jóvátételt. Ez az összeg azért lett annyira magas, mert ideszámított a potsdami szerződés értelmében szovjet kézre került német tulajdon is. Furcsa módon még azokat a károkat is nekünk kellett megfizetnünk, amelyeket a német vállalatoknak korábban maguk a szovjet csapatok okoztak. Ebben a fejezetben írtam a megszálló csapatok eltartásának költségeiről is. Alapgondolatom az volt, hogy csak annyit legyünk kötelesek fizetni, amennyit képesek vagyunk. A javaslatok vitájára a parlament béke-előkészítő albizottságának keretén belül zajlott le. A vita során bebizonyítottam, hogy a szovjetek által megadott adatok alapján a szovjet hadsereg évi ellátása 250 millió békepengőt tesz ki, ami iszonyatosan nagy összeg volt. Ezt a megállapítást a kommunisták képviselője szovjetellenesnek tartotta, ami akkoriban főbenjáró bűnnek számított.”¹³⁹ Kárászt leváltották, mert szovjet részről sem volt elfogadható, helyette Faragó László szociáldemokrata politikust nevezték ki.

Ezek és sok más körülmény engedett következtetni arra, hogy a magyar küldöttségnek nehéz dolga lesz Párizsban. Hozzátehetjük azt is, amire már utaltunk, hogy Magyarország páriaként várta a nagyhatalmak és természetesen a dühödt szomszédok támadásait és kemény ítéletét. Hangsúlyoznunk kell, hogy Magyarországnak nem voltak szövetségei. Jellemző, hogy még a lengyelek részéről is felmerültek jóvátételi követelések. Nagy mulasztásnak és történelmi hibának számított, hogy nem volt emigráns kormány.

A várható helyzetet jó tükrözte az *Amerikai Magyar Népszava* cikke. „Nyilvánvaló, hogy igen nehéz feladat áll a magyar államférfiak előtt. Nemcsak elkövetett hibák, mulasztások és elkövetett bűnök terhei nehezedenek a magyar nemzetre, hanem számolni kell sok beidegzett előítéllettel és főképpen azzal az ellenséges propagandával is, amely esztendőnkön át csaknem akadálytalanul tudta megmérgezni a szövetségesek közvéleményét Magyarország ellen. A legjogosabb magyar igények is sokszor ferde, de még többször teljesen hamis megvilágításban állnak még az amerikai közvélemény előtt is.”¹⁴⁰

¹³⁵ Miért nem Károlyi Mihály? *Haladás*, 1946. augusztus 8.

¹³⁶ Flachbart professzor nem ment Párizsba. *Haladás*, 1946. augusztus 15.

¹³⁷ Auer Pál: i. m. 191. o.

¹³⁸ Nagy Ferenc *első kormányának...* i. m. 350. o.

¹³⁹ Kárász Artúr: i. m. 102. o.

¹⁴⁰ Nagy Ferenc. *Amerikai Magyar Népszava*, 1946. június 11.

Ezt a hangulatot érzékelteti Auer Pál „Ítélet előtt” című cikke is, amelyben olyan sajátos pert emlegetett, amelyen az ítélet tervezetét nagytekintélyű bírák már elkészítették. Megjegyezte többek közt azt is, miszerint nem méltányos, hogy egyes olyan országokról, amelyek bár a legyőzött országok közé soroltatnak, elismerik, hogy harcoltak a szövetségesek oldalán. Végezetül megemlítette felfogásának és politikájának meghatározó alaptételét: „Olyan politikai atmoszféra megteremtésében reménykedünk, amely lehetővé teszi, hogy a Duna völgyi népek végre egyesülhessenek a békés munkában, és megteremtsék azt a gazdasági együttműködést, amely valamennyiünk érdeke.”¹⁴¹

A felvázolt körülmények – s minden nehézség felsorolására nincs is lehetőség – jelezték, hogy a békekonferencia nem sok jót tartogat a legyőzött Magyarország részére. A magyar külpolitika irányítói és a diplomaták előtt az a feladat tornyosult, hogy próbáljanak kiutat találni a nehéz helyzetből.

A hosszas huzavona és nagy nehézségekkel meghatározott békecélok mellett a legkülönbözőbb koncepciók láttak napvilágot. Érdemes idézni a korábban említett erdélyi szakértő, a lényegében bizonyos erdélyi értelmiségi köröket képviselő Demeter Béla elképzelését, amely szerint 67 ezer négyzetkilométernyi területre kell igényt tartani. Felmerült az is Demeter koncepciójában, hogy Erdély önálló állam legyen kantonális rendszerrel, nemzetközi ellenőrzéssel.¹⁴²

Nyilvánvaló volt, hogy a felsorolt nehézségek miatt a különböző koncepciók, elképzelések és még az elfogadható, reálisnak tűnő békecélok megvalósítása is, szinte legyőzhetetlen akadályokba ütközik, egyszerűen nem valósíthatóak meg. Mindent el kell fogadni, amit a győztesek diktálnak. Nem gondolkodott azonban mindenki így. Főleg nem Auer Pál, Kertész István és Szegedy-Maszák Aladár, akik diplomáciai tapasztalataikat és a nemzetközi életben kialakult, megszerzett kapcsolataikat felhasználva minden eszközt megragadtak ahhoz, hogy a szégyenletes trianoni katasztrófa ne ismétlődjék meg. A kialakult körülmények alapján tették meg a szükséges lépéseket. Az adott lehetőségeket figyelembe véve volt olyan eset, amikor egyedül jártak el, és volt, amikor együtt voltak a frontvonalban. Lényegében különböző síkokon, küzdőtereken mozogva a következő módszereket alkalmazták.

Az alapvető eljárást a titkos és a kulisszák mögötti tárgyalások jelentették. Rendszeresen találkoztak egy francia család párizsi otthonában – ezt a megoldást Auer intézte francia barátai segítségével – a nyugati partnereikkel.

Amikor lehetőségük nyílt, felszólaltak azokon a grémiumokon, amelyeken a magyar béke aktuális kérdéseit tárgyalták.

Elkészítették és felkészítették a külügyminisztert a partnereivel tartott kétoldali találkozókra.

Ugyancsak fontos és veszélyes feladat volt néha – különösen Károlyi Mihály ellenállása miatt – a magyar küldöttségben belül a megfelelő álláspont kialakítása.

Ahhoz, hogy az említett küzdőtereket el lehessen helyezni, indokolt ismertetnünk a konferencia struktúráját.

A konferencián 21 ország vett részt, azok az államok, amelyek részesei voltak a háborúnak. Rögtön meg kell jegyeznünk, hogy a nyugati szövetségesek hagyták magukat manipulálni, mivel Ukrajna és Fehéroroszország önálló képvisellel rendelkeztek. Így tehát a szovjet küldöttség egyszerre három szavazattal rendelkezett.

A konferencia tevékenysége a bizottságokban valósult meg. A jogi és szerkesztő, illetve katonai és gazdasági bizottságok közül ez utóbbiak egyike Olaszország, a másik a többi vesztes ország gazdasági ügyeit tárgyalta. A legyőzött országokkal kapcsolatos konkrét problémákat a területi és politikai bizottságokban tárgyalták.

A Magyarországgal foglalkozó politikai és területi bizottság tagjai a következő országok voltak: az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, a Szovjetunió, Franciaország, a Belorusz SZSZK, az Ukrán SZSZK, Ausztrália, Csehszlovákia, India, Új-Zéland, Kanada, a Dél-afrikai Unió és Jugoszlávia.

Volt a konferenciának plenáris ülése is, amelyen lehetőség nyílt a vesztes országok képviselőinek a bemutatkozására. A konferencián elfogadott határozatok ajánlások voltak, amelyeket a potsdami értekezleten e célra létrehozott Külügyminiszterek Tanácsa fogadott el vagy módosított. A győztes nagyhatalmak külügyminiszterei voltak a legfőbb döntőbírók.

A kulisszák mögötti tárgyalások

Auer, Kertész és Szegedy-Maszák, illetve a többi tisztességes, hazáját szerető magyar diplomata tevékenységét alaposan megnehezítette és veszélyessé tette, hogy a konferencián egyre nagyobb jelentőséget kapott és egyre határozottabban érezhetővé vált, hogy a közben kialakult két politikai blokk viszonya egyre romlott. Az antifasiszta koalíció szétesett, az egykori és a háborúban valóban egymás mellett küzdő fegyvertársak fokozottan ellentétbe kerültek egymással. A legendássá vált egykori brit miniszterelnök, Winston Churchill már elmondta híres fultoni beszédet, amelyben felhívta a figyelmet az Európában kialakult vasfüggönyre, ami egyre inkább valóságossá vált a határok folyamatos lezárásával, határfalak építésével. A gyakorlatban megkezdődött Európa két részének a szétválása, politikai és fizikai értelemben egyaránt.

A nyugati blokkot az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság képviselték, vezették. Csatlakoztak hozzájuk a brit domíniumok, Ausztrália, Kanada, Új-Zéland,

¹⁴¹ Ítélet előtt. Új Magyarország, 1946. augusztus 8.

¹⁴² Romsics Ignác: i. m. 158.o.

a Dél-Afriai Unió, India, melyek *de facto* már független országokká váltak. Belső berendezkedésükben a westminsteri (többpárti, parlamenti) demokráciát valósították meg. Az angolszász országokon kívül azok a nyugat-európai országok is ide tartoztak, amelyeket a nyugati szövetségesek szabadítottak fel, s amelyek a polgári demokráciát választották. Ehhez a blokkhoz tartozott Brazília is, amely szintén hadviselő fél volt. Túlzás nélkül elmondható, hogy az angolszász blokkhoz tartozó országok többé-kevésbé a keresztény–zsidó kulturális gyökereken alapuló és a történelmi fejlődés során kialakult polgári erkölcsöket és értékeket képviselték. Reálisan szemlélve az Egyesült Államok, a második világháború egyik legnagyobb győztese világalomra törekedett. E cél megvalósítása érdekében – nem önzetlenül – olyan módszereket használt, amelyeket a befolyása alá tartozó országok – a vesztesek is – elfogadtak. Jó példa erre Nyugat és Kelet-Németország, Észak- és Dél-Korea későbbi helyzetének az összehasonlítása.

A másik kialakult blokkot a háború másik igazi győztese, a Szovjetunió hozta létre és uralta. Részesei voltak a szláv országok és Románia, ahol 1945 tavaszán a Szovjetunió segítségével hatalomra került Petru Groza kormánya teljes mértékben kiszolgálta az oroszok érdekeit. Az említett blokk, tehát különböző szempontok – szláv szolidaritás, a háború alatti szovjet támogatás, ideológiai meggondolás – alapján a Szovjetunió imperialista céljainak a megvalósulását, a sztálini agresszív külpolitikát képviselte és támogatta.

Magyarország és Finnország a két blokk között látszott létezni. Ez azonban valóban csak a látszat volt. Igaz ugyan, hogy Magyarországon a többi szomszédállamtól, főként a balkáni országoktól eltérően szabad választásokat tartottak, ugyanakkor az országot megszállva tartotta a Vörös Hadsereg, és a szabadon megválasztott kormány hatáskörét erősen korlátozta a főként a szovjet vezetésű Szövetséges Ellenőrző Bizottság, amely mindenbe beleszólt. Finnország nem volt megszállva, bár Helsinkiben a Porkkala támaszponton mintegy 10 ezer szovjet katona állomásozott, s az ottani Szövetséges Ellenőrző Bizottság, amelynek a hírhedt kultúrdiktátor, Zsdanov volt a vezetője, a magyarországi gyakorlathoz hasonlóan szintén mindenbe beleszólt. A nyugati hatalmakat csak Anglia képviselte, jelenlétük nagyon passzív volt. Ennek ellenére megmaradtak a polgári demokratikus formák olyannyira, hogy a szovjetbarát Mauno Pekkala-kormányt, mint említettük, szabad választásokon buktatták meg.

Magyarország nem is kapott támogatást a szovjetektől a békekonferencián, sőt elmondható, hogy több esetben kifejezetten magyarellenes politikát folytattak, főként az erdélyi kérdésekkel és a felvidéki magyarság kitelepítésével kapcsolatban. Magyarország látszólagos lebegő helyzete mégis lehetővé tett bizonyos mozgási lehetőséget a magyar külpolitika részére, még ha erősen korlátozott mozgásról lehetett is csak szó.

Auer Pál, Kertész István és Szegedy-Maszák Aladár külpolitikai tapasztalataik alapján világosan látták a kialakult, optimizmusra okot nem adó helyzetet. Pozíciójuk alapján hozzájutottak az egyszerű polgártól elzárt vagy titkolt információkhoz. Érzékelték az ország szorult helyzetét és az egyre fenyegető szovjet veszélyt. Természetesen éltek személyes kapcsolataikkal, hogy nyugati partnereiket, akiknek egy részét a külföldi egyetemeken folytatott tanulmányaik idején vagy a diplomáciai tevékenységük során ismertek meg, vagy kerültek velük akár baráti viszonyba is, felhasználják Magyarország megmentése érdekében. Keresték a lehetőséget, hogy őszintén feltárják a nehézségeket, az ország előtt álló problémákat, a Szovjetuniótól való függést, amit sok nyugati megfigyelő nem vett észre. Nyíltan nem lehetett ezeket a panaszokat megemlíteni, mert bármilyen szovjetellenes megnyilatkozás vagy a szovjet külpolitika bírálata a leghalványabb jele is a legsúlyosabb következményeket vonta maga után. Ezért került sor a kulisszák mögötti, bizalmas vagy adott esetben titkos megbeszélésekre, amelyek nélkülözhetetlenek voltak az igazság nyilvánosságra kerülése érdekében. Ezekről a megbeszélésekről kevés jelentés készült, mivel készítőjük a kommunisták kezére adta volna magát. A külügyminisztériumban több kommunista tisztviselő dolgozott, így a miniszter kabinetfőnöke, Pődör László, akinek a kezén minden irat átment, tagja volt a kommunista pártnak. A sajtó sem tudott a bizalmas találkozókról, ezért főként emlékiratokból és külföldi diplomáciai iratokból lehet képet alkotni a kulisszák mögötti tevékenységről.

A három diplomata eleve szálla volt a kommunisták szemében. Auert a politikai rendőrség már 1945-ben figyelte, Szegedy-Maszákot a kommunisták ellenségesen kezelték, Kertész béke-előkészítő tevékenységét a kommunista társutas baloldali szociáldemokraták szinte az első perctől kezdve támadták. Ennek ellenére mindhárman vállalták az ország érdekeiért folytatott, veszélyessé válható küzdelmet.

A korábbiak során utaltunk arra, hogy Auer Pál Párizsba érkezését követően, a győztes nagyhatalmak május 7-i döntése után felkereste a párizsi brit és amerikai követeket, valamint a francia külügyminisztérium illetékeseit. Ezekről a találkozókról a korábban említett május 12-én kelt memorandumában be is számolt Gyöngyösi János külügyminiszternek, amelyben jelezte, hogy Magyarország segítségre úgy szólván egyáltalán nem számíthat a közelgő békekonferencián.

Auer igyekezett minél jobb és állandó kapcsolatokat kiépíteni és fenntartani a párizsi amerikai követséggel. Május folyamán kapcsolatba került Frederick T. Merrill amerikai delegátussal, akit tájékoztatott a magyar küldöttség személyi összetételéről. Elmondta Merrillnek, hogy az egykori szovjetunióbeli emigráns, rosztovi egyetemi tanár, Bolgár Elek a külügyminiszter első helyettese betegség ürügyén nem utazik Párizsba. Auer felvilágosította az amerikai küldöttet, hogy a kommunisták nem akarnak részt venni az esetleg kudarccal járó béketárgyaláso-

kon. Miért is ne mondta volna, hiszen az Egyesült Államok részt vett a moszkvai fegyverszüneti megállapodás aláírójaként a Magyarország ellenőrzését végző Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal.

Május 17-én Auer az időközben kiérkezett Kertész Istvánnal, a magyar békeküldöttség főtítkárával, akinek a Párizsba utazását a szovjet hatóságok eleinte akadályozták, felkeresték Philip Mosely egyetemi tanárt, az amerikai küldöttség kelet-európai szakértőjét, akivel konzultálni kívántak a jövőbeli magyar–román határ alakulásának lehetőségeiről. Az amerikai diplomatától hallottak első kézből származó tájékoztatást Byrnes külügyminiszternek a magyar–román határral kapcsolatos megjegyzéseiről, amit a legkülönbébb módon interpretáltak. Az amerikai diplomata tájékoztatása szerint az amerikai külügyminiszter jelezte a Külügyminiszterek Tanácsa londoni értekezletén, hogy a magyar–román határkérdés nem megoldott, megvizsgálandó, „kiigazítható-e a határ az 1920-ban elfogadotthoz képest”. A szovjet küldöttség még annak az elismeréséről is elzárkózott, „hogy a kérdés egyáltalán tanulmányozásra érdemes-e”.

Kertész és Auer feltették azt a kérdést is Philip Moselynek, hogy a magyar küldöttségnek egyáltalán lesz-e lehetősége arra, hogy a konferencián képviselje a magyar érdekeket? Mosely erre igenlően felelt. A határkérdéssel kapcsolatban nem tett konkrét nyilatkozatot. Azt azonban kijelentette, hogy „inkább meghallgatásra találna egy olyan mérsékelt javaslat, amely alapvetően etnikai és gazdasági tényezőkre alapozó határmódosításra vonatkozna”.¹⁴³

Június 4-én a követség nevében Auer és Kertész megküldték a Külügyminiszterek Tanácsa amerikai, brit és szovjet küldöttségének azt a 10 legfontosabb béke-előkészítő jegyzéket és feljegyzést, amelyeket eredetileg 1945 augusztusa és 1946 május vége előtt már eljuttattak a Budapesten működő Szövetséges Ellenőrző Bizottság tagjainak. A kísérőlevélben meghallgatást kértek Magyarország képviselője részére a csehszlovákiai magyarüldözés és a külügyminiszterek május 7-i döntésével kapcsolatban.¹⁴⁴

A jegyzékek küldése ugyan nem volt haszontalan lépés, de mindenesetre nagyon későn történt. Láttuk, hogy az április 27-én készült és az amerikai követnek, Arthur Schoenfeldnek eljuttatott jegyzék átnyújtására is későn került sor. Kétségbeesett lépés volt ez, mivel Magyarország pozíciója annyira gyenge volt, hogy reménytelennek látszott az a törekvés, hogy a nagyhatalmak külügyminiszterei visszavonják a május 7-én elfogadott határozatukat.

Az azonban nem volt reménytelen, hogy kapcsolataikat felhasználva kétoldalú megbeszéléseken információkat szerezzenek, és így megfelelő módon képviseljék

¹⁴³ Kertész István: i. m. 344. o.

¹⁴⁴ Haas György: i. m. 108. o.

adott esetben a magyarság ügyét. Ezért a jegyzékek elküldése után Kertész a magyar küldöttség főtítkáráként felkereste a konferencia főtítkárá, de la Grandville francia diplomatát, akit korábban ismert. A kapcsolatok felújítása mellett igyekezett minél több bizalmas információt szerezni. Azt mindenesetre megtudta a konferencia főtítkárától, hogy „egészen valószínűtlen, hogy a Külügyminiszterek Tanácsa meghallgassa a magyar kormány képviselőjét. A vesztes országok küldöttségeinek a meghallgatással kapcsolatban az amerikai küldött Mosely sem volt megfelelően tájékozott, mivel néhány nappal korábban egészen mást mondott. magyar partnereinek.

Grandville elmondta azt is, hogy a külügyminiszterek jelenleg a helyetteseik által előkészített szöveg alapján tárgyalnak, és más beadványokat nem vesznek tekintetbe. Így nem veszik figyelembe azt a kisebbségvédelmi kódexet sem, amit Auer korábban adott át a nagyhatalmak képviselőinek. Kertésznek arra a kérdésére, hogy az olasz jóvátételi kapacitás és egyéb pénzügyi kötelezettségek elbírálására nem fognak-e egy állandó nemzetközi bizottságot létesíteni, Grandville azt felelte, hogy „Molotov minden ilyen irányú tervet ellenez. A szovjet ellenállás oka valószínűleg egyrészt az, hogy nem akarják, hogy ilyen módon az angolszászok gazdaságilag tartósan megvessék a lábukat Olaszországban, másrészt pedig el akarják kerülni, hogy egy ilyen intézkedéssel a többi békeszerződésbe is beiktatható precedens teremtsék.” Világossá vált Kertész számára a szovjet politika hazug és kétszínű volta, mivel Magyarországon ekkorra már szilárdan megvetették a gazdasági behatolásuk alapjait az 1945 augusztusában Moszkvában aláírt hosszú távú gazdasági együttműködéssel.

A küldöttségek informálásával kapcsolatban azt a választ kapta Kertész, hogy a konferencia titkársága nem ad ki egyeztetett közös kommunikét, minden delegáció maga tájékoztatja a nemzetközi közvéleményt. Hozzátette, hogy ebben élen járnak az amerikaiak, akik minden este sajtótájékoztatót tartanak. Végül arról kapott Kertész tájékoztatást, hogy a békekonferencia tényleges kezdetére feltehetően július 15-én kerül sor. Megnyitásának az előfeltétele, hogy a hatalmak a nagy elvi kérdésekben megegyezzenek.¹⁴⁵

A tájékoztató eredményeként lehangoló kép bontakozott ki. Világossá vált, bár addig is feltételezhető volt, hogy a győztes nagyhatalmaktól függ minden és a köztük lévő ellentétek határozzák meg a fejlődés további menetét. Magyarország helyzete gyengébb volt, mint amelyet akár a tapasztalt diplomaták feltételeztek, pedig nem voltak ők sem optimisták.

Szegedy-Maszák július 24-én utazott Párizsba. Előtte július 23-án memorandumot adott át Matthews Freemannak, a State Department kelet-európai osztálya vezetőjének. Ebben igyekezett eloszlatni azokat a feltevéseket, hogy a magyar kül-

¹⁴⁵ MOL XIX_J-30-a 21 doboz 92/Biz.

döttség teljesen függetlenül képviseli az ország érdekeit. Rámutatott arra, hogy a Szovjetunió imperialista törekvései kettévágták Európát. Magyarország, minden látszat ellenére, szovjet fennhatóság alá került a többi kelet-európai országgal együtt. Kérte az Egyesült Államok képviselőit, hogy támogassák a magyar–román határ olyan módosítását, amely lehetővé tenné jelentős számú magyar visszajutását az anyaországba. Felhívta a figyelmet a Csehszlovákiában élő magyarok jogfosztottságára. Erre a kérdésre az Atlanti Charta és a Roosevelt elnök által megfogalmazott négy szabadság elve alapján az amerikaiak különösen érzékenyek voltak. Kérte továbbá a jóvátétel csökkentésének a lehetőségét, illetve ezzel kapcsolatban egy olyan háromhatalmi bizottság felállítását, amely megvizsgálná Magyarország teherbíró képességét, és javaslatokat tenne a gazdaság beindítására. Ez utóbbi kérés teljesen egybeesett az amerikaiak szándékával. Az előbbieken találkoztunk azokkal a jegyzékekkel, amelyeket az USA részéről több ízben is átnyújtottak a szovjet illetékeseknek, s amelyek megtárgyalását az oroszok visszautasították.

Auer Pál a Szegedy-Maszáék által írásban megfogalmazott kérdésekről szóban tájékoztatta az amerikai szakértőket. Ahhoz kérte az amerikai delegáció támogatását, hogy a békekonferencia ne hozzon végleges döntéseket a magyar–román és a magyar–csehszlovák határról, hanem segítse Magyarországot abban, hogy egy éven belül kétoldalú tárgyalások keretében rendezze nézeteltéréseit szomszédjaival. A nagyon súlyos jóvátételi és kártérítési terhek mérséklése céljából Auer is kérte egy gazdasági vizsgálóbizottság felállítását. Rámutatott végül arra, hogy a békekonferencia sikertelensége esetén Magyarországon a polgári kormány megbukik, és így lehetővé válik a kommunisták hatalom átvétele.¹⁴⁶

Szegedy-Maszáék és Auer nagyon reálisan ítélték meg a helyzetet. Az amerikai szakértők persze informáltak voltak a követségük és a katonai misszióik jelentései alapján. Ugyanakkor mégis hitelesebb volt a kialakult helyzet és a várható következmények megismerése a magyar diplomaták tájékoztatása alapján.

A magyar békeszerződés-tervezet szövegének (főként a 22. cikkelyének, amely szerint a Szovjetunió csapatokat tarthat Magyarországon az Ausztriában állomásozó szovjet erők utánpótlásának biztosítása érdekében) a kiszivárgása után Auer azonnal átlátta, hogy ez a kitétel Magyarország további szovjet megszállását jelenti. Felkereste az amerikai küldöttség egyik meghatározó vezetőjét, az akkor már Párizsban tartózkodó Walter Bedell Smith tábornok moszkvai amerikai követet, hogy konzultáljon vele a cikkelyről. „Minthogy ön nemcsak diplomata, hanem katona is – mondtam neki –, legyen szíves nekem megmondani, hogy hozzávetőlegesen hány katonára van szüksége Szovjet-Oroszországnak az Ausztriában lévő megszálló csapatokkal való kapcsolat fenntartása, illetve az utánpótlás lehetővé

tétele céljából? Bedell Smith azt felelte, hogy legfeljebb ötezer ember elég volna. Erre megkértem, hogy igyekezzen elérni, hogy az idevágó szakaszt egészítsék ki azzal, hogy a Magyarországon állomásozó orosz katonák száma nem haladhatja meg az 5000-et. Bedell Smith megígérte, hogy azon lesz, hogy az Egyesült Államok delegációja ilyen értelemben foglaljon állást.”¹⁴⁷ Az nyilvánvaló, és ezzel Auer is tisztában volt, hogy amennyiben az említett találkozóról, főleg annak tartalmáról a szovjetek tudomást szereznek, úgy abban az esetben súlyos következményekkel kellett volna számolnia. Erre azonban nem került sor, mivel az amerikai diplomaták nagyon korrektek voltak.

Kertész több ízben találkozott Samuel Reberrel, az amerikai békeküldöttség tanácsadójával a korábban említett francia lakáson, ahol konzultáltak a 200 ezer főnyi felvidéki magyarság erőszakos kitelepítésének elkerüléséről. Egy alkalommal a Reberrel folytatott megbeszélés miatt le kellett mondania Molotov külügyminiszter ebédmeghívását.

A gyakorlatban a magyar és amerikai konzultációk szinte intézményesültek. Érdemes idézni John Campbellnek, az amerikai küldöttség egy másik tanácsadójának (aki szintén gyakran találkozott a nyugatbarát magyar diplomatákkal) a megállapítását a kialakult konzultációs gyakorlatról: „Ezekben a kérdésekben én és a kollegáim (...) szoros kapcsolatban voltunk Kertész Istvánnal és Szegedy-Maszáék Aladár washingtoni magyar követtel. Konzultáltunk egymással. Tanácsunkat kérték delegációjuk nyilatkozattervezeteire, arra, hogy mit mondjanak, hogy esélyük legyen az Egyesült Államok támogatására, mi lenne a legjobb stratégia a konferencia ülésein az oroszok és csehek várható fellépéseivel szemben stb. (...) Próbáltunk segíteni, ahogy tudtunk, a demokratikus elemeknek, hogy felülkerekedjenek vagy legalább is fennmaradjanak az országukban. A csehszlovákiai magyarok elűzése pedig elvi szempontokat is felvetett. Azon az állásponton voltunk, miként a magyarok is, hogy nemzetiségi csoportot semmiképpen sem terhelhet kollektív bűn, és nem sújthat kollektív büntetés sem.”¹⁴⁸

Campbell idézett nyilatkozata arra utalt, hogy az amerikaiak tudatosan segítették a magyar igények megvalósítását. Valóban úgy tűnik, hogy szinte stratégiai együttműködés alakult ki az amerikai küldöttség és a nyugatbarát magyar diplomaták között.

Le kell szögeznünk ugyanakkor, hogy az Egyesült Államok nem volt Magyarország szövetségese és támogatója: Magyarországot legyőzött, vesztes országnak tekintették. Ez a Budapestre akkreditált amerikai követ, Schoenfeld nyilatkozataiból egyértelműen kitűnt. Az amerikaiaknak azonban voltak elveik, amelyek

¹⁴⁶Romsics Ignác: i. m. 201. o.

¹⁴⁷Auer Pál: i. m. 293. o.

¹⁴⁸Idézi Kertész István: i. m. 324. o.

betartása és érvényre juttatása politikájuk fontos alapját képezte. Az Atlanti Charta és az ENSZ Alapokmánya voltak azok a nyilatkozatok, amelyek megvalósításáért harcoltak, amelyek betartásáért minden körülmények között kiálltak.

Emellett természetesen érzékelték az amerikai diplomaták a Szovjetunió hódító politikáját, tájékozottak voltak arról, hogy a Vörös Hadsereg által megszállt országokban megkezdődött a szovjetizálás, a politikai ellenzék korlátozása, a sajtószabadság szűkítése. Ezért támogatták a polgári erők fennmaradásának a lehetőségét. Nyilvánvaló, hogy személyes vonzalomról és szimpátiáról is szó volt. Szegedy-Maszákot elfogadták, ismerték a múltját, a nemzetközi nagytőkével való kapcsolatát, demokratikus beállítottságát. Az, hogy az amerikaiak beszervezték-e, nem bizonyítható, bár életrajzából, mint láttuk, tettek rá kísérletet. Auer politikai felfogása, a demokrácia iránti elkötelezettsége szintén ismert volt, főként a franciák között. Azt is láttuk azonban, hogy Budapesten az ostrom végeztével, amint lehetett, felvette a kapcsolatokat az angol és az amerikai misszióval. Kertész tevékenysége, a háború előtti szereplései és politikai beállítottsága szintén ismert volt. A három diplomatát az amerikaiak szinte egyenrangú félként, de legalábbis partnerként kezelték. Tudták, hogy nem szovjet ügynökökkel tárgyalnak, aminek természetesen megvolt a veszélye. Az említett tárgyalásokról nem is szivárgott ki semmi.

A titkos vagy bizalmas megbeszélések eredménnyel jártak. Az őszinte tájékoztatás és felvilágosító tevékenység sok kérdést más megvilágításba helyezett, mint ahogy azt az amerikaiak feltételezték. A legfőbb eredmény az volt, hogy az amerikaiak megakadályozták a 200 ezer fős felvidéki magyarság kitelepítését. Ebben az esetben szembeszálltak szovjetekkel, akik egyértelműen támogatták a csehszlovákok magyarellenés politikáját.

Természetesen a brit küldöttséggel is folytak titkos konzultációk, bár kevésbé intenzíven. A brit kormány tartózkodó és hűvös politikát folytatott a magyar kormánnyal szemben. Egyértelműen a csehszlovákokat támogatták a magyar állásponttal szemben. Csehszlovákiát szövetségesként kezelték, Magyarországot ellenségként, aminek meg is volt a történelmi alapja. Ezt a politikát jól kifejezte Noel Baker államminiszter kijelentése, amit néhány nappal korábban mondott Londonban az oda látogató Nagy Ferenc miniszterelnöknek: „Nem gondolják kissé különösnek miniszterelnök úrék, hogy legyőzött ország részére kívánnak támogatást egy győztes ország rovására?”¹⁴⁹ Emellett a munkáspárti kormány nem szimpatizált a Kiszgazdapárt vezette kormánnyal. A Munkáspárt vezetői, Attlee miniszterelnök és Bevin külügyminiszter, de mások is korábban szakszervezeti vezetők voltak, nem tudtak a magyarság, elsősorban a Horthy-rendszerrel szembeni előítéleteiktől megszabadulni.

¹⁴⁹Idézi Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. 1. kötet. 310. o.

Ennek ellenére természetesen folytak bizalmas kulisszák mögötti megbeszélések is. Lord Samuel Hood nagy tekintélyű brit diplomata a felvidéki magyarok kitelepítésével kapcsolatban kívánt konzultálni Kertész Istvánnal. Azt kérdezte a magyar küldöttség főtákarától, hogy mi történik akkor, ha a konferencia elfogadja a csehszlovák módosító javaslatokat? „Azt feleltem, hogy ebben az esetben a magyar kormány új utasításokat küld majd, s hozzátettem, hogy ami engem illet, én veszek egy vonatjegyet Budapestre, mert semmi értelmét sem látom, hogy ilyen katasztrofális döntés után a magyar delegáció Párizsban maradjon. Azt is megjegyeztem, hogy a koalíciós kormány minden bizonnyal összeomlana.”¹⁵⁰ A tájékoztatásnak volt eredménye, mivel a brit küldöttség a felvidéki magyarság kiutasítása ellen foglalt állást.

Kertész felvette a kapcsolatokat a brit domíniumok küldöttségeivel is. Ezekben az akkoriban már független országokban, volt gyarmatokban érvényesült ugyan bizonyos brit befolyás, voltak bizonyos egyeztetések, a külpolitikai kérdésekben azonban önálló döntéseket hoztak.

Kanada tagja volt a magyar területi bizottságnak és a csehszlovák módosításával kapcsolatban létrehozott albizottságnak is. Maurice Pope tábornok, a kanadai küldöttség egyik befolyásos tagja kétoldalú konzultációra hívta meg Kertészt szeptember 15-én a Crillon szállóba lévő lakosztályába. A beszélgetés eleinte nem volt túl barátságos. A kanadai küldött utalt arra, hogy országa két ízben viselt háborút Magyarország ellen. Csehszlovákia minden esetben az angolszász országok pártján volt. Kanadának ezért is nehéz volna a csehszlovák módosítások ellen szavaznia, illetve a magyarokat támogatnia. Ugyanakkor, mint puritán emberek, nem helyeslik a 200 ezer felvidéki magyar kitelepítését sem. Azt javasolta végül, hogy Magyarország messzemenő kompromisszumokat ajánljon fel a csehszlovák partnernek. Kertész persze őszintén és alaposan feltárta a helyzetet. Rávilágított Trianon igazságtalanságaira, utalt a szétszakított magyarság helyzetére. Megismételte, hogy amennyiben a felvidéki magyarságot kitelepítik, Magyarországon megbukik a jelenlegi koalíciós kormány, ami nagyon negatív következményekkel járna az ország további fejlődésével kapcsolatban. Úgy tűnik, hogy sikerült a kanadai küldöttet meggyőznie, mert Kanada nem támogatta a magyarok kitelepítését.

Találkozott Kertész Patrick Costelloval, az új-zélandi küldöttség vezetőjével, aki a magyar albizottság jegyzőkönyvének vezetője volt. A találkozót az új-zélandi diplomata kezdeményezte. Costello meglepően ellenséges álláspontot foglalt el Magyarországgal szemben. Elmondta, hogy kormányától utasítást kapott arra vonatkozóan, hogy szavazza meg a csehszlovák módosításokat, a felvidéki

¹⁵⁰Kertész István: i. m. 356. o.

magyarok kitelepítését. Arról próbálta Kertészt meggyőzni, hogy a kitelepítés fokozatosan, 10 év alatt történjen meg. Azt is mondta – lehetséges, hogy ez fenyegetés volt – elképzelhető, amennyiben nincs megállapodás, a felvidéki magyarokat kitelepítik Szibériába. Kertész válaszként kijelentette, hogy amennyiben elfogadják a csehszlovák javaslatokat, Magyarország Gandhi mintájára passzív rezisztenciával fog reagálni. Ez a találkozó sikertelen volt. Új-Zéland megszavazta a csehszlovák javaslatokat.¹⁵¹

Nagyobb szerencséje volt a magyar diplomatáknak Christian Smuts tábornokkal, a Dél-afrikai Unió miniszterelnökével, aki a magyar küldöttséggel egy szállodában, a Claridge hotelben lakott. A dél-afrikai politikust régi szálak fűzték Magyarországhoz. Az első világháború utáni békekonferencia megbízásából többször járt ténymegállapító feladattal Magyarországon. Jól ismerte a trianoni béke következményeit. Kertész több alkalommal is beszélt a dél-afrikai küldöttség vezetőjével. Vázolta a kialakult helyzetet, a felvidéki magyarság Magyarországra való telepítésének gazdasági, politikai és társadalmi következményeit. E beszélgetések hozzájárultak ahhoz, hogy Dél-Afrika szintén ellenezte a magyarok kitelepítésére vonatkozó csehszlovák javaslatot.¹⁵²

Az ausztrál küldöttség határozott szimpátiával viselkedett a magyar ügygel kapcsolatban. Arra vonatkozóan, hogy személyes megbeszélést folytattak volna a magyar diplomatákkal, nincsen utalás. Arra azonban igen, hogy az ausztrál küldöttségnek megküldtek a magyar állaspontra minden vonatkozó jegyzéket, feljegyzést és dokumentumot. A világ túlsó feléről érkezett ausztrálok talán bíztak a békekonferencia döntéseinek igazságosságában. Erre utal, hogy Herbert Ewatt miniszterelnök többek között azt javasolta, hogy a nagyhatalmak hozzanak létre egy olyan bizottságot, amely öt év elteltével felülvizsgálná a konferencia területi döntéseit.

A franciákkal természetesen Auer Pál tárgyalt. Minden ajtó nyitva állt előtte. Felkereste Bidault külügyminisztert, akit hosszan és tárgyilagosan tájékoztatott Magyarország reménytelen helyzetéről, a magyarságot folyamatosan érintő igazságtalanságokról. Az országot a konferencia során ért különböző sérelmekkel kapcsolatban is kifejtette véleményét. Így abban az esetben is, amikor a csehszlovák határigények, módosítások előadójává a csehszlovák delegátust kérték fel, Auer a legerélyesebben tiltakozott. A béke delegátusok tiszteletére rendezett hangversenyen félrevonta Dumaine nagykövetet, a Külügyminisztérium magas rangú tisztviselőjét, akinek kijelentette, hogy a magyar küldöttség azonnal hazautazik. Felkereste

¹⁵¹ MOL XIX-J-1-k 5/MK b.

¹⁵² Kertész István: i. m. 314. o.

ebben az ügyben Couve de Murville későbbi miniszterelnököt is. A megkeresett francia diplomaták és politikusok osztották Auer felháborodását, és sikerült elérni az előadó személyének a megváltoztatását.

Természetesen más küldöttségekkel is felvették a kapcsolatokat. Auer és Kertész augusztus 6-án felkeresték a békekonferencián hadviselő félként részt vevő brazil küldöttség vezetőjét, Nevas de Fontoura külügyminisztert, és a delegáció főtitkárát, Rubens de Mello minisztert. Átadták a béke-előkészítő jegyzékeket, és tájékoztatták a brazil politikusokat a romániai és csehszlovákiai magyar kisebbség helyzetéről, akik azt nagy érdeklődéssel hallgatták. Brazília ugyan a háborúban, a nácizmus elleni küzdelemben részt vett, az európai és főként a közép- és kelet-európai problémákat azonban nem ismerték. Érdekes mozzanat volt a megbeszélés során, hogy kérték minél több magyar kivándorló, különösen földmunkás és műszaki szakember Brazíliába érkezését.¹⁵³

A megbeszéléseket ugyan titokba tartották, a magyar sajtó megsejtette a kulisszák mögötti tárgyalásokat, illetve ezek szándékát. Persze a részleteket nem ismerték, nem ismerhették. A Magyar Nemzet július 31. számában megjelent egy tudósítás, amely arról adott hírt, hogy Auer és Kertész diplomáciai zsonglőrmunkával csoportosították a baráti lehetőségeket.¹⁵⁴

Próbáltak tárgyalni a szovjet diplomatákkal is, ez azonban nem volt egyszerű. A szovjet diplomaták a politikai rendőrség valamelyik részlegéhez tartoztak. Valamennyien megbízható pártkáderek voltak. Másként nem juthattak volna ki külföldre, ami óriási lehetőség volt anyagilag, és ha korlátozott mértékben is, de lehetőségük nyílt más országok, főként állomáshelyük megismerésére. Igaz, szabadon külföldön sem mozoghattak, mert elkülönítve, szinte gettóban éltek. Főként akkor utazgattak a fogadó országban, ha hivatalos megbízatást végeztek.

Korábban jeleztük, hogy megérkezése után Auer felkereste a párizsi szovjet nagykövetet azzal a kéréssel, hogy a május 7-i döntéssel kapcsolatban fogadja őt Molotov külügyminiszter. Megragadva az alkalmat, Auer megemlítette az Erdéllyel kapcsolatos problémákat. Bogomolov nagykövet természetesen nem foglalt állást, annyit jegyzett meg, hogy ezek a problémák nem új keletűek. Erre Auer úgy reagált, hogy „éppen azért, mert annyi keserűséget okozott, kellene ezt a kérdést úgy megoldani, hogy biztosítva legyen a béke és nyugalom”.¹⁵⁵ Molotov nem fogadta Auert, aki felkereste Lavriscevsz követet, a Szovjetunió Külügyminisztériuma Kelet-Európai Osztályának a vezetőjét, aki a békekonferencia alatt a párizsi szovjet nagykövetségen tartózkodott. A beszélgetés során Auer vázolta a Magyarorszá-

¹⁵³ MOL XIX-J-3o-a 21 doboz.

¹⁵⁴ Megkezdődött Párizsban a békekonferencia. *Magyar Nemzet*, 1946. július 31.

¹⁵⁵ MOL XIX-J-3o-a.

got érintő problémákat. Kérte a Szovjetunió segítségét a szlovákiai és az erdélyi magyarság ügyének igazságos megoldásában. Lavriscsev a felvidéki magyarság problémáját ismerte, de az erdélyi magyarság sérelmeiről ő sem tudott és ezeket kifejezetten kétségbe vonta.¹⁵⁶

Kertész is megkísérelte a szovjet diplomáttákkal felvenni a kapcsolatokat. A Bogomolov nagykövettel való megbeszélés során Auerhez hasonlóan Kertész is ismertette Magyarország politikai és gazdasági problémáit. Kiemelten ismertette a Romániával és Csehszlovákiával kapcsolatos konfliktusokat. Bogomolov nem szállt vitába, a szovjet kormány külpolitikai célkitűzéseit hangoztatta, minden konkrét válasz nélkül. Kertész idézte Lenin szigorú kritikáját, amivel a versailles-i békét illette. Bogomolov erre úgy reagált, „hogy az elvek viszonylagosak, a körülmények változnak. Ami az első világháború után jogosnak és igazságosnak látszott, az ma már nem biztos, hogy az”.

Lavriscsevvvel sem járt jobban, aki az Auerrel folytatott megbeszéléshez hasonlóan nem hitte el, hogy Romániában rosszul bánnak a magyarokkal. „Elmagyaráztam neki, hogy az előző kormány alatt elkövetett atrocitások és könyörtelen üldözések után Groza megpróbál könnyíteni az erdélyi magyarok sorsán, a reakciós, sovinszta közigazgatás és számos helyi visszaélés azonban gyakran keresztezik a törekvéseit.”¹⁵⁷

A Párizsban tartózkodó kommunista politikusok is folytattak kétoldalú, bizalmas vagy titkosnak nevezhető megbeszéléseket. Elsősorban a delegáció vezetőjének helyettese, Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter járt ebben élen. Gerő a szovjetek talán legmegbízhatóbb magyarországi ügynöke volt, már a spanyol polgárháború idején is jelentős szolgálatokat tett a szovjet titkosszolgálat megbízásából a trockisták kiirtásában. Meghatározó szerepe volt a háború végén Magyarországon az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Kormány létrehozásában. Ő jelölte ki azokat a politikusokat, akik Moszkva jóváhagyásával miniszterek lettek. Múltjának és szerepének megfelelően viselkedett Párizsban is, ahol augusztus közepétől szeptember végéig tartózkodott. Figyelte a magyar küldöttség tevékenységét. Különösen Auer és Szegedy-Maszácz mozgását és tevékenységét követte árgus szemmel. Auert több ízben is vissza akarta hívatni. Emellett persze tárgyalt is, elsősorban kommunista partnereivel. Több ízben találkozott Molotov külügyminiszterrel, akivel tegező viszonyban volt: egyszerűen Vjacseszlavként emlegette.

Szoros kapcsolatban volt Dmitrij Manuilszkij ukrán külügyminiszterrel, akinek ebben a beosztásában semmilyen önállósága sem volt. A szoros kapcsolat oka az volt, hogy a Komintern moszkvai központjában együtt dolgoztak. Manuilszkij Gerő

közvetlen felettese volt. Megbeszélést folytatott *Gheorghe Gheorghiu-Dej* román kommunista vezérrel. Találkozott Clementis államtitkárral is. Ez a megbeszélés teljesen eredménytelen volt, még a megfelelő légkört sem sikerült kialakítania. Ezen a megbeszélésen a csehszlovák módosításokat kellett volna tisztázni.¹⁵⁸

Gerő megbeszélései közül ki kell emelnünk az Edvard Kardelj jugoszláv miniszterelnök-helyetttessel folytatott konzultációkat, amelyek elősegítették a magyar–jugoszláv megállapodásokat és a diplomáciai kapcsolatok felvételét, ami a magyar diplomáciai egyik sikerének számított.

Érdemes felvetni azt a kérdést, hogy mennyire eredményesen tárgyalt Párizsban Károlyi Mihály, akit a baloldali szociáldemokraták és a radikálisok szócsöve a küldöttség vezetőjeként kívánt látni. Az eredmény nem volt túl kedvező.

A legmeglepőbb az volt, hogy a szovjetek nem fogadták Károlyit, pedig titkára, Havas Endre, mint láttuk, azt az üzenetet tolmácsolta Auernak, illetve a magyar kormánynak, hogy „úgy hiszi, hogy a béketárgyalás szovjet résztvevőire inkább tud hatni, mint bárki más”.¹⁵⁹ Jellemző, hogy azokra az ebédekre, amelyeket Molotov külügyminiszter magyar partnere, Gyöngyösi János részére adott, s amelyek a két ország kapcsolata szempontjából fontos diplomáciai eseménynek számítottak, Károlyit egyszer sem hívták meg. Megemlíthjük még azt is, hogy Károlyi szimpatizált a szovjetrendszerrel, s ennek hangot is adott. Odáig elment, hogy felajánlotta a második világháború alatt, hogy elmegy a Szovjetunióba, ahol a magyar hadifoglyokból brigádokat szervez, amelyek a Vörös hadsereg oldalán küzdenek. Erre a javaslatára soha nem kapott választ.¹⁶⁰

Károlyi többször tárgyalt Jan Masaryk csehszlovák külügyminiszterrel is – teljesen eredménytelenül. A külügyminiszter, aki nem volt kommunista, félt a moszkovita szlovákoktól, elsősorban saját államtitkárától, Vladimír Clementistől. Pedig normális körülmények között talán lett volna esély legalábbis valamilyen területcserével kapcsolatos kompromisszumra a két állam közötti megoldatlan kapcsolatokban. A szlovákok erről azonban hallani sem akartak. Jan Masaryk igen nagyra értékelte Károlyi Mihályt mint embert és politikust. A következőket mondta róla: „Én az utolsó hat év alatt csaknem mindennap együtt voltam vele és a feleségével. Igazán ismerem a gondolatait, szenvedését és megpróbáltatásait. (...) Nem hiszem, hogy volna egyetlen ember is, aki annyi aggodással, annyi kitartó, önmegtagadó féltéssel kísérté volna a magyar nép sorsát, mint ő.”¹⁶¹

¹⁵⁸ Balogh Sándor: i. m. 252. o.

¹⁵⁹ Auer Pál: i. m. 291. o.

¹⁶⁰ Gosztonyi Péter: *Légiveszély, Budapest!* Budapest, 1989, Népszava, 36. o.

¹⁶¹ Masaryk csehszlovák külügyminiszter nyilatkozata 1945-ben a New-York-i Magyar Jövőben. *Haladás*, 1946. január 28.

¹⁵⁶ MOL XIX – J-30-a.

¹⁵⁷ Kertész István: i. m. 327. o.

A Károlyival folytatott párizsi tárgyalások e valóban elismerő szavak ellenére is teljesen sikertelenek voltak.

Nyilvános szereplés a bizottsági üléseken

A magyar küldöttség részére a békekonferencia 1946. augusztus 14-én kezdődött meg Gyöngyösi külügyminiszter beszédével, amelynek elkészítésében Kertész István is részt vett. A beszéd fogadtatása nem volt kedvező, Masaryk csehszlovák külügyminiszter és a szovjet Kiszeljov durván, hamis állításokkal, inszINUÁCIÓKKAL támadták a magyar külügyminiszter szavait.

A konferencia tulajdonképpeni munkája a területi bizottságokban zajlott. A Magyar Politikai és Területi Bizottság augusztus 17-én alakult meg. Elnöke a szerb nemzetgyűlés elnöke, Szinisa Sztankovics, alelnöke Alfred Stirling kanadai küldött lett. A bizottság előadójává Clementis államtitkárt választották meg, ami ellen a magyar küldöttség, mint láttuk főként Auer Pál tiltakozott, Clementis le is mondott erről a tisztségről, helyette Ukrajna képviselőjét választották meg. A bizottság tagjai az Egyesült Államok, Ausztrália, Fehéroroszország, Kanada, Franciaország, Nagy-Britannia, India, Új-Zéland, Csehszlovákia, Ukrajna, a Szovjetunió, a Dél-Afrikai Unió és Jugoszlávia lettek. A bizottsági munkában Auer, Kertész és Szegedy-Maszák egyaránt részt vettek, és a nyilvános üléseken, fontos beszédeket tartottak.

Az előzményekkel összefüggésben érdemes megjegyezni, hogy a határkérdéssel kapcsolatban Auer Pál cikket írt a nagy tekintélyű *New York Herald Tribune* amerikai újságba. Írásában azt hangsúlyozta, hogy Délkelet-Európában olyan határok szükségesek, amelyek csökkentik az egyes országokban élő kisebbségek számát, és minél kevesebb ember sorsát nehezítik meg. A magyar–román határt úgy is meg lehet vonni, hogy annyi román kerülne Magyarországra, mint amennyi magyar Romániába, és a magyar–csehszlovák határt sem lenne nehéz meghúzni, hiszen a csehszlovákiai magyar kisebbség közvetlenül a jelenlegi határ mentén helyezkedik el.¹⁶²

A bizottság elsőként a magyar–román határ ügyét tárgyalta. A románok igyekeztek megfelelő módon előkészíteni a résztvevők hangulatát. A konferencia plenáris ülésén Tatarescu román külügyminiszter ismertette országa álláspontját a béketervezetről. Alapvetően azt fejtegette, hogy a román nép fájlalja a békeszerződés tervezetének méltánytalanságát, azaz nem ismerik el Románia teljesítményét a szövetségesek oldalán folytatott harcokban. Szavai szerint Románia kérte a győztes nagyhatalmakat, hogy biztosítsák számára azokat az előjogokat, amelyekért a szövetségesek oldalán harcolt, és ne hagyják figyelmen kívül a németek és a magyarok által Romániának okozott károkat. Majd sajátos fordulattal azt állította, hogy az

1938-as határok visszaállítása megteremti a Románia és Magyarország közötti békés együttélést.

A bizottsági ülésen részt vevő és elsőként felszólaló Visinszkij szovjet delegátus támogatta a román külügyminiszter állításait. Elismeréssel nyilatkozott a Groza-kormány demokratikus politikájáról, végezetül kijelentette, hogy a Szovjetunió Románia újjáépítését támogatni fogja. Az ugyancsak résztvevő Jan Masaryk is támogatta a román álláspontot. Kijelentette többek között, hogy Csehszlovákia történetének legstabilabb időszakában a román nép baráti és szövetségesi magatartást tanúsított.¹⁶³

Az elhangzott beszédek alapján Magyarország nem sok jóra számíthatott a szovjet blokk részéről. Auer Pál a Magyar Nemzetnek adott nyilatkozatában erre fel is hívta a figyelmet. Kijelentette: „Helyzetünk súlyosságát mi sem jellemzi jobban, mint az a körülmény, hogy két állammal van jogvitánk, amelyek közül az egyik, Csehszlovákia, maga is bírói székben ül és részt vesz a huszonnégy nemzet olyan tanácskozásain, amelyeken mi nem képviseltethetjük magunkat. A másik állam pedig, amellyel jogvitánk van, Románia, de ebben a jogvitánkban a négy nagyhatalom külügyminisztere már állást foglalt. (...) Magától értetődő, hogy sokkal előnyösebb annak a félnek a helyzete, aki az első fokon már megnyerte a pert.”¹⁶⁴ Auer, a tapasztalt jogász és külpolitikus világosan látta a kedvezőtlen helyzetet. Ennek ellenére nem lehetett visszakozni, vállalni kellett a kihívásokat.

A területi kérdések a magyar bizottság augusztus 28-i ülésén kerültek terítékre. A magyar küldöttség tagjai és a magyar közvélemény is abban reménykedett, hogy magyarság hallathatja a szavát az erdélyi határok megvitatásakor. Ez azonban nem volt ilyen egyszerű. A konferenciát megelőzően Gyöngyösi János sürgőnyt küldött a konferencia főtitkára, de La Grandville címére, amelyben kérte Magyarország meghallgatását a csehszlovákiai magyarság problémáival kapcsolatban. A sürgöny elküldésével kapcsolatban hiba történt, amelynek következményei voltak. Ugyanis a külügyminiszter kizárólag a csehszlovákiai magyarsággal kapcsolatosan kért meghallgatást, az erdélyi ügyekben viszont nem. Ennek következményeként a magyar területi bizottság ülésén a magyar küldöttség nem szólalhatott fel, mivel a bizottsági tagok közül ezt senki sem támogatta. A bizottság ezután döntött, és az erdélyi határok kérdése teljes egészében lekerült a napirendről.

Ebben a fontos kérdésben a küldöttségnek lépnie kellett. Gyöngyösi személyesen kérte meg az egyik brit diplomatát – nincsen nyoma, hogy kit – a segítségre. Az angolok továbbították a kérést az amúgy egyre aktívabb és a konferencia tevékenységének objektivitását komolyan vevő ausztrál küldöttséghez, amely cselekedett is. A román bizottság a magyar bizottsággal szinte egyidejűleg tárgyalta az erdélyi határok kér-

¹⁶² A New York Herald Tribune Magyarország határaitól. *Népszava*, 1946. július 28.

¹⁶³ Tatarescu beszélt a békekonferencián. *Népszava*, 1946. augusztus 15.

¹⁶⁴ Auer Pál Magyarország balszerencsés jogvitáiról. *Magyar Nemzet*, 1946. augusztus 17.

dését. Nem volt hozzászóló, a bizottság ukrán elnöke le is akarta zárni a vitát, amikor az ausztrál küldöttség vezetője, Keith Officer szólásra jelentkezett, és javasolta, hallgassák meg Magyarországot és Romániát is. Ekkor elsőként Bogomolov szólalt fel. A külügyminiszterek döntésére és a magyar bizottság ülésének eredményére hivatkozva azt javasolta, hogy ne hallgassák meg sem Magyarországot, sem Romániát, hanem fogadják el a külügyminiszterek által május 7-én hozott döntést. A következő hozzászóló, a csehszlovák delegátus szintén elutasította az ausztrál javaslatot. Az ukrán küldött is a magyar meghallgatás lehetősége ellen foglalt állást.

Az Egyesült Államok küldötte kijelentette, hogy védelmezni fogják a külügyminiszterek már meghozott döntését. Hozzátette azonban, hogy a kérdés jobb megismerése érdekében mégiscsak meg kellene hallgatni Magyarországot. Ezután a brit és a francia küldöttség is a meghallgatást támogatta. Ehhez a javaslathoz csatlakozott a Dél-afrikai Unió, Új-Zéland és India is. Végül négy óra hosszat tartó vita után a küldöttek 8:4 arányban döntöttek Magyarországot és Románia egyidejű meghallgatásáról.¹⁶⁵

Ezután kerülhetett sor Auer Pál beszédére. Auer szereplését az tette lehetővé, hogy kiválóan beszélt franciául. Gyöngyösi János ugyan foglalkozott a francia nyelvvel, sőt Anatole France néhány írását le is fordította, de nem volt beszédgyakorlata. Auer viszont szinte egész élete folyamán szoros kapcsolatban volt különböző szinteken a franciákkal. A beszédet Auer írta, de természetesen átnézte és véleményét is nyilvánított, szükség esetén bele is írt a küldöttség minden meghatározó tagja, elsősorban Gyöngyösi külügyminiszter, hiszen Auer nem a saját, hanem Magyarország, a magyar kormány véleményét képviselte.

A beszédet magyar részről nagy várakozás előzte meg. A Luxembourg palota egyik legszebb termében, a Salle des Pas Perdus-ben, az „elveszett léptek termében” ülésezett a román bizottság, és meghívták a magyar bizottság tagjait is.

„Az a két delegáció, amely ma megjelenik Önök előtt, nem ellenséggként áll szemben egymással: e küldöttségek olyan országokat képviselnek, amelyek súlyos történelmi megrázkódtatáson estek át, és egy gyökeres átalakulás útján vannak.” Ezzel a baráti hangú megállapítással kezdte Auer Pál a beszédet. Ezután bemutatta azokat a politikai változásokat, amelyek a háborút követő rövid időszakban mentek végbe Magyarországon. Azután arról beszélt, hogy a trianoni szerződés az érdekelt néptömegek meghallgatása nélkül született meg, és amit a Szovjetunió sohasem írt alá, de megtagadta ratifikálását az Egyesült Államok is. Ezután a taktikai szempontból jól megfogalmazott megállapítás után a párizsi követ rámutatott arra, hogy a szerződésben megállapított határok nem esnek egybe a néprajzi határokkal. Majd így folytatta: „Ezt az a tény bizonyítja legjobban, hogy most egyik szomszédállam

a másik után kér engedélyt arra, hogy a határok közelébe élő magyar lakosságnak legalább egy részét a mi területünkre telepíthesse át. Ennél semmi sem világíthatja meg jobban az elkövetett tévedéseket.”

Ezután kiemelten foglalkozott a magyar kisebbség helyzetével. Rámutatott arra, hogy az 1919. december 19-én megkötött kisebbségvédelmi egyezményt a románok sohasem tartották be. Majd nagyon diplomatikus megfogalmazással így folytatta: „Ez kényszeríti Magyarországot arra, hogy Erdély kérdésével foglalkozzék, nem pedig mintha Magyarország területét akarnánk mindenáron növelni. A magyar kormány szándéka az, hogy enyhítse a határon túli magyarok sorsát, és ezzel megjavítva a Duna völgyének légkörét, a tartós béke ügyét szolgálja.” Ezzel az utolsó idézett mondattal Auer kihasználta azt a lehetőséget, hogy szinte a világ közvéleménye előtt hozza szóba kedvenc ötletét, a Duna-völgyi béke kérdését, behelyezve azt a nemzetközi összefüggésekbe, majd ezt a gondolatot a következőképpen folytatta: „Sajnálatosan mind az utóbbi huszonöt év, mind a jelen tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a Duna völgyében a kisebbségi sors nem irigylésre méltó. És hogy holt betűkkel, vagy zengzetes, de üres deklarációkkal nem lehet rajta segíteni.”

Ezután a diplomatikus és politikai tapasztalatokat tartalmazó rész után következett a beszéd lényege. Auer ismertette a május 7-i döntés hatásait, majd így folytatta: „Tisztelettel az etnikai viszonyoknak megfelelő határmódosításra vonatkozóan terjesztünk elő kérelmet. Négyezer négyzetkilométer kiterjedésű területről lesz szó, amely alig négy százalékát teszi ki annak a területnek, amelyet az első világháború végén Romániának ítélték. Ez a terület egyáltalán nem tartozik Erdély földrajzi egységéhez és a történelem folyamán nem alkotta annak integráns részét. Egyszerű határkiigazításról van szó.

A szóban forgó terület ötszázezer léleknyi lakosságának 67 százaléka magyar. A határkiigazítás magában foglalná Szatmárnémeti, Nagykároly, Nagyvárád és Arad városokat... E szerény megoldás előnye, hogy olyan területeket kapcsol Magyarországhoz, amelyen a magyarok nagyon jelentős többséget jelentettek.” Ezután rátért az egyik legfontosabb, a magyarságot leginkább izgató kérdésre: „Hangsúlyoznom kell azt a tényt, hogy indítványunk csak az esetben jelentene megoldást, ha szervesen kiegészítődne a román állam keretei között, több, mint 1 200 000 főnyi magyar kisebbség jogaira és védelmére vonatkozó minden biztosítékot megadó szabályzattal. E szabályzat tiszteletben tartatása az Egyesült Nemzetekre hárulna.”

További fontos kérdésként Auer a következőket mondta: „Miután a két országot most demokratikus rendszerek kormányozzák, kíváncsnak ítéljük, hogy az itt jelenlévő magyar és román küldöttség közvetlen tárgyalásokat kezdjen egymással, hogy azután az erdélyi magyarok jogainak biztosítására vonatkozó közös javaslatokat terjesszen a bizottság elé.”

¹⁶⁵ Mégis meghallgatják Magyarországot Erdély ügyében. *Világ*, 1946. augusztus 31.

Ezután elismerte, hogy az erdélyi magyarságnak vannak ugyan bizonyos jogai, de az erdélyi magyarok élete nem mentes sem a félelemtől, sem az ínségtől. Beszélt a menekültek szorongató problémáiról, a háromszázezer állampolgárság nélküli magyarról, az elkobzott javakról, a fizetések felfüggesztéséről, az új román agrártörvényeknek a magyar parasztokat érintő kedvezőtlen hatásairól, a kényszer-kitelepítésekről. Hangsúlyozta azonban, hogy nem a vádló szerepében mondja el ezeket, hanem azért, hogy a bizottság megfelelően legyen informálva. Végezetül összefoglalta a beszédet, és a konkrét javaslatokat a következőkben foglalta össze: „A bizottság hagyja helyben a magyar- román határ ratifikálására vonatkozó javaslatunkat, hogy Magyarországhoz visszakerüljenek a magyar többségű határsávok. A bizottság szólítsa fel a két küldöttséget, kezdjenek közvetlen tárgyalásokat a magyar kisebbség jogainak védelmére vonatkozó rendkívüli egyezmények megkötésére, valamint az Erdély keleti felében egységes tömbben élő magyarság széles körű helyi önkormányzatának biztosítására az Egyesült Nemzetek garanciája mellett. Amennyiben a két delegáció meghatározott időn belül nem egyeznek meg a közös javaslatban, a bizottság keressen igazságos megoldást.” A beszédet a következő kijelentéssel zárta: „A tegnapi Erdély elválasztott minket, de a holnapi, amelyben a népek szabadok lesznek, egyesíthet majd.”¹⁶⁶

A beszédéről tudósító Gallicus (Mikes Imre), a Szabad Európa Rádió későbbi híres hírmagyarozója úgy látta, hogy a küldöttek, diplomaaták és újságírók hevesen vitatták az elhangzott beszéd megállapításait. A magyar javaslatokat nagyon szerénynek ítélték. A hang, amellyel a beszédet kommentálták, erősen rokonszenvező volt.

Az amerikai küldöttség részéről figyelemmel kísérték az elhangzott beszédet, amelyben tükröződött a Moselyvel folytatott konzultáció. A 22 000 négyzetkilométernyi igény 4000 négyzetkilométerre való csökkentése, a szerényebb területi igény az ő hatása volt.

Az amerikai küldöttség érdeklődését és figyelmét tükrözte az a memorandum is, amit a korábban már említett John Campbell készített szeptember 2-án. Rámutatott arra, hogy az Auer által felvetett 4000 négyzetkilométernyi területi igény az etnikai határokat követi. A továbbiakban arra a következtetésre jutott, hogy amennyiben a Külügyminiszterek Tanácsának többi tagja hajlandó fontolóra venni a határ megváltoztatását, „olyan álláspontot kellene elfoglalnunk, mely szerint a magyarok területi igénye – Arad és közvetlen környéke kivételével – indokolt.”

Campbell a közvetlen magyar-román tárgyalások lehetőségét is felvetette a memorandumban, észrevételeit az amerikai küldöttség elfogadta, de a várható szovjet reakciókra tekintettel – nem akarták a Szovjetunióval egyre romló kapcsot

¹⁶⁶Párizsi követünk szombaton délután elmondta védőbeszédét Erdélyért. *Magyar Nemzet*, 1946. szeptember 1.

latokat megterhelni – az a Külügyminiszterek Tanácsaig nem jutott el. (Kertész István emlékirataiban részletesen foglalkozott Campbell megjegyzéseivel).

A világsajtóban az Auer-beszéd alig keltett feltűnést. Kivételt képezett a Neue Zürcher Zeitung, amely szeptember 1-jei számában egy hasábnyi tudósításban foglalkozott vele. Ismertette röviden a beszéd lényegét és az elhangzott javaslatokat. Érdekes, hogy enyhítette Auer kifejezéseit. Így a határsávok visszakerülése helyett a „Grenzbereinigung” – határigazítás, határrendezés – kifejezést használta¹⁶⁷

Fontos megállapítás volt Auer beszédében a kisebbségek védelmével kapcsolatosan az Egyesült Nemzetek Szervezete jelentőségének a kiemelése. Korábban jeleztük és Auer is hangot adott az éppen megalakult nemzetközi szervezettel kapcsolatos reményeinek. Ezt a vonulatot, mint jeleztük, a polgári, nyugatbarát magyar politikusok szinte kivétel nélkül a magukénak vallották.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete akkoriban, a háborút közvetlenül követő években a demokráciához való elkötelezettséget is jelentette, sőt egyfajta Amerika iránti barátságot is jelentett. Az Egyesült Nemzetek Szervezete amerikai találmány volt. Túlzás nélkül elmondható, hogy a szervezet ötletének gazdája és megvalósításának legbuzgóbb támogatója és magának az Egyesült Nemzetek kifejezésnek a kitalálója Roosevelt elnök volt. A szervezet székhelye New Yorkba került, és a vitákban is főként az angolszász érvek domináltak. A Szovjetunió is támogatta az ENSZ létrejöttét, de – különösen eleinte – gyanakodva figyelték az új világszervezet működését. Volt is ennek valami alapja, mivel később a koreai háborúban az amerikai csapatok ENSZ-határozatok alapján és ENSZ-zászlók alatt küzdöttek a kommunista invázió ellen. Az Egyesült Nemzetek emlegetése, jelentőségének hangsúlyozása a magyar kormány önálló külpolitikai törekvéseit tükrözte.

Román részről nem késlekedtek a válasszal. Tatarescu külügyminiszter szeptember 2-án mondta el a válaszbeszédét. A románok, ahogy azt Auer is megállapította, kedvezőbb helyzetben voltak, mint Magyarország, mivel a Külügyminiszterek Tanácsa a május 7-i ülésen a javukra döntött. Ebből a tényből kiindulva Tatarescu azzal kezdte a beszédét, hogy a két ország közötti vitában a történelem többször is döntött Románia javára. Ezután kifejtette, hogy „Románia jelenlegi nyugati határai pontosan megfelelnek a két nép között fennálló helyzetnek. Világos, hogy tekintettel a beékelte népcsoportokra, a néprajzi kérdéseket nem lehet könnyen megoldani.” Hangoztatta a továbbiakban, hogy a magyar kisebbség egyenlő elbánásban részesül a román lakossággal, ugyanazokat a polgári szabadságjogokat és az anyanyelv szabad használatát biztosították számára. Nem felel meg a valóságnak, hogy magyar javakat koboztak el, valamint, hogy kiutasítások és önkényes letartóztatások történtek volna.

¹⁶⁷Die Friedenskonferenz. Stellungnahme Ungarns zu Fragen Siebenbürgens. *Neue Zürcher Zeitung*, 1946. szeptember 1.

Részletesen foglalkozott a 4000 négyzetkilométernyi terület átengedésével kapcsolatos javaslattal. Kijelentette, hogy „e terület sokkal nagyobb jelentőségű, mint amilyennek látszik, mert az egész erdélyi népesség 8 és fél százalékát foglalja magában. Arad, Nagyvárad és Szatmárnémeti Nyugat-Erdélyt jelenti és azokat az ipari központokat, amelyek felveszik az erdélyi nyersanyagokat. Ha e három várost elszakítanák, Erdély nagy részét pusztulásra ítélik.”

A két kormány közötti tárgyalásokkal összefüggésben a román külügyminiszter kijelentette, hogy nem hajlandó a magyar kormánnyal folytatandó olyan megbeszélésre, amelyet „rákényszerítenek”. Ugyanakkor hozzátette, hogy nem zárkózik el a barátságos megbeszélések elől.

Végezetül kérte a román bizottságot, hogy „teljes egészében vessék el azokat a követeléseket, amelyeket egy olyan ország állított fel, amely a végső összeomlásig harcolt”.¹⁶⁸

A román külügyminiszter kedvező helyzetben volt, nemcsak amiatt, hogy maga mögött tudhatta a külügyminiszterek kedvező döntését, hanem amiatt is, hogy hivatkozhatott – és ezt meg is tette – az erdélyi magyarság egy részének arra az álláspontjára, hogy helyzetük javulását a román kormánytól várták.

Az erdélyi magyarság egy részét meglepettették Groza miniszterelnök magyarbarát nyilatkozatai, amelyeket főként a háborút követő évben tett. Kolozsváron kijelentette többek között, hogy „Erdély fővárosa újra a román–magyar együttműködés fővárosa lesz. (...) Azért jöttem ide, hogy kibontsam a román–magyar együttműködés zászlaját. Ehhez a román kormány minden erejével hozzá fog járulni.”¹⁶⁹

A kommunista vezetésű Magyar Népi Szövetség is több nyilatkozatban jelentette ki, hogy az erdélyi magyarság demokratizálódásának Románia keretei között kell megvalósulnia.

Hogy az erdélyi magyar értelmiséget is mennyire megzavarták Groza nyilatkozatai, bizonyítja többek között Thury Sándor Kornél, kolozsvári egyetemi tanár nyilatkozata, aki a következőket mondta a Népszava 1945. augusztus 24-i számában: „Groza Péter kormányának sikerült széles demokratikus összefogással megoldani vagy legalább is előbbre vinni az észak-erdélyi problémák nem jelentéktelen részét.” Márton Áron erdélyi katolikus püspök azonban nem így látta a kialakult helyzetet. Több prédikációjában is szóvá tette a magyar kisebbség kedvezőtlen helyzetét.

A világsajtó, főként a francia lapok röviden foglalkoztak Tatarescu beszédével. A Neue Zürcher Zeitung is tudósított a román külügyminiszter beszédéről. Körülbelül olyan terjedelemben, mint az Auer-beszéddel. Kiemelte a kisebbségek kedvező

helyzetével kapcsolatos megjegyzéseket, hozzátéve és ki is emelve Tatarescunak azt a megállapítását, hogy a magyar kisebbség ezért hálás is a román kormánynak.¹⁷⁰

A román propaganda tehát sikeres volt a magyar kormánnyal szemben. Auer kiváló, jól felépített beszédének nem volt átütő hatása, a bizottság tagjai nem tették magukévá a beszédben elhangzott javaslatokat.

Küzdelem a csehszlovák törekvések ellen

A békekonferencia legkeményebb küzdelmére ezután került sor. A magyar nép és a csehek között mindig vibrált bizonyos feszültség. Kiemelkedő szakasz volt a magyar nép emlékezetében az 1848-as szabadságharcot követő Bach-korszak, amikor az elnyomó apparátus adminisztratív posztjait cseh származású hivatalnokok töltötték be.

Az első világháború alatti, majd az azt követő időszakban kifejtett csehszlovák tevékenység, amelynek az egyik eredménye a trianoni béke lett, érthető módon a legrosszabb emlékeket ébresztette fel a magyarság minden rétegében. Az objektivitás kedvéért tegyük hozzá, hogy főként a magyar liberális és baloldali értelmiség elismerte az akkori Csehszlovákiában megvalósított demokrácia fejlettségét.

A magyarellenesség nem változott a második világháború idején sem. A csehszlovák emigráció, ahol tudott, támadott, sőt áskálódott Magyarországgal szemben. Ebben a folyamatban kiemelkedő szerepet töltöttek be Beneš csehszlovák köztársasági elnök 1943 decemberében folytatott moszkvai tárgyalásai. A tárgyalás jegyzőkönyvéből – amit a neves amerikai történész, Vojtech Mastny professzor fordított le angol nyelvre és adott ki – kitűnnek azok a kemény és rosszindulatú kijelentések, amiket az elnök tett Magyarországgal kapcsolatosan.

Az 1943. december 14-i megbeszéléseken a következőket mondta: „A következő kérdés a magyarokkal kapcsolatos. Sokan azt tartják nálunk: őket is szét kell zúzni... Úgy gondolom, nagyon fontos lenne, ha nem csak az angolok és az amerikaiak, hanem Önök is részt vennének Magyarország megszállásában. El tudom képzelni, hogy mi történik, ha az angolok egyedül lennének ott. A magyar arisztokrácia vikendekre és vadászatokra hívná meg őket, és olyan meséket tálnának fel nekik, hogy a magyar demokrácia a legrégebb Európában, és a parlamentjükről beszélne. Ez ugyan mind hazugság, de az angolok ezt elhinnék. (...) Az Önök részvétele Magyarország megszállásában számunkra igen fontos.”

A december 16-i megbeszélésen Erdély ügyéről is tárgyaltak: „Beneš: Maniu felvette már a kapcsolatot velem. (...) Kaptam tőle is egy üzenetet, amelyben a következő áll: megérti, hogy Bukovina és Besszarábia elveszett számukra. Ennek ellenére könyörgött, hogy járjak el ügyükben Önöknél. Én a térképen magyaráz-

¹⁶⁸ Tatarescu válasza Erdély ügyében. *Kis Újság*, 1946. szeptember 4.

¹⁶⁹ Groza Péter Kolozsváron kibontotta a magyar–román együttműködés zászlaját. *Népszava*, 1945. március 18.

¹⁷⁰ Stellungnahme Rumeniens zur Frage Siebenbürgens. *Neue Zürcher Zeitung*, 1946. szeptember 2.

tam neki, hogy a leendő szovjet határok kérdésében semmiféle kompromisszum nem lehetséges. De azt gondolom, hogy Önöknek figyelembe kellene venniük az ő erdélyi érdekeiket. Molotov erre jelezte, hogy a Szovjetunió állást foglalt a románok érdekében. Erre mondta Beneš szó szerint, elvben tehát egyetértünk.”

Bekerültek a jegyzőkönyvbe Beneš kezdeményezésére még a következő megállapítások is: „Mindkét fél elismeri, hogy Magyarország nagy felelősséggel tartozik a háborúért, különösen a háború folyamán, a Szovjetunió megszállt területeinek lakosságával szemben elkövetett atrocitásokért, amelyekért a megfelelő következményeket viselnie kell. Magyarország területét meg kell szállni. Elsősorban a szovjet hadsereg által.”

Végezetül ugyancsak része lett a jegyzőkönyvnek az a végzetes mondat, ami a felvidéki magyarok életét nagyon megkeserítette: „A német és a magyar lakoságnak Csehszlovákiából való kitelepítése elvileg elhatározottat, Csehszlovákia nemzetközi vonatkozásban mint a csehek és szlovákok nemzeti állama szerepel.”¹⁷¹

A csehszlovákok nem maradtak meg az elvi nyilatkozatoknál. 1945-ben, a Vörös hadsereg bevonulása után a csehszlovák hatóságok kíméletlenül üldözni kezdték az ottani tekintélyes számú magyarságot. Az úgynevezett kassai deklaráció és a különböző elnöki dekrétumok kiszolgáltatták a magyarságot a szlovákok bosszújának. A magyar történelem e szomorú szakaszát a legkülönbözőbb történeti munkák és visszaemlékezések részletesen feldolgozták. Ezért ezzel nem foglalkozunk, azzal viszont igen, hogy a csehszlovákok a Magyarország elleni nyílt támadásokat a békekonferencia idején is folytatták. Minden eszközt megragadtak Magyarország inszINUÁLÁSÁRA, és a magyar álláspontok lehetetlenné tételére.

E támadások közül is kiemelkedik az a sajtóértekezlet, amit a csehszlovák vezetők 1946. augusztus 22-én délelőtt tartottak Párizsban. Masaryk külügyminiszter a helyettese, Clementis államtitkár és Slávik washingtoni követ társaságában fogadta az újságírókat.

A külügyminiszter azzal a kijelentéssel kezdte a sajtókonferenciát, hogy őszintén sajnálja, hogy a probléma vitájának a nyelvezete oly erőteljessé vált, s ő maga is szenvedélyes hangot alkalmazott. Azonban erre Gyöngyösi energikus megnyilatkozásai kényszerítették. Amennyiben a kölcsönös tárgyalások megfelelő légköre kialakulna, úgy ő is és kormánya is bízik abban, hogy a két nemzet egymásra talál.

Masaryk nyilatkozata álszent és hazug volt. Gyöngyösi külügyminiszter augusztus 14-én tartott beszéde, amire Masaryk utalt, szerény és mértéktartó volt, viszont természetesen elmondott mindent, ami a magyarság szívét nyomta. Ez volt a feladata. A szerénységet, mint láttuk, a bizalmas kulisszák mögötti megbeszéléseken

az amerikai szakértők is tanácsolták. A magyar külügyminiszternek az ország pária szerepe miatt nem is volt más lehetősége.

Ezután Clementis került sorra. Kifejtette, hogy 570 000 magyar él Szlovákiában. Ezután osztályozta a felvidéki magyarságot: 100 000 fő cseréjére kerül sor az 1946 februárjában megkötött megállapodás alapján, 200 000 felvidéki magyar tulajdonképpen szlovák eredetű, 200 000 pedig kitelepítendő. Az egyik amerikai újságíró kérdésére, hogy az adatokat honnan veszi, azt válaszolta, hogy az 1930-ban megtartott népszámlálás számait használja bázisként.

Végül Masaryk eddigi viszonylagos visszafogottságát feladva kijelentette, hogy ameddig magyarok vannak Csehszlovákiában, Magyarország revizionista lesz. Ameddig revizionizmus létezik, a reakció fogja uralni a magyar politikát. „Tehát a dunai államok megbékélésének érdekében szükséges, hogy ragaszkodjunk az általunk javasolt megoldáshoz, még ha egyesek előtt brutálisnak is tűnik az fel.”¹⁷²

Az elhangzott – és más korábbi és későbbi – nyilatkozatok rámutattak arra, hogy a csehszlovák küldöttség követi azt a politikai irányt, amit Beneš elnök az 1943-ban folytatott moszkvai tárgyalásain alapozott meg. Láttuk, hogy ennek lényege a Magyarországgal szembeni kérlelhetetlen bosszú, illetve a magyarság megalázása volt.

Clementis nyilatkozata lényegében a csehszlovák pótjavaslatok kérdésére utalt. Ezeket a Magyarországgal kapcsolatos pótlólagos csehszlovák igényeket korábban már láttuk. A csehszlovák diplomácia ezeket kérdéseket korábban is felvetette, de nem sikerült a békeszerződés tervezett szövegébe beiktatnia. A területi igényekről ugyan szó volt a tervezetben, de csak olyan vonatkozásban, hogy a magyar–csehszlovák határok ügyében további tárgyalásokat kell tartani.

Párizsban mindenestre elérkezettnek látták az időt a pótjavaslatok hivatalos felvetésére. Augusztus 21-én a csehszlovák delegáció a következő kiegészítést javasolta beiktatni a Magyarországhoz kötendő békeszerződéshez:

„Csehszlovákiát felhatalmazzák, hogy maximum kétszázezer magyar származású lakost áttelepítsen a saját területéről Magyarországra, s az utóbbi köteles e személyeket a saját területén befogadni és saját állampolgárainak elismerni.”¹⁷³

A javasolt szöveg beiktatása szinte megsemmisítő hatást, legalább is súlyos gazdasági és társadalmi válságot idézett volna elő Magyarországon. A háborús cselekményekben tönkretett ország gazdasága – a szovjet hadsereg kíméletlen rabló hadjáratai és a mintegy 1 millió főnyi megszálló katonaság eltartás mellett – nem bírta volna el 200 ezer ember betelepítését. A társadalmi hatás sem lett volna egyszerű. A betelepített felvidéki magyarokat nem fogadták volna kedvezően. Az

¹⁷² Magyarország betérjesztette hozzászólásait a béketervezethez. *Magyar Nemzet*, 1946. augusztus 22.

¹⁷³ Idézi Kertész István: i. m. 348. o.

¹⁷¹ Idézi Gosztynyi Péter: i. m. 25–33. o.

eleinte várható rokonszenvet és együttérzést eltompították volna az ínséggel együtt járó indulatok.

A másik javaslatot a Pozsonnyal szembeni 5 község: Rajka, Bezenye, Horvátjárfalu, Dunacsúny és Oroszvár iránti igényt is hivatalosan bejelentette a csehszlovák küldöttség.

Az MTI párizsi tudósítója a csehszlovák pótindítványokkal kapcsolatban a következőket jelentette: „A pozsonyi hídfő, amely a csehszlovák vezérkar kedvenc elgondolása, 140 négyzetkilométert tesz ki öt községgel. Ezen a területen megtámadhatatlan adatok szerint 17 szlovák él. Elfogadhatatlan a csehszlovák követelés azért is, mert 12 kilométer hosszúságban elvágja Magyarország összekötését Béccsel, és veszélyezteti magát a vasúti összekötést is. Ezt a csehszlovák elgondolást csak stratégiai szempontok indokolják.

A magyar kisebbség kitelepítésére vonatkozó javaslat még kevésbé indokolható. A csehszlovák adatok szerint a szlovákiai magyarok száma 570 000. A lakosságcsere- egyezmény keretében 120 000 magyart telepítenek át Magyarországra. A visszaszlovákosítás során a csehszlovák kormány szerint 250 ezren jelentkeztek szlováknak, tehát 200 000 magyar kérdése maradt, akiket a csehszlovák kormány ki akar utasítani, és ehhez a békeértekezlet hozzájárulását kéri. A magyar álláspont ezzel kapcsolatban viszont az, hogy a lakosságcsere keretében nem lehet 60-65 000 magyarnál többet Magyarországra áttelepíteni, mert csak ennyi szlovák jelentkezett áttelepülésre Magyarországon. Köztudott dolog, hogy Magyarország sem gazdasági, sem területi szempontból nem tud újabb tömegeket befogadni.”¹⁷⁴

Az előjelek tehát nagyon kedvezőtlenek voltak. A magyar diplomaták természetesen tájékozottak voltak – a magyar újságok is megírták, hogy Klement Gottwald miniszterelnök július 20-án kezdődő moszkvai tárgyalásain elnyerte a Szovjetunió teljes támogatását valamennyi csehszlovák igényhez.

Megzavarta a magyar békedelegációt a moszkvai rádió hírmagyarázójának, a Kreml akkori szócsövének tartott Igor Orlovnak a kommentárja, amelyben kijelentette, hogy Magyarország fontos szerepet játszott Németország csatlósállamai között, azonban a Magyarország számára készített békeszerződés az előzmények ellenére meglehetősen enyhe, ami nagymértékben a szovjet kormány mérsékelt magatartásának tudható be.¹⁷⁵ Az állítás, hogy Magyarországgal szemben a szovjet kormány enyhe magatartást tanúsít, pont az ellenkezője volt a valóságnak. A tapasztalt diplomaták Auer, Szegedy-Maszáék és Kertész hamar átláttak a szitán, tudták, hogy csak egy újabb szovjet hazugságról van szó.

¹⁷⁴ Csehszlovákia követelései Magyarországgal szemben. *Kis Újság*, 1946. augusztus 23.

¹⁷⁵ Uo.

Ebben a reménytelennek tűnő helyzetben az egyedüli biztató jel az Egyesült Államok küldöttsége részéről érkezett. A magyar területi és politikai bizottságban a pozsonyi hídfő kiszélesítésével kapcsolatos vita során Walter Bedell Smith moszkvai nagykövet, az amerikai küldöttség vezetője kijelentette, hogy a probléma eldöntésénél mindenekelőtt ki kell kerülni, hogy újabb magyar embereket helyezzenek csehszlovák szuverenitás alá. Azt is hozzátette, hogy a követelt terület nincsen arányban az előadott indokokkal.

Bedell Smith tiltakozott az ellen is, hogy a békeszerződésbe beiktassanak olyan veszedelmes elvet, mint az erőszakos áttelepítés. Kérte, hogy szólítsák fel Magyarországot és Csehszlovákiát, hogy közvetlen tárgyalásokat kezdjenek a két ország között fennálló lakossági és határkérdések rendezésére. Hangsúlyozta továbbá, hogy a lakosságcsere nében mindenestre csökkentett számú magyarra kell korlátozódnia. Az amerikai küldött összekapcsolta a két csehszlovák pótindítványt. Ennek fényében valóban ellentmondásosnak tűnt, hogy a csehszlovák kormány 200 000 magyart ki akar telepíteni az országból, egyidejűleg újabb magyar állampolgárokat kíván betelepíteni, az öt igényelt község lakóit.

Az amerikai álláspont nem volt ismeretlen a magyar diplomaták előtt. Egy évvel korábban, 1945. június 5-én Schoenfeld budapesti amerikai követ tájékoztatta Gyöngyösi külügyminisztert az Egyesült Államok külpolitikájának arról a szilárd alapelvéről, hogy nemzetiségeket csak nemzetközi egyezmények alapján lehet áttelepíteni. Kisebbségi és nemzetiségi csoportot nem lehet háborús bűnősként kezelni. Néhány hónappal később, október 29-én Schoenfeld arról adott tájékoztatást, hogy Steinhardt prágai amerikai követ közölte a csehszlovák kormánnyal az ismertetett amerikai álláspontot. Eszerint a csehszlovákiai magyarságot nem lehet a szudétánemetekkel azonos módon kezelni. Az amerikai kormány nem járul hozzá semmiféle egyoldalú megoldáshoz. Kívánatosnak tartaná, ha a két érdekelt állam a kérdés letárgyalására közvetlen kapcsolatba lépne egymással, és az eredményről tájékoztatniuk kellene a szövetségeseket.¹⁷⁶

Az amerikai küldöttség kiállt a korábban hangoztatott alapelvek: Atlanti Charta és az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya mellett. Persze a szovjet küldöttség tiltakozott az amerikai álláspont ellen. Novikov szovjet delegátus kijelentette, hogy véleménye szerint a határmódosítást és a lakosság kitelepítésének kérdését nem lehet együtt tárgyalni. A csehszlovák küldött is hevesen tiltakozott az amerikai megállapítás ellen.

Az amerikai javaslatot azonban nem lehetett negligálni. Az Egyesült Államok nemcsak győztes, hanem a szövetségesek között is a legerősebb hatalom volt.

¹⁷⁶ Gantner Péter: *Gyöngyösi János...* i. m. 74. o.

A hidegháború előszele ugyan már érződött, de a Szovjetunióknak akkor még nem volt érdeke a két nagyhatalom közötti viszony túlzott kiélezése.

Noha, mint utaltunk már rá, amerikai részről különösebb magyarbarátságról nem volt szó, az azonban bizonyos, hogy a kulisszák mögötti bizalmas megbeszélések erősítették az amerikaiak támogató szándékát. Természetesen a megbeszélések során kialakult személyi szimpátiáknak szintén megvolt a jelentőségük. Amerikai részről, mint jeleztük, főként Szegedy-Maszákot fogadták el, aki múltja és felkészültsége alapján jó kapcsolatokat épített ki a State Department, az USA külügyminisztériuma munkatársaival. Jól tükrözte ezt a helyzetet az a levél, amelyet Szegedy-Maszák Párizsból írt a feleségének: „Kevés az öröm, hacsak az nem, hogy egészen reménytelen helyzetben mégis csak valahogy fennmaradunk, még nem dugtak egészen a víz alá. Hogy ez persze meddig lesz lehetséges, azt nem tudom, s nem is vagyok nagyon optimista ebben a tekintetben. De Auer Palival karöltve valahogy még tartjuk a gyeplőt, s az amerikaiak, de egyéb angolszászok részéről kapunk is valami támogatást. Abban, hogy ez így van, nekem is van részem, ha nem is sok, de ez is valami.”¹⁷⁷

A magyar–csehszlovák viszony legdöntőbb kérdésének, a 200 ezer főnyi felvidéki magyar kiűzésének vitája a magyar területi és politikai bizottság szeptember 16-i ülésén kezdődött, biztató hírrrel. Az amerikai küldöttség vezetője, Walter Bedell Smith tábornok azt javasolta ugyanis, hogy a csehszlovák indokok elhangzása után nyomban hallgassák meg Magyarország állásfoglalását.

A csehszlovákokat az amerikai javaslat felháborította. Nem foglaltak ellene állást, mivel az Egyesült Államok küldöttével szemben ezt nem teheték. Masaryk ingerült hangon mindenesetre megjegyezte, hogy „a legyőzött. Magyarországot ily módon a győztes Csehszlovákia egyenrangú társává tették”.

Ezután helyettese, Clementis államtitkár emelkedett szólásra, és kíméletlenül támadta Magyarországot. Rázúdította a bizottság tagjaira a csehszlovák propaganda már ismert szövegeit arról, hogy a 250 ezer főnyi magyar lakosság kiűzése humanus cselekedet, ami demokratikus úton mehet végbe.

Kijelentette többek között, hogy „a magyar kisebbség idézte elő Csehszlovákia felbomlását, és kizárólag a magyarok áttelepítésével lehet a Duna-medence békéjét biztosítani”. Természetesen emberséges kitelepítési módszereket ígért. Majd durván beavatkozva a magyar belügyekbe kijelentette, hogy a szlovákiai magyaroknak bőven lesz helyük Magyarországon, hiszen most folyik 400 ezer német kitelepítése.

Végezetül azt hangoztatta, hogy Magyarország azért ellenzi a szlovákiai magyarság eltávolítását, mert magyar szigetet akar hagyni Csehszlovákiában, amelyet azután adott esetben ütőkártyaként játszhat ki a csehszlovák köztársaság ellen.¹⁷⁸

Clementis agresszív beszéde, a magyarság elleni durva támadása teljes mértékben egyeztetett volt a szovjetekkel. A csehszlovákok biztosra mentek. Érdemes megemlíteni, hogy már egy évvel korábban egyeztettek a magyarok kitelepítésével kapcsolatban a szovjet hatóságokkal. 1945 augusztus 25-én Clementis azt mondta Keller prágai francia ügyvivőnek, hogy a magyarok kitelepítése kizárólag a szovjet katonai hatóságoktól függ. Ezért küldöttséget menesztenek Budapestre abból a célból, hogy a szovjet szakértőkkel egyeztessék a kitelepítés anyagi feltételeit.¹⁷⁹

A magyar álláspontot a területi bizottság szeptember 18-i ülésén Szegedy-Maszák Aladár képviselte. A beszédet többen is írták. A politikai tartalomért természetesen Gyöngyösi külügyminiszter volt felelős.

Szegedy-Maszáknak is voltak célkitűzései, amelyeket hangsúlyozni kívánt. Az előzetes egyeztetésen ragaszkodott annak a gondolatnak a kiemeléséhez, hogy a kisebbségi helyzet egymagában nem lehet ok a kitelepítésre. Fontosnak tartotta kijelenteni, hogy Münchenért sem Magyarország, sem a felvidéki magyarság nem tehető felelősé. (1938 szeptemberében Münchenben tartott értekezleten a nyugati hatalmak hozzájárultak Csehszlovákia felbomlásához. – G. P.) Végül deklarálni kell, hogy Magyarországon nincs lehetőség embertöbbség elhelyezésére.

Gerő Ernő, akit általában kegyetlen embernek tartottak, főként a Szovjetunió érdekeinek érvényesítésével kapcsolatban a humanizmus felvetését tartotta fontosnak.

Kemény álláspontot képviselt Gyöngyösi külügyminiszter. Kijelentette, hogy nem kell túlzott tapintattal élni, mert a csehszlovákok részéről sem tapasztalunk semmiféle kíméletet.

A beszédet angol nyelvhelyességi szempontból Szegedy-Maszák nézte át. Arra törekedett, talán az amerikaiak felé gesztusként, hogy az angol szövegben minél több amerikai külpolitikai kifejezés szerepeljen.¹⁸⁰

A beszédre 1946. szeptember 18-án 16.30-kor került sor a Luxembourg palota második emeleti Berthelot termében, a területi bizottság tagjain kívül nagyon sok újságíró jelenlétében.

A washingtoni követ azzal kezdte a beszédet, hogy rámutatott azoknak az adatoknak a helytelenségére és hamis voltára, amit a felelős csehszlovák politikusok és a propaganda állított. A Magyarországon lakó szlovákok száma ugyanis nem 450 ezer, hanem csupán 104 ezer, a szlovákiai magyarok száma pedig nem 500

¹⁷⁸ A szlovákiai magyarság sorsát eldöntő vita megkezdődött. *Világ*, 1946. szeptember 18.

¹⁷⁹ Kertész István: i. m. 234. o.

¹⁸⁰ MOL XIX_J-1-k 5 MK b 1946 IX. 17, a magyar békeküldöttség jegyzőkönyvei.

¹⁷⁷ Szegedy-Maszák Marianne: i. m. 358. o.

ezer, hanem 652 ezer. Az adatok a csehszlovák hivatalos statisztikából származtak. Szegedy-Maszák támadásba lendülve rámutatott arra, hogy a csehszlovákok a hamis adatokkal azt akarják bizonyítani, hogy Magyarországon körülbelül annyi szlovák él, mint amennyi magyar a Felvidéken. Azt a látszatot akarják kelteni, mintha igazi népcseréről, humánus cselekedetről lenne szó. Majd Clementisnek arról az állításáról beszélt, hogy Magyarország azért ragaszkodik a szlovák határ mellett zárt tömbben élő magyarság helyén maradásához, hogy segítségével jövőbeni revíziós igényeit alátámaszthassa. Szegedy-Maszák erre a következőket mondta: „A magyarok ott voltak évszázadok óta. Most is ott vannak, mert földjük, megélhetésük odaköti őket. Ha Csehszlovákia nemzeti állammá akar válni, akkor ennek megteremtésére nem a kényszer-kitelepítés, hanem a népesség átrendezésével egyidejűleg végrehajtott területi rendezés az út.”

Ezután rámutatott arra, hogy a Csehszlovákia lakosságának 4,2 százalékát alkották a magyarok. Így csekély létszámuknál fogva sem játszhattak nagy szerepet a köztársaság felbomlasztásában. A müncheni egyezmény idején Hitler fenyegetéseit a szudétanémetek és a szlovákok nyomása támasztotta alá. Ezzel szemben a magyar kisebbség a legnyugodtabban és a leghívebben viselkedett. Bizonyítékként Beneš elnök egyik, 1946-ban megjelent könyvére hivatkozott, amely szintén az előző megállapításokat tartalmazta. Sőt hivatkozott Szegedy-Maszák Clementis 1943-ban Londonban megjelent könyvére is, amelyben a szerző Münchennel kapcsolatban kifejtette azt az óriási különbséget, ami a Szudéta-vidék és Szlovákia magyar lakosú területei között volt tapasztalható.

A továbbiakban feltette a kérdést, hogy mi a céljuk a szlovákiai politikusoknak 250 ezer magyar tervbe vett kiutasításával. Az egyik cél az, adta meg a feleletet, hogy elfeledtessék azt a szerepet, amelyet a hitlerista szlovákok a csehszlovák köztársaság felbomlása körül játszottak, a másik pedig, hogy kiforgassák vagyonaiból Szlovákia szorgalmas magyar parasztságát.

Ezután foglalkozott a csehszlovák propaganda azon állításával, hogy Potsdamban megtartott konferencián a nagyhatalmak a felvidéki magyarság kitelepítését rendelték el. Kijelentette, idézve a vonatkozó szöveget, hogy a konferencia csak a szudétanémetek kitelepítéséről döntött, és nem adott helyt a magyarok kitelepítésére vonatkozó csehszlovák igénynek.

Áttérve a Magyarország és Csehszlovákia között 1946 februárjában megkötött népcsere-egyezményre, rámutatott arra, hogy a cseh hatóságok háborús bűnösség címén 23 ezer magyart akarnak kitenni a Felvidékről és ez a családtagokkal együtt eleve 80 ezer személyt jelent. Ezt követően nagyon érzékeny területet érintve a következőket mondta: „meg kell jegyezni, hogy ugyanekkor, amint azt az orosz sajtó több ízben megállapította, a szlovák fasiszták és háborús bűnösök szabadon járnak és

bíróági eljárás sem indult ellenük. Alig hoztak kétezer ítéletet, pedig a köztársaság szétbomlásában súlyos szerepet játszó Hlinka pártnak félmillió tagja volt.”

A szónok kitért Clementisnek arra a többször is hangoztatott kijelentésére, hogy a kitelepítést humánus módon oldják meg. Feltette a kérdést, hogy „lehet-e a magyar parasztok százezreit ősi földjükről, öröklött tűzhelyeikről, akaratuk ellenére humánusan kitelepíteni”. Határozottan kijelentette a továbbiakban azt is, hogy a visszaszlovákosítás a kényszeren alapszik, és ezért erkölcsi érvényessége már eleve vitatható.

Reagált a csehszlovák propagandának arra az állítására is, hogy Magyarországon van elég hely a felvidéki magyarok befogadására. Erre a következőket mondta: „Magyarország lakosságának száma 9 millió, ami azt jelenti, hogy népsűrűségünk négyzetkilométerenként meghaladja a 100 főt, szemben a szlovákiai 68 fővel.”

Végül nagyon taktikus és igazi diplomatának megfelelő módon a következőket jelentette ki: „A magyar demokrácia azt kéri, emlékezzenek az Atlanti Chartára és a népszabadságra, amelyért háborút viseltek. Végleges megoldás csak igazságos elvek alapján jöhet létre, 200 ezer ember kiutasítása pedig semmiképpen sem lenne igazságos.”¹⁸¹

Az elhangzott beszédre csehszlovák részről érdekes módon nem Masaryk, hanem Clementis válaszolt. Bevezetésképpen az idézett statisztikai adatokat igyekezett megcáfolni. Azzal vádolta meg a magyar kormányt, hogy szabotálja a megkötött népcsere-egyezményt. Ezután azt a megdöbbentő állítást tette, hogy Európában egyedül a magyar vezetés tűri meg az inflációt és a nyomort, hogy szánalmat keltsen a nemzetközi, főleg az amerikai közvéleményben.

Természetesen vitatta azt a megállapítást, hogy a felvidéki magyarságnak nem volt szerepe a csehszlovák köztársaság felbomlásában, majd műfélháborodással jelentette ki, „hogy nem lenne méltó a szlovák néphez, ha válaszolna egy olyan ország vádjaira, amely elsőként lépett a fasiszmus útjára.”

Beszéde végén újból ígéretet tett arra, hogy az áttelepítést emberséges módon hajtják végre, és felajánlotta, hogy a csehszlovák kormány hajlandó ezt a békeszerződésbe is becikkelyezni.

A vita az amerikai küldöttség vezetőjének, Walter Bedell Smith tábornoknak a beszédével folytatódott.

Bedell Smith kijelentette, hogy nem tudja aláírni azt a tételt, hogy a magyar kormány és a magyar nép ellenére létrejövő áttelepítés megfelel a béke érdekeinek. Hogy a kisebbségi kérdés megoldása szempontjából más módszerek is vannak, azt bizonyítják az utóbbi napokban lefolyt jugoszláv–magyar tárgyalások. Az Egyesült Államok nem tudják elfogadni az áttelepítési javaslatot. Az amerikai küldött azután

¹⁸¹ Szegedy-Maszák Aladár beszéde. *Kis Újság*, 1946. szeptember 20.

megismételte azt a korábbi, több ízben hangoztatott javaslatot, hogy Magyarország és Csehszlovákia folytassa a kétoldalú egyezmény aláírására irányuló tárgyalásokat.

Végül indítványozta, hogy az egész kérdés- komplexumot küldjék vissza az albizottsághoz, amely vizsgálja meg a felvidéki magyarság kitelepítésének a kérdéséből a szempontból, hogy megfelel-e az Atlanti Charta illetve az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának.

Az amerikai küldött beszéde optimizmussal töltötte el a békeküldöttség résztvevőit és a magyar közvéleményt. Megerősítést nyert ugyanis az a korábban már ismertetett amerikai felfogás, hogy egyes népeket, nemzetiségeket nem lehet kollektíven bűnösnek ítélni, illetve az, hogy a csehszlovákok által tervezett – a Szovjetunióban már régóta alkalmazott – nagyarányú át- vagy kitelepítéseket csak egyezmények alapján lehessen megvalósítani.

Az amerikai küldött után Andrej Visinszkij szovjet delegátus szólalt fel, aki egész más hangot ütött meg. Bevezetésként kijelentette, hogy a csehszlovák kormány erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a kérdést a magyar kormánnyal kötött kétoldalú egyezmény útján megoldja. Ez a bölcs magatartás megfelel Csehszlovákia demokratikus hagyományainak. Ezután azt hangoztatta, hogy a csehszlovák kormány erőfeszítéseivel szemben a másik kormány nem ismerte fel azt az érdeket, hogy minél nagyobb számban egyesítse területén a magyarságot. Ezután vádaskodni kezdett. A következőket jelentette ki: „A csehszlovákiai magyar kisebbség felforgató szerepét München előtt megcáfolhatatlanul igazolják a szovjet kormány által Berlinben talált és közzétett német okmányok. Ma éppen ebben a bizottságban ítélték el a revizionizmust és a magyar revánsszellemet. Hogyne fogadnók el a csehszlovák érveket. A magyar etnikai imperializmus mindig a pángermán politikához kapcsolódott.”

Ezután Visinszkij így folytatta: „A magyar kisebbség önkéntes vagy kényszeráttelepítése szükségesség. Azt mondják, hogy ez az áttelepítés katasztrófa lenne Magyarország számára. Ez azonban nem más, mint propagandaérvelés. Sokkal jobb volna Magyarországnak, ha svábjait magyarokkal helyettesítené. Csehszlovákia leszögezte, hogy biztosítja a kitelepítendő tulajdoni és magánjogi érdekeit.” A továbbiakban biztosította Magyarországot, hogy Csehszlovákia „azzal a pedantériával hajtáná végre a kitelepítést, amellyel teljesíteni szokta kötelezettségeit”.

Beszéde végén kijelentette, hogy a Szovjetunió ilyen értelemben támogatni fogja a csehszlovák javaslatot.¹⁸²

Visinszkij felszólalása nagy megdöbbenést keltett a magyar küldöttek körében. Erre a szovjet reakcióra nem számítottak. Ilyen nyíltan és durván nem támadták

¹⁸² Visinszkij beszéde a csehszlovákiai magyarok kitelepítésének párizsi vitájában. *Magyar Nemzet*, 1946. szeptember 22.

még meg szovjet részről az új, akkor még demokratikus Magyarországot, főként nem nemzetközi szintén. A Horthy-rendszer politikáját, az úgynevezett magyar reakciót folyamatosan szidták a különböző szovjet megnyilatkozásokban, rádió-kommentárokból, a Pravda és más lapok cikkeiben, ám Visinszkij beszéde új szakaszt jelentett, mivel kemény hangon az új demokratikus magyar államot, illetve a kormányt bírálta, amelynek – és ez a körülmény ebben az esetben lényeges szempont – kommunista miniszterek, sőt moszkoviták, például Gerő és maga Rákosi Máttyás is tagjai voltak.

A szláv szolidaritás érvényesülése mellett felszínre került a Szovjetunió nagyhatalmi arroganciája: világossá vált a magyar közvélemény előtt, hogy a nagy keleti szomszédtól, amellyel szemben a magyarság teljes mértékben függésbe került, sok jót nem lehet várni.

Az amerikai és a szovjet megnyilatkozás között nagyobb különbség nem is lehetett volna.

Ekkor ismerte fel több magyar politikus, akik a Szovjetunió elkötelezettjei voltak, hogy Magyarország objektív támogatást kizárólag a nyugati szövetségesektől várhat.

Szegedy-Maszák beszédének alig volt visszhangja a nemzetközi sajtóban. Gyöngyösi külügyminiszter a munkatársaival folytatott megbeszélésen ezt meg is jegyezte. Hozzátette, hogy a kialakult tapasztalatok alapján ezt már szinte nem is tartja természetellenesnek. Boldizsár Iván, a magyar küldöttség sajtófőnöke szerint a csehek óriási anyagi áldozattal érték el a nemzetközi sajtó hallgatását, illetve a csehszlovák politika dicsőítését, amivel mi nem tudunk versenyezni. Majd arra utalt, hogy a müncheni komplexum következményeinek megemléstől a nagyhatalmak irtóznak. Példaként megemlést, hogy Gyöngyösi augusztus 14-i beszédéből a BBC a Csehszlovákiát érintő bírálatok felett átsiklott. Ez volt a helyzet a francia sajtóban is.¹⁸³

Az elhallgatás alól üdítő kivétel volt a francia külügyminisztériumhoz közelálló *Le Monde*. A lap részletesen ismertette a beszédet. Néhány fontos megállapítást ki is emelt. Így megemlést a szónok által ismertetett, a felvidéki magyarsággal kapcsolatos adatokat, majd a felvidéki magyarságnak Csehszlovákia szétverésével kapcsolatos szerepével összefüggő objektív álláspontot ismertette. Foglalkozott Tiso és hívei tevékenységével. Ezután idézte Szegedy-Maszák megállapításait a magyarok üldözéséről, és kiemelte az Atlanti Charta szerepének a hangsúlyozását.¹⁸⁴

A beszédnek volt még egy utójátéka. Szegedy-Maszák a beszédében, mint említettük, idézte Beneš elnök egy könyvét. Az egyébként kifejezetten magyarellenes

¹⁸³ MOL XIX-J-1-k 5 MK b, a magyar béke delegáció jegyzőkönyvei.

¹⁸⁴ Szegedy-Maszák beszéde a nyugati sajtóban. *Magyar Nemzet*, 1946. augusztus 20.

csehszlovák köztársasági elnök az 1938-as eseményeket kommentálva azt a megállapítást tette, hogy az országon belül a szudétanémetek és a szlovákok frontja ellen kellett harcolni. Ezt a megállapítást úgy interpretálta, hogy Beneš nyilván azért nem említette meg a magyarokat, mivel a magyaroknak nem volt és számarányuknál fogva nem is lehetett a köztársaság szétbomlasztásában említésre méltó szerepük. Clementis cáfolta az idézetet, kijelentve, hogy a magyar szónok helytelenül idézte Beneš könyvét a szudétanémetek, a szlovákok és Hitler szerepéről az 1938-as eseményekben.

Kertész István a magyar béke delegáció főtitkáráként Gyöngyösi megbízása alapján levelet küldött a békekonferencia főtitkárának, De la Grandville-nek, amelyben tiltakozott a csehszlovák inszINUÁCIÓ ellen, s mellékelte a Beneš-könyv 18. oldalának fényképmásolatát. A bizonyítékhoz a következő szöveget írta: „Lévn, hogy Clementis úr a magyar delegációt a helytelen idézés vádjával illette, és ezt a deklarációt egy olyan bizottság előtt tette, amelyben a magyar küldöttségnek nincs módjában visszautasítani a vádat, a jelen levél másolatát eljuttattam ama huszonegy nemzet delegációjának is, amelyek a béke delegáció munkájában részt vesznek.”¹⁸⁵

Kertész Istvánnak a főtitkári teendők mellett lehetősége volt a nyíltszíni szereplésre is. A magyar területi és politikai bizottság 1946. szeptember 9-i ülésén Stirling ausztrál küldött javasolta, hogy a magyar–csehszlovák határral kapcsolatos kérdés részletes tanulmányozása érdekében hozzanak létre egy albizottságot. Az új grémium feladata az ausztrál küldött javaslatára szerint olyan megoldások kidolgozása és előterjesztése, amelyek megfelelnek az Atlanti Charta elveinek. A bizottságot létre is hozták, öt tagja volt: Ukrajna, Ausztrália, Új-Zéland, Kanada és Csehszlovákia. Az albizottság elnöke az ukrán Ptouha, az előadó az új-zélandi Patrick Costello lett.

A csehszlovák tagság kedvezőtlen volt Magyarország részére, mivel ezzel az északi szomszéd olyan pozícióba jutott, amelyben minden korlátozás nélkül hallathatta a véleményét, szavazhatott arról, hogy a magyar véleményt meghallgassa-e a bizottság.

Az albizottság szeptember 22-i ülésén kapott Magyarország szót. A csehszlovák küldött Dr. Vavro Hajdu támogatta ugyan a magyar képviselő meghallgatását, ám mindent megtettek, hogy zavarják Kertész István beszédét. A helyszínről tudósító Gallicus erről a következőket jelentette: „Maga a jelenet kissé bizánci jellegű volt. A szobácskát zsúfolásig megtöltötték a látogatók, elannyira, hogy a magyar szakértőknek nem jutott már ülőhely, (...) ismeretlen figurák tűntek fel, dobogó léptekkel, állandó ajtócsapkodás, jövés-menés, kusza lárma és vidám zsvajv töltötte be a légkört, elnyelve a magyar küldöttség nevében beszélő Kertész István hangját.”

¹⁸⁵ Magyar tiltakozás egy szlovák inszINUÁCIÓ ellen. *Magyar Nemzet*, 1946. szeptember 27.

A magyar delegáció főtitkára azonban nem zavartatta magát. Elmondta a pozsonyi hídfővel kapcsolatos álláspontot. Bevezetesként rámutatott arra, hogy a szlovák főváros 72 négyzetkilométernyi területének tekintélyes része máig sincs kihasználva, a jobb parton pedig a Trianon óta rendelkezésre álló huszonhat négyzetkilométernyi résznek csak elenyésző parcelláját építették be. A csehszlovákok által igényelt terület legtávolabbi pontja 24 kilométerre fekszik Pozsonytól. Ezután hozzátette, hogy „városrendezést emlegetni ilyen körülmények között komolyan nem lehet, tehát a csehszlovákok még csak meg sem kísérlik a magyar tényállások cáfolatát. Amikor zavarba jönnek, az érvek serpenyőjébe és a győztes jogára hivatkozva, követelnek revíziót, ugyanakkor, amikor bennünket vádolnak revizionizmussal.”

Kertész tovább ment, és kemény megfogalmazásokat használva támadta meg a csehszlovák álláspontot. Felvette ugyanis azt a kérdést, hogy ha Pozsonynak igazában nincsen szüksége az igényelt magyar területre, mégis miért akar olyan hevesen terjeszkedni? Ezután megadva a feleletet az általa feltett kérdésre, a következőképpen folytatta a beszédét: „Nem kétséges, hogy Csehszlovákiának a kérdéses terület megszerzésére irányuló törekvései mögött más be nem vallott szándékok rejtőznek – rávilágítanak azokra a szempontokra, azokra a követelésekre, amelyeket Csehszlovákia az 1919-es békekonferencia elé terjesztett, és amelyekben a mai igényeknél jóval nagyobb, egészen a Fertő tó északi csücskéig terjedő területet kívánta megszerezni kifejezetten stratégiai okokból.”¹⁸⁶

Kertész István felszólalása szinte a legkeményebbek magyar megnyilvánulások közé tartozott, amelyekre a békekonferencián lehetőség nyílt. A beszéd tükrözte a magyar küldöttség, főként Gyöngyösi politikájának megkeményedését. Csehszlovák részről az erre a feladatra kijelölt küldött Vavro Hajdu természetesen tagadta a magyar állításokat, sőt több ízben is durva ellentámadásba ment át.

Az albizottság főként amerikai nyomásra kompromisszumos megoldást fogadott el. A nyugati blokkhoz tartozó brit domíniumok, Ausztrália, Kanada és Új-Zéland támogatták azt az amerikai javaslatot, hogy Horvátjárfalu, Dunacsúny és Oroszvár kerüljenek Csehszlovákiához, míg Bezenye és Rajka maradjanak Magyarországon. A csehszlovákok belenyugodtak a kompromisszumba, mivel a területi igényeik ezzel részben végül is megvalósultak.

Az albizottság javaslatára Magyarország részére ugyan nem volt győzelem, hiszen három falu mégiscsak elkerült, sikerült viszont az amerikaiak támogatásával valami csekély, de tegyük hozzá, gazdasági és stratégiai szempontból fontos területet megmenteni.

¹⁸⁶ Leírhatatlan nehéz körülmények között is megállta helyét a magyar delegáció a pozsonyi hídfő kérdésében. *Magyar Nemzet*, 1946. szeptember 24.

Érdemes megemlíteni Kertész István kommentárját: „Mivel a konferencia nem hagyta jóvá a kétszáz ezer magyar kiűzésére tett csehszlovák módosító indítványt, a szövetséges hatalmak a diplomáciai kompromisszum szellemében nyilván valamilyen elégtételt kívántak adni Prágának.”¹⁸⁷

Idézzük a magyar–csehszlovák viszonylatban bekövetkezett helyzettel kapcsolatban a semleges nyugati sajtó állásfoglalását. A *Neue Zürcher Zeitung* 1946. október 13-i számában a következőket írta: „A magyarokkal megkötésre kerülő békeszerződés-javaslat előírja, hogy az országnak minden olyan területről le kell mondania, amelyek 1938-ban, illetőleg 1941-ben kerültek az országhoz. Ez a döntés azonban azt eredményezi, hogy a csehszlovák–magyar határvidéken jelentős magyar kisebbség marad. Csehszlovákia azt követelte, hogy az említett kisebbséget, amellyel összefüggésben a magyar revizionizmus és az irredentizmus újrászületését és megerősödését várják, telepítsék ki a határon túlra. Kérték ennek a követelésnek a békeszerződésbe való beiktatását. Az amerikaiak és a britek azonban azon az állásponton voltak, hogy egy ilyen fontos és emberek sorsát meghatározó kérdést nem paragrafusok, hanem közvetlen kétoldalú tárgyalások segítségével kell megoldani. Amennyiben hat hónapon belül nem tudják a kisebbség kérdését megoldani, úgy a Külügyminiszterek Tanácsa fog újból a magyar–csehszlovák vitával foglalkozni.”¹⁸⁸

A svájci újság nem foglalt állást. Svájc semleges politikájának és magatartásának megfelelően szárazon tudósított a tényekről. Nem tükrözte vissza azt az érzést, hogy sikerült Magyarországnak, a békeküldöttségnek két magyar falut visszaszerezni. Nagy eredmény volt az akkori körülményeket figyelembe véve, hogy a svájci újság egyáltalán foglalkozott a felvidéki magyarság helyzetével.

Részvétel a magyar küldöttség belső vitáiban

Auer Pál, Szegedy-Maszák Aladár és Kertész István a kulisszák mögött mindent megtettek a magyar érdekek képviseletében. A külső mellett volt azonban egy belső kulissza. Időnként e mögött is kemény harcot kellett vívni

A magyar küldöttség politikailag nem volt egységes, ezért bizonyos közös álláspontok érdekében komoly vitákra került sor. Ezekben a belső vitákban ők hárman egységes frontot alkottak. Egyértelműen nyugatbarát politikát képviseltek, és ami igazán fontos volt, mindent megtettek a magyarság érdekeinek érvényesítése érdekében.

Ebben a küzdelemben Gyöngyösi külügyminiszter támogatására is számíthattak. Gyöngyösinek egyébként is a konferencia teljes folyamatában szüksége volt

a három diplomata szakmai tudására és gazdag tapasztalataira. Ezen túlmenően Gyöngyösi is más volt, mint korábban. Említettük, hogy ő az oroszok embere volt, eleinte egyértelműen, szinte rajongva emlegette a Szovjetuniót. Minden nyilatkozatában hangsúlyozta a Szovjetunió és politikája jelentőségét és fontosságát. Korai megnyilatkozásaiban a nemzetiségi kérdések megoldását, a határon túlra szakadt magyarság sorsának megnyugtató kezelését a lenini–sztálini elvek alapján látta megoldhatónak.

Az Amerikában tett hivatalos látogatás tapasztalatai és a szovjet politika brutalitásának és magyarellenességének kibontakozása fokozatosan megváltoztatták a külügyminiszter felfogását. Egyre inkább a nyugati szövetségesektől remélte a magyarság pozícióinak megjavítását.

A Gyöngyösi nézeteiben bekövetkezett változást a marxista történészek negatív fejleményként ítélték meg, és a nyugatbarát, a Horthy-rendszerben is aktív diplomaták hatásának tudták be.

A belső kulisszák mögötti vitákban érdekes módon nem is Gerő Ernő volt a tulajdonképpeni ellenpólus. Tudták, hogy ki ő, hogy valójában kinek az érdekeit képviseli. Nem nyilatkoztak meg előtte, mert tudták, hogy eleve elítéli mindazokat, akik a korábbi rendszer szolgálatában állottak. Gerő is tudta, okos és tapasztalt politikus volt, hogy a viták során meddig mehet el a szovjet politika érdekében, ezért kompromisszumokra törekedett.

Az igazi ellenfél Károlyi Mihály volt. Gyűlölte a régi Magyarországot és annak minden megnyilvánulását, a háború után még létező maradványait, így többek között a korábbi diplomatákat is. Elszakadt a magyar valóságtól. Szemléletét teljesen eltorzították az emigrációs megaláztatások, a háttérbe szorítottság, s ezek vulkányszerűen törtek fel belőle a magyar békeküldöttség értekezletein.

Az 1946. szeptember 11-i ülésen a delegáció tagjai első alkalommal konzultáltak a Szegedy-Maszák által a felvidéki magyarság érdekében elmondani tervezett beszédéről. A vita során Károlyi nagyon furcsa kijelentéseket tett. Bevezetésként megjegyezte, hogy óvatosnak kell lenni a területi követelésekkel, majd így folytatta: „Hangoztatnunk kell, hogy nem revíziós követelésről van szó. Mi nem akarjuk Csehszlovákiát megnyirbálni. Ez különben ellenszenvet keltene ellentünk.” Ez természetesen elfogadható és reális álláspont volt. Váratlan fordulattal a következő kijelentést tette: „Azt be kell látnunk, hogy a Horthy-rendszer fasisztább volt Hitlernél és Mussolininál. És az akkori magyar kormány igenis felelős Münchenért.” Majd még ellenségesebb hangon fenyegetődni kezdett: „Ki kell jelentenie, hogy amennyiben a delegáció a béketárgyalások során a fentieket nem hangoztatja, akkor kénytelen lesz a képviselőház előtt a delegációt és annak vezetőjét megvádolni. 25 éven keresztül az ország hintapolitikát folytatott, a hintáról most lecsett.” Károlyi

¹⁸⁷Kertész István: i. m. 358. o.

¹⁸⁸Der Friedensvertrag für Ungarn. Die ungarische Minderheit in der Slowakei. *Neue Zürcher Zeitung*, 1946. október 13.

fenyegetődött, szinte terrorizálta a béke delegáció tagjait. Nem kímélte a küldöttség vezetőjét, Gyöngyösi külügyminisztert sem.

A küldöttség tagjai azonban nem ijedtek meg Károlyi fenyegetőzéseitől. Auer rögtön megjegyezte, hogy nem lehet vádolni az új magyar kormányt azzal, hogy nem tett eleget a szomszéd államokkal való együttműködés előmozdítására. Gyöngyösi még ennél is tovább ment. Kijelentette: „nem tartja időszerűnek, hogy a béketárgyalások alkalmából hangoztassuk bűnös voltunkat. Ellenfeleink ezt kitűnően ki tudnák ellenünk használni.”¹⁸⁹

A békeküldöttség szeptember 14-i ülésén Erdélyről tárgyaltak. Demeter Béla, a delegáció erdélyi szakértője javaslatokat tett arra vonatkozóan, hogy a küldöttség ne adja fel Erdélyt, hogy a kormány nevében tiltakozzon az ellen, hogy a békekonferencia nem foglalkozott érdemben Erdély ügyével.

Az első hozzászóló Auer volt. Szükségesnek tartotta felhívni a külügyminiszterek tanácsának a figyelmét a kérdés fontosságára. És arra, hogy „tegyék újra konszideráció [megfontolás] tárgyává.” Majd kijelentette, hogy a konferencia elnökéhez intézendő levélnek nemigen látja célját. Ehelyett inkább az Egyesült Nemzetek keretében belül lehet lehetőség a másfél millió határon túli magyar sorsának biztosítására. Auer a társaihoz hasonlóan, mint korábban is láttuk, elkötelezett volt az Egyesült Nemzetek Szervezete iránt. Úgy látták a nyugatbarát diplomaták, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete a nyugati szövetségesek politikáját és a demokráciát képviseli és juttatja érvényre.

Kertész véleménye a következő volt: „Ténymegállapítást kell csinálnunk, amely szerint az erdélyi magyarság jogai nincsenek szabályozva a kisebbségi szerződés hiányában. Ajánlatos volna a két ország között tárgyalásokat kezdeni annak hangsúlyozásából kiindulva, hogy a kérdést a konferencia nem rendezte. Nem hagyhatjuk, hogy az erdélyi kérdésre Tatarescu beszéde tegye a pontot.”

A külügyminiszter szerint figyelembe kell venni a realitásokat. Mégsem lehet teljesen belenyugodni a kialakult helyzetbe. A következőket mondta: „Számolnunk kell a tényekkel, amelyek szerint a román és a magyar területi bizottság már eldöntötte a két ország közötti határ kérdését. Az a tény viszont, hogy a magyar kisebbség kérdését nem döntötték meg el, mindig hagy lehetőséget a tárgyalások felvetésére.” A külügyminiszter a magyar kisebbség érdekében nem hátrált meg. Minden esetben hangoztatta azt a véleményét, hogy a határon túli szakadt magyarság védelme érdekében minden eszközt meg kell ragadni.

Auer erre a gondolatra reagálva azt javasolta, hogy Ausztráliát kellene arra felkérni, hogy plénumon utasítsák Romániát a Magyarországgal való tárgyalásokra az

állampolgársági és CASBI (az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Ellenőrző Pénztár) által előidézett ügyekkel kapcsolatban.

Úgy tűnik, hogy a tapasztalt Auer elrugaskodott a valóságtól. Az ausztrál küldöttség nem vállalta el a kérés teljesítését.

Kertész úgy reagált Auer felvetésére, hogy konkrét ügyeket kellene a plénumon felvetni, főként azt, hogy az erdélyi magyar kisebbség helyzete elintézetlen.¹⁹⁰

A szeptember 19-i ülésen, mint említettük, a Szegedy-Maszácz-beszéd sajtóvisszhangjáról volt szó. Felmerült az a kérdés is, hogy a franciák véleménye bizonytalan volt. Auer több ízben is felkereste Bidault külügyminisztert, kérve a csehszlovák pótindítványok elleni francia magatartást. Sőt, Gyöngyösi is találkozott a francia külügyminiszterrel, aki pozitív magatartást ígért. Mégis szállingóztak a hírek arról, hogy a franciák tartózkodni fognak a szavazás alkalmával. Ezért olyan döntés született, hogy célszerű lenne tájékoztatni a különböző francia pártok vezetőit a magyar–csehszlovák ellentétekről. Gyöngyösi felkérte a küldöttség gazdasági megbízottját, a szociáldemokrata Faragó Lászlót, hogy vegye fel a kapcsolatokat a Francia Szocialista Párt illetékeseivel.

Kertész azt javasolta, hogy a területi kérdések helyett feljegyzésben kellene tájékoztatni a külügyminisztereket arról, hogy a Magyarországgal való bánásmód „unfair” volt.

A szeptember 20-i ülésen a pozsonyi hídfővel kapcsolatos kérdések kerültek szóba. Kertész megjegyezte, hogy egyszerűen érthetetlen, hogy az egyik oldalon a Csehszlovákiához kerülő néhány ezer magyarnak minden fenntartás nélkül biztosítják a kisebbségi jogokat, a másik oldalon 500 ezer felvidéki magyart fosztanak meg a legelementárisabb jogoktól.

Szegedy-Maszácz javasolta, hogy a görög–bolgár vitához hasonlóan kérjük a kérdés megvizsgálását a konferencia katonai bizottságának keretében. Nem került erre sor, mivel, mint láttuk, a nyugati blokk nyomására kompromisszumos megoldást fogadott el a területi bizottság.

A szeptemberi 23-i ülés vitáját Károlyi Mihály kezdte. Beszámolt azokról a megbeszélésekről, amelyet barátjával, Jan Masaryk csehszlovák külügyminiszterrel folytatott

Eszerint Masaryk elmagyarázta, hogy miben áll az ő nehézségük a magyar kérdéssel kapcsolatban. A fő ok Teschen [a Csehszlovákia és Lengyelország közötti határterület, amit 1938-ban Csehszlovákia feldarabolásakor Münchenben Lengyelországhoz csatoltak. – G. P.]

Masaryk szerint Teschent a lengyelek nem akarják visszaadni. „Ha ők engednének a magyar kívánságoknak, hogy a kitelepítendő magyarokkal együtt földet

¹⁸⁹MOL XIX-J-1-k vegyes g/e-5., a magyar béke delegáció jegyzőkönyvei.

¹⁹⁰MOL XIX-J-1 j vegyes 5 MK-b, a magyar béke delegáció jegyzőkönyvei.

is adnának, akkor a lengyelek megerősítve éreznék magukat a területi igényekben. Ezért a miniszterelnök üzenetet küldött, hogy a magyar kívánságoknak nem szabad engedni.” Ezután Károlyi a következőket jelentette ki: „Benyomása az, hogy legjobb volna ezt a kérdést áttolni a magyar–csehszlovák közvetlen tárgyalásokra. Ezek a tárgyalások igen soká elhúzódhatnak, de ez talán nem is volna baj a mi szempontunkból, mert közben a csehek megegyezhetnének a lengyelekkel, és könnyebben hozzájárulhatnak a lakosságcserének földdel együtt való lebonyolításához.”

Károlyi Mihály beszámolója meglepte a küldötteket. Egyértelmű volt a naivsága. Elhitte, amit Masaryk mondott. Feltehető, hogy a csehszlovák külügyminiszter, aki baráti viszonyban volt Károlyival, aki az apjával, Tomáš Masaryk elnökkel is jóban volt, nem akarta, hogy Károlyi csalódott legyen, nem akarta, hogy a megbeszélés minden eredmény nélkül végződjön. Pedig nem volt semmiféle kézzelfogható eredmény. A javaslat lehetetlenségére a küldöttek hozzászólása világosan utalt.

Auer Pál szerint a magyar–csehszlovák probléma kikapcsolása nem volna hátrányos. „De erről csak akkor lehetne szó, ha előbb megegyezés jönne létre arra vonatkozóan, hogy ez alatt az egy év alatt csehszlovák részről beszüntetik a reszlovakizálást, a jogtalan kiutasításokat stb. Ha pedig csehszlovák részről előre kijelentik, hogy földterület átadásáról egyáltalán nem lehet szó, akkor az elhalasztott tárgyalásoknak sincs semmi alapja.”

Kertész István sem tett lakatot a szájára. Kijelentette: „Sohasem szabad szem elől téveszteni, hogy Csehszlovákia velünk szemben abszolút rosszhiszemű. Masaryk úgy mondja, hogy ők hajlandóak velünk tárgyalni. A tescheni ügy pedig már el van intézve, ezt most csak ürügyként hozta fel. Ilyen ürügyekkel már többször éltek velünk szemben. Az egyévi haladék okos dolog volna, ha a status quo ante [a korábbi helyzet] helyreállítására garanciát kapnánk.” Károlyi, aki nyilván érezte, hogy a beszámolójának nincs éppenséggel sikeres fogadtatása, közbevetette, hogy nemzetközi ellenőrző bizottság felállítását kellene kérni. Feltehetően nem tudott arról – és ez mutatta a tájékozatlanságát –, hogy Gyöngyösi külügyminiszter több ízben javasolta nemzetközi bizottság felállítását a magyar–román és a magyar–csehszlovák kérdés kezelésére és ellenőrzésére, amit azonban a nyugati szövetségesek, az Egyesült Államok és Anglia is következetesen elutasítottak.

Szegedy-Maszáék is kifejtette a véleményét a javaslattal szemben. Feltette azt a kérdést, hogy valóban előnyös lenne-e a magyar–csehszlovák kérdés és ellentétek megvitatásának az egy évre történő elhalasztása? Saját magának is válaszolva a következő, a tapasztalt diplomatát jellemző választ adta: „Alapvető bajunk most is az, hogy a magyar ügy jelentéktelen. Márpedig az érdeklődés tovább fog csökkenni az idő múlásával. Nem tudni, hogy egy év múlva jobb lesz-e a helyzetünk?” Majd utalt arra, hogy csehszlovák részről elhangzott olyan kijelentés, hogy nem

is érdekük a magyar demokrácia megerősödése. Feltehető, hogy Szegedy-Maszáék értesülése megfelelt a csehszlovák szándékoknak, minden lehető eszközzel Magyarország helyzetének a destabilizálására törekedtek.

Feltehető, hogy Kertésznek is lehettek hasonló értesülései. A következőket mondta: „Természetes, hogy egy reakciós és fasiszta Magyarország mellett élesebben domborodik ki a csehszlovák demokrácia.”

A vitát végül a külügyminiszter döntötte el. Gyöngyösi és Károlyi között volt és egyre élesedett a feszültség. Károlyi nem értékelte sokra a külügyminiszter felkészültségét. A kisgazdapárti volta sem tetszett Károlynak, aki a pártot a korábbi rendszer követőjének tekintette. Gyöngyösit meg bántotta, hogy a baloldali szociáldemokraták és a radikálisok Károlyit tartották volna a magyar békeküldöttség megfelelő vezetőjének.

Gyöngyösi mindenesetre kijelentette, hogy nem hisz az egyéves moratóriumban. „Nagyon előnyös volna számunkra, ha az ügy az UNO [Egyesült Nemzetek Szervezete] elé kerülne. Minél nagyobb testület elé kerül az ügyünk, annál inkább remélhetjük, hogy megértésre találunk.” A külügyminiszter idézett kijelentése Károlyi javaslatának az elutasítását jelentette. Fontos Gyöngyösi kijelentése azért is, mert tükrözte az Egyesült Nemzetek Szervezete iránti elkötelezettségét, ami a nyugati szövetségesek irányába való fordulást is jelentette. Továbbá az is fontos elem, hogy külügyminiszterként a békekonzferencián már nem hangoztatta a közép-európai ügyek kezelésével kapcsolatosan a Szovjetunió kiemelkedő szerepét, mint korábbi megnyilatkozásaiban.

A küldöttségnek ezen az ülésén, nyilvánvalóan Gyöngyösi utasítására, Kertész – főtitkári minőségében – befejezettnek nyilvánította Károlyi tevékenységét. A következőket mondta: „Ha Károlyi államelnök úr úgy döntene, hogy a Masarykkal és Clementissel folytatott beszélgetés után itteni működését befejezettnek tekinti, jó lenne, ha ma Masaryknak búcsúlevelet írna, amelyben összegezné tárgyalásait.”

Károlyi nem tehetett mást, talán belátta, hogy a tárgyalásai teljesen sikertelenek voltak, kijelentette, hogy befejezi a működését. A javasolt levelet természetesen megírja. Majd ismertette a levél több fontosabb elemét, a következőket mondta: „Ki fogja emelni, hogy mindenkor a szláv barátság híve volt. Az előző kormányok nemzetiségi politikáját mélyen elítélte. Ő maga mindig a Csehszlovákiához való közeledés kimélyítésén próbált dolgozni.”

Nem tagadta meg önmagát. Úgy tűnt, mintha nem is a felvidéki magyarság érdekeit képviselte volna. Tájékozatlanságát mutatta, hogy a megbeszélésen részt vevő moszkvai követől, Szekfü Gyulától azt kérdezte, hogy nem lehetne-e az oroszokat irányunkban kedvezően hangolni. Auer felelt a moszkvai követ helyett: „Talán

lehetséges lenne akkor, ha ezt a csehszlovákok kérnék, e nélkül azonban az oroszok nem fognak befolyást gyakorolni a csehszlovák politikára.” Mindenesetre feltűnő, hogy Károlyi nem ismerte fel a szláv szolidaritási erejét.¹⁹¹

Az október 2-i ülésen Szegedy-Maszák arról számolt be, hogy az angol küldöttség egyik szakértője felvetett bizonyos területcsere-lehetőségeket a két ország között. A küldöttek fenntartással fogadták ezt a lehetőséget, ami aztán a későbbiekben a csehszlovákok megtévesztő akciójának bizonyult.

Az október 4-i ülésen Kertész javasolta, hogy a Csehszlovákiával kialakult, megoldhatatlannak tűnő konfliktussal kapcsolatban memorandumot lenne célszerű a konferencia elnökéhez eljuttatni, amely bemutatja mindazokat a jogokat és kedvezményeket, amelyekben a Magyarországon élő szlovák kisebbség részesül.

A továbbiakban felhívta a figyelmet arra, hogy az erdélyi magyar kisebbség sorsa a magyar területi és politikai bizottság tagjainak érdektelensége miatt elintézetlen maradt. Szükségesnek tartotta, hogy Gyöngyösi levélben foglalkozzon az erdélyi magyar kisebbség bizonytalan sorsával. A levelet a delegációk elnökeihez kellene eljuttatni. Felkérte Auer követet a levél tervezetének az elkészítésére. Gyöngyösi a javaslattal egyetértett, a levél el is készült a konferencia elnökéhez címezve.

Érdekes a csalódott és keserű hangvételű levélből néhány megállapítást idézni: „Nem titkolhatom el a békekonferencia előtt azt a mélységes csalódást, amely a magyar béke delegációt és az egész magyar közvéleményt eltölti afölött, hogy a békekonferencia megelégedett a Magyarország és Románia között bekövetkezett hadiállapotnak a forma szerinti likvidálásával. Még csak kísérletet sem tett arra, hogy a Duna-medence békéjének érdekében közelebb hozza egymáshoz azoknak a kérdéseknek a megoldását, amelyek a két országot egymástól elválasztják.” A továbbiakban a levél rámutat arra is, hogy a magyar közvéleményre az is kiábrándítóan hatott, hogy „a békekonferencia nem tartotta szükségesnek számot vetni azzal a ténnyel, hogy Románia 1919-ben olyan területek birtokába jutott, amelyeken nagyszámú magyar él.”

A levelet október 12-én kézbesítették a békekonferencia elnökének, aki éppen Molotov szovjet külügyminiszter volt, akitől sok jót nem lehetett várni. Nem is jött válasz.

Részvétel a miniszterelnöki és a külügyminiszeri megbeszéléseken

A plenáris üléseken és a szakértői egyeztetéseken kívül nagy jelentősége volt a békekonferencián a magas szintű, kétoldalú megbeszéléseknek. Magyarország függő helyzetéből következően a nyilvános fellépéseken nem lehetett arról beszélni, hogy a szláv szolidaritás alapján a Szovjetunió támogatja a csehszlovák területi igénye-

ket. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen vagy hasonló kijelentésnek súlyos és beláthatatlan következményei lettek volna. A függő helyzeten kívül az akkori politikai körülmények, de az uralkodó szemlélet sem lett volna kedvező a hasonló megállapításokhoz.

Magyarország részéről a konferencián a legjelentősebb látogató Nagy Ferenc miniszterelnök volt, aki szeptember 3-án érkezett Párizsba.

A miniszterelnök aggódva figyelte a párizsi tárgyalásokat. Ekkor már világosan látta, hogy a tavaszi moszkvai tárgyalásai során a szovjet tárgyaló partnerei hazudtak, vagy legalábbis homályos ígéretekkel megtévesztették. Mint láttuk, az Egyesült Államokban tett hivatalos látogatásán sem biztatták a magyar-román határ Magyarország számára kedvező alakulásával.

Beszédeiben és más megnyilatkozásaiban kifejezésre jutottak ezek az aggodalmak. Az 1946. augusztus 12-én, Bicskén mondott beszédében nagyon is érezhetően beszélt a békekonferenciával kapcsolatos aggodalmairól. Érdekes idézni néhány megállapítást.

Kijelentette bevezetéseként, hogy „a békeszerződés nem lehet egyoldalú szerződés, nem lehet egyoldalú diktátum. (...) A háborúban a demokrácia győzött a fasizmus felett. Ügyelni kell, hogy a győzelem valóban a demokrácia és nem egyes demokráciák győzelme legyen”. Majd a beszéd végén hangsúlyozta, hogy a legyőzött országoknak biztosítani kell a fejlődési lehetőséget.¹⁹²

A külügyminiszter is üzent, kérte a miniszterelnököt, hogy legalább néhány napra utazzon Párizsba, és próbáljon kapcsolatokat teremteni a nagyhatalmak vezetőivel.

Nagy Ferenc elutazását a lapok szinte titokban tartották. A legbővebben a Kis Újság adott hírt az utazásról. A párizsi tartózkodás célját a kiadott közlemény abban foglalta össze, hogy a miniszterelnök Párizsban informálódik a békeértekezlet magyar vonatkozású kérdései felől, és megbeszéléseket folytat azokról a diplomáciai tárgyalásokról, amelyek az utóbbi időben a békekonferencia tagjai elé tárták a magyar helyzetet.¹⁹³ Arról, hogy a miniszterelnök találkozni akar a nagyhatalmak vezetőivel, szó sem volt a közleményben.

Párizsban a miniszterelnök Byrnes amerikai külügyminiszterrel szerette volna a kapcsolatokat felvenni. Erre rögtön nem került sor, ehelyett Bedell Smith nagykövettel, az amerikai küldöttség vezetőjével tárgyalt. A nagykövet mellett munkatársai, Samuel Reber, Philip Mosely és mások tájékoztatták a bizalmas megbeszéléseken elhangzottakról.

¹⁹² Nagy Ferenc miniszterelnök a bel- és külpolitikai kérdésekről beszélt Bicskén. *Magyar Nemzet*, 1946. augusztus 13.

¹⁹³ Csak néhány napig marad Nagy Ferenc miniszterelnök Párizsban. *Kis Újság*, 1946. szeptember 4.

¹⁹¹ MOL XIX-J-1-j 5/MKB békeküldöttség jegyzőkönyvei.

A megbeszélésekről Nagy Ferenc a következőket írta: „Szóba került közöttünk a Magyarországot érintő összes kérdés. Többek között Csehszlovákiának az a követelése is, hogy a Duna jobbpartján hét (öt) magyar községet csatoljanak Csehszlovákiához. Bedell Smith térképet vett elő, leültünk a szőnyegekre s Szegedy-Maszák Aladár washingtoni követünkkel és Merrill-lel, az Egyesült Államok budapesti követségi titkárával négyesben hánytuk-vetettük meg a csehszlovák követelést. Azt hiszem, itt dőlt el, hogy végül is a csehszlovákok hét (öt) község helyett hármat kaptak a Duna jobb partján.”¹⁹⁴ Biztos, hogy a megbeszélések valóban hatottak az amerikai küldöttség állásfoglalására a csehszlovák területi igényekkel kapcsolatban.

A megbeszélés során nagyon kényes kérdések is felmerültek. Nagy Ferenc vázolta az amerikai küldöttség vezetőjének azt a bonyolult és kényes irányvonalat, amelyet követni kénytelen, hogy megőrizze a nyugati típusú demokráciát egy olyan országban, amelyet szinte teljes egészében kommunisták uralta országok vesznek körbe. Bedell Smith azt válaszolta, hogy „Byrnes külügyminiszter szilárd meggyőződése szerint Kelet-Európa volt ellenséges államainak meg kell adni a lehetőséget, hogy lélegzethez jussanak, ez pedig mindaddig nem lehetséges, amíg a megszálló csapatokat ki nem vonják. Ez az Egyesült Államok kormányának legfőbb célkitűzése.”¹⁹⁵

Nagy Ferencnek lehetősége nyílt az amerikai külügyminiszterrel való találkozásra. A megbeszéléseken Nagy Ferenc újból kiemelte azt az amerikai politikára leginkább ható érvet, hogy Délkelet-Európában Magyarország az egyetlen ország, ahol a polgári demokrácia képviselője ül a miniszterelnöki székben, anélkül, hogy teljes mértékben a Szovjetunió és a kommunisták befolyása alatt állna. Aztán így folytatta: „Ha én elbukom, Délkelet-Európa minden országa egyformán a kommunisták befolyása alá kerül. Nem lenne kívánatos, hogy éppen minket büntessenek a legjobban, akik a tiszta demokráciát még a legjobban tartjuk.”

Nagy Ferenc igazán őszintén beszélt, amit Szegedy-Maszák pontosan, amerikai kifejezéseket használva fordított. A miniszterelnök bízott az amerikaiakban. Tudta, hogy olyan dolgokat mond, amelyek, ha kiszivárogtak volna, nagyon komoly következményeket vontak volna maguk után. Az amerikai külügyminiszter őszintén válaszolt. A következőket mondta: „Mi mindent elkövetünk, hogy önök politikailag és gazdaságilag minél előbb függetlenek és szabadok legyenek, s ezért siettetjük a békekötést, lehetőleg kevés akadályt gördítve a könnyebb megegyezés elé. Ne csüggedjenek, kérem. Ha egyszer Magyarország függetlenségét biztosítani lehet, gazdaságilag talpra fognak állni. Ebben mi is segíteni fogunk.”¹⁹⁶

Nagy Ferenc az amerikai tárgyalópartnereitől főként általános, kissé ködös ígéreteket kapott. Azt azonban nyilván felmérte, hogy a Szovjetunióval nem fognak Magyarország érdekében konfrontálódni. Azt az ígéretüket az amerikaiak betartották, hogy ahol tudtak, az általuk meghirdetett elveknek megfelelően segítették Magyarországot is az igazságtalanságok elkerülésében.

Nagy Ferenc mellett Gyöngyösi János is folytatott partnereivel egyeztető megbeszéléseket. Gyöngyösivel kapcsolatban vannak olyan történeti értékelések, hogy a tapasztalatlanságából és nem megfelelő nyelvtudása miatt visszahúzódó és passzív volt a partnereivel szemben. Ez azonban nem felelt meg a valóságnak. Amikor erre lehetőség nyílt és az ügy is úgy kívánta, habozás nélkül találkozott a partnereivel.

Az első fontos találkozóra a jugoszláv küldöttség vezetőjével, Edvard Kardeljvel került sor. Ezt megelőzően a jugoszláv küldöttség főtitkára, Jože Vilfan találkozót kért Kertész Istvántól. Lényegében egy ultimátumot adott át, amelyben azt követelték, hogy a magyar delegáció negyvennyolc órán belül írjon alá egy lakosságcsere-egyezményt, ami 40-40 ezer főnyi lakos kicserélését jelentette volna, valamint egy vízügyi megállapodást. Ez utóbbi a Baja alatti vízművek használatát kívánta szabályozni. Azt is közölte a jugoszláv küldöttség főtitkára, hogy amennyiben a magyar fél nem tesz eleget a javasolt kéréseknek, úgy kéri a békekonferencia elnökét és főtitkárát, hogy a két ügy kerüljön pótlólag a magyar békeszerződésbe.¹⁹⁷

A Gyöngyösi-Kardelj megbeszélésen, amelyen Kertész István is részt vett, hamar megállapodtak. Gyöngyösi elfogadta azt a jugoszláv javaslatot, hogy mielőbb kezdjenek közvetlen tárgyalásokat a jugoszláv javaslatokról. Meglepően hamar megállapodtak mind a két jugoszláv indítványban. Megjegyezzük, hogy lakosságcsere-re egyáltalán nem került sor. A vízügyi megállapodás meg Magyarországnak is kedvező volt. Feltehető, hogy a megbeszélések sikeréhez hozzájárult az is, hogy Gerő Ernő is tárgyalta a jugoszlávokkal.

A tárgyalások olyan sikeresek voltak, hogy megállapodtak arról is, hogy felveszik a két ország közötti diplomáciai kapcsolatokat. Ezt a valóban nagyon jelentős lépést a két külügyminiszter 1946. szeptember 25-én levélváltásban rögzítette.

A levelet a két főtitkár, Kertész István és Jože Vilfan írta meg és egyeztette, Gyöngyösi és jugoszláv kollegája, Szimics Sztanoje írták alá. A levél szerint „az a meggyőződés hatotta át a külügyminisztereket, hogy ezek a kapcsolatok a két ország közötti jószomszédi viszony megvalósulásához hozzájárulnak.” Valóban jelentős lépésről volt szó. Sikertült áttörni azt a szláv függőnyt, ami az akkori Magyarországot körülvette, sikerült a kisantant egy tagjával megteremtteni a béke alapjait.

Gyöngyösi János gyakorlati szempontból is értékelte a diplomáciai kapcsolatokat: „A diplomáciai viszony felvételének mindenekelőtt nagy gyakorlati jelentősége

¹⁹⁴Nagy Ferenc: i. m. 356. o.

¹⁹⁵FRUS-t [Foreign Relation of the United States] idézi Kertész István: i. m. 335. o.

¹⁹⁶Nagy Ferenc: i. m. 357. o.

¹⁹⁷Romsics Ignác: i. m. 202. o.

van. Kifejezésre jut benne az, hogy a még formálisan fennálló hadiállapot megszűnik, és a békekötés előtt nemcsak a szükséges konzuláris feladatok, de a politikai érintkezés is a két állam között rendes keretekben bonyolódik le.”¹⁹⁸

Hozzá kell tennünk, hogy Jugoszlávia a második világháború után kemény, sztálinista rendszere ellenére jelentős tekintélyt élvezett. Lényegében önmagukat szabadították fel a német és az olasz megszállás alól. A nyugati szövetségesek, főként az angolok is elismerték Jugoszlávia jelentőségét, annak ellenére, hogy áthidalhatatlan ideológiai szakadék volt a két ország között. A kapcsolatok odáig fejlődtek, hogy Winston Churchill brit miniszterelnök 1944. augusztus 12-én személyesen találkozott Tito marsallal.¹⁹⁹ Érdekességként érdemes megjegyezni, hogy a nyugati szövetségesek összekötő tisztje a partizánoknál Randolph Churchill őrnagy, a miniszterelnök fia volt...

A következő jelentős eseményre augusztus 19-én került sor. Gyöngyösi János találkozott James Byrnes amerikai külügyminiszterrel. A találkozó Szegedy-Maszák közvetítésével jött létre. Fontos eseményről volt szó. Magyarország a békekonzferencián légüres térbe került. A jövődó békével kapcsolatban a Szovjet-unió egyértelműen ellenséges magatartást tanúsított. Egyre inkább egyértelművé vált, hogy szovjet részről a szomszéd szláv és kisantant országokat támogatják Magyarországgal szemben. Úgy tűnt, hogy az ország ki van szolgáltatva az ellenséges elemeknek. A nyugati szövetségesek sem tanúsítottak igazán barátságos magatartást. Halvány reménysugár kizárólag bizonyos amerikai megnyilvánulásokban volt felfedezhető, mint ahogy ezt korábban jeleztük.

Meg kell jegyeznünk, hogy a konferenciát megelőző időben Gyöngyösi külügyminiszter politikai szemléletében határozott változás ment végbe. Több ízben utaltunk arra, hogy az oroszok embere volt, Moszkvában csináltak belőle külügyminisztert. Ennek ellenére, talán felismerve a nyomasztó szovjet fölényt, Gyöngyösi már 1945-ben bizonyos fokú egyensúly létrehozására törekedett. Rendszeresen találkozott Arthur Schoenfeld amerikai követtel, és sokszor nagyon is bizalmas hangon tárgyaltak egymással.

Nagy hatást gyakorolt a külügyminiszterre az 1946 nyarán tett amerikai látogatása is. Több megnyilatkozásában is nagy elismeréssel szolt az Egyesült Államokról. Június 12-én a washingtoni rádióban kifejezte a magyar népnek az Egyesült Államokba vetett mély hitét és az amerikai demokrácia iránti csodálatát, végül pedig kifejezésre juttatta Magyarországnak azt a kérését, hogy a nagyhatalmak támogatásák az igazságos béke iránti törekvésében.²⁰⁰

¹⁹⁸ Diplomáciai kapcsolatok Jugoszlávia és Magyarország között. *Magyar Nemzet*, 1946. szeptember 27.

¹⁹⁹ Winston Churchill: *A második világháború*. 2. k. Budapest, 1989, Európa, 433. o.

²⁰⁰ Nagy Ferenc és Gyöngyösi újabb amerikai nyilatkozata. *Kis Újság*, 1946. június 15.

Amerika-barát nyilatkozatait a kommunisták árgus szemekkel figyelték. Rákosinak fel is tűnt Gyöngyösi szemléletének változása, és természetesen jelentette aggodalmait Moszkvának.²⁰¹

Az amerikai külügyminiszterrel való találkozóra Szegedy-Maszák, aki tolmácsolt és Kertész István kísérték el.

A baráti hangulatú beszélgetés során Gyöngyösi megköszönte az Egyesült Államok Magyarországnak nyújtott támogatását, és reményét fejezte ki, hogy arra a jövőben is számíthat az ország. Az amerikai külügyminiszter megígérte, hogy további lépéseket tesznek az ausztriai és németországi amerikai megszállási övezetbe került magyar javak hazaszállítása érdekében. Gyöngyösi ezután tájékoztatást adott a csehszlovákiai magyarság üldözésének helyzetéről. Erről ugyan szó volt az amerikai látogatás során is, ám Gyöngyösi újból szóba hozta ezt a kérdést, mert azt tapasztalta Washingtonban, hogy az amerikaiak érzékenyek az emberi jogok betartására, az Atlanti Chartában és az ENSZ Alapokmányában meghirdetett elvek megvalósítására. Tudta ezt természetesen Szegedy-Maszák is, ezért tanácsolta a külügyminiszternek ennek feszegetését. Ebben a kérdésben az amerikaiak együttérzésüket fejezték ki, és mint láttuk, megfelelő lépéseket tettek. Gyöngyösi a pozsonyi hídfő kérdését is megemlíttette.

Az amerikai külügyminiszter a békével kapcsolatban nem ígérgetett. A kulisszák mögötti magyar-amerikai tanácskozásokról tájékoztatták. Tisztában volt Magyarország helyzetével, külügyminiszterként azonban figyelembe kellett vennie a politikai realitásokat.

Augusztus 23-án Gyöngyösi Georges Bidault francia miniszterelnök és külügyminiszterrel találkozott Auer Pál és Kertész István társaságában. Auer korábban több ízben is folytatott megbeszélést a francia politikussal. Úgy tűnt, hogy sikerült megnyerni a magyar ügynek. A találkozó során Gyöngyösi tájékoztatta a francia miniszterelnököt Magyarország helyzetéről. Konkrétan kérte a franciák támogatását a felvidéki magyarság ügyében. Bidault úgy reagált, hogy neki sem tetszik ez a dolog.

A franciáknál valóban bennfentes Auer, aki tolmácsolt, megkérdezte: „Azt jelenti ez, hogy Franciaország a csehszlovák módosító indítvány ellen fog szavazni? Bidault igenlő választ adott, és nagyon megkönnyebbültünk.” A magyar küldöttség örömmel hagyta el a Külügyminisztérium épületét. „Néhány nap múlva viszont olyan híreszteléseket hallottam, hogy Franciaország támogatni fogja a csehszlovák módosító javaslatot, s azt ajánlottam Auernak, hogy tisztázza a francia álláspontot. Auer vonakodott, és azt kérdezte: Nem hallottad, mit mondott Bidault? Amikor lord Hood – akivel Kertész bizalmas megbeszélést folytatott – viselkedéséből kikövet-

²⁰¹ *Moszkvának jelentjük. Titkos dokumentumok, 1944–1948*. Budapest, 1994, Századvég, 161. o.

keztettem, hogy meggyőződése szerint a franciák a csehszlovákokat támogatják, megkértem Gyöngyösit, utasítsa Auert, hogy menjen el a Külügyminisztériumba, és győződjön meg a franciák álláspontjáról. Így is történt. Arról tájékoztatták Auert, hogy a szavazáskor Franciaország a csehszlovák módosítást fogja támogatni.”²⁰²

A találkozó nem volt sikeres, Auer Pálnak meg szinte személyes kudarc volt. Egyrészt azért, mert nem kapott a francia barátaitól megfelelő tájékoztatást, de ami ennél is fontosabb, nem sikerült a magyarság ügyének újabb támogatást találni. Persze a franciáknak nem volt könnyű helyzetük. Nagyhatalmi szerepüket elvesztették. Nehezen találták meg az új helyzetüket. Emellett Münchenben 1938-ban cserbenhagyták Csehszlovákiát. Nehéz lett volna nekik Csehszlovákia ellen állást foglalniuk, bármennyire is sajnálták a felvidéki magyarságot.

Gyöngyösi külügyminiszter Auer és Kertész társaságában találkozott a csehszlovák vezetőkkel, Masarykkal és Clementissel is, együtt és külön-külön is. Ezek a megbeszélések eredménytelenek voltak. Nem segítettek elé a két ország közötti közeledést. Szárnyra keltek bizonyos híresztelések esetleges területcseréről, ezek azonban hamisnak bizonyultak.

Szeptember 29-én a kanadai küldöttség egyik tagjának, Pope tábornoknak az elnöklétével újabb közvetlen tárgyalásra került sor a magyar és a csehszlovák küldöttség között. Ezen a magyar külügyminiszter más elfoglaltsága miatt nem vett részt, helyette Auer Pál volt a magyar küldöttség vezetője.

A megbeszélés lefolyásáról Auer Pál így számolt be: „A napirend előtt szót kértem. Elmondtam, hogy az egyik nagy amerikai napilapban reggel a csehszlovák külügyminiszter nyilatkozott, amelynek során igen kategorikusan s türelmetlen hangon foglalt állást a kiutasítás és Csehszlovákiának nemzeti állammá való átalakítása érdekében. Arra kértem Masarykot, legyen szíves kijelenteni, hogy ez a nyilatkozat autentikus-e. Ha ugyanis erre igenlő választ kapok, az értekezlet folytatását feleslegesnek tartom.”

Auer felszólalása jelezte, hogy Magyarország a korábbi gyakorlattól eltérően nem fogadja el kritikátlanul a folyamatos csehszlovák támadásokat. A párizsi követ kemény fellépése azt is jelezte, hogy a párizsi békekonferencián a magyar külpolitika önállóvá vált és egyre függetlenebb megnyilatkozásokkal védte a magyarság érdekeit. Auer fellépése meglepte a csehszlovákokat. „Masaryk szólásra emelkedett. Mielőtt azonban bármit is mondhatott volna, a mellette ülő Clementis államtitkár, a kommunista párt tagja rátette kezét Masaryk karjára. Valósággal visszanyomta Masarykot karosszékebe. Ő maga felállt, és ő válaszolt a külügyminiszter helyett.”²⁰³

²⁰² Kertész István: i. m. 357. o.

²⁰³ Auer Pál: i. m. 294. o.

Clementis semmitmondó választ adott. Nem is folytatták a tanácskozást. Az Auer által leírt jelenet mindenestre bizonyítéka volt annak, hogy a magyar ügyekben a szlovákoké volt a döntő szó.

A magyar külügyminiszter több ízben is találkozott Párizsban szovjet kollégájával, Vjacseszlav Molotovval. A magyar–szovjet tárgyalásokon a nyugatbarát magyar diplomaták ritkán vettek részt. A fő felelős értelemszerűen Szekfű Gyula moszkvai követ volt

Az első találkozóra augusztus 20-án került sor. Gyöngyösi mellett magyar részről Szekfű követ vett részt rajta. A megbeszélést a szláv szolidaritás jegyében egy újabb barátságtalan szovjet lépés előzte meg. A lengyel küldöttség nyilatkozatot adott ki, amelyben jelezték, hogy jóvátételt követelnek Olaszországtól és Magyarországtól azokért a károkért, amelyeket a két ország csapatai okoztak a szovjet frontra való felvonulás során.²⁰⁴ Molotov fenntartás nélkül támogatta a lengyelek követelését, amit később visszavontak. Mindenesetre a szovjet nyilatkozat elhangzott, rossz érzéseket keltve a magyar küldöttség tagjaiban.

Az augusztus 20-i megbeszélésen Gyöngyösi János ismertette a békeszerződéssel kapcsolatos magyar javaslatokat. Molotov nagyon visszautasító volt. A csehszlovák kérdéssel kapcsolatban kijelentette, hogy Gottwald csehszlovák miniszterelnök moszkvai látogatása során megígérte, hogy a Szovjetunió támogatja Csehszlovákia követeléseit, a módosító javaslatokat. Ezt az állásfoglalásukat nem változtatják meg.

Gyöngyösi nem ijedt meg. Kijelentette, hogy Magyarország nemcsak jogának, hanem kötelességének is érzi a magyar kisebbségekről való gondoskodást.²⁰⁵

A következő fontos eseményre szeptember 24-én került sor. Ezen a napon Molotov ebédet adott a magyar küldöttség tiszteletére, amelyen részt vett Szekfű Gyula, Faragó László gazdasági főmegbízott, Dabasi-Schweng Loránd, a Teleki Intézet elnöke, Boldizsár Iván sajtófőnök és Auer Pál is. A szovjetek részéről is magas rangú résztvevők jelentek meg: Visinszkij és Guszev külügyminiszter-helyettesek, Bogomolov párizsi nagykövet, és ami Magyarország szempontjából fontos volt, Lavriscevsz, a szovjet külügyminisztérium kelet-európai főosztályának vezetője.

Az ebéden – s ez volt több évtizedig az utolsó alkalom – újból felszínre kerültek a magyar–szovjet külpolitikai ellentétek. Kifejezetten hideg hangvétellű pohárköszöntőjében a szovjet külügyminiszter kijelentette, hogy ha vannak is véleménykülönbségek a Szovjetunió és Magyarország között, bízik abban, hogy a két állam politikáját a jövőben továbbra is a barátság szempontjai vezetik. Poharát a magyar köztársaság jövőjére és Gyöngyösi János egészségére ültette.

²⁰⁴ Románia és Lengyelország is jóvátételt követel Magyarországtól. *Kis Újság*, 1946. augusztus 14.

²⁰⁵ *Iratok a magyar–szovjet kapcsolatok történetéhez, 1944. október – 1948. június*. Szerkesztette Vida István, Budapest 2005, Gondolat, 222–223. o.

Molotov beszédében gyakorlatilag a nemtetszését fejezte ki: a barátsággal kapcsolatos megállapítása arra utalt, hogy a két ország között akkor éppen nem volt baráti viszony. Ennek a hangoztatása azért volt fontos, mert a szovjet vezetők nem szokták meg azt, hogy a legyőzött és megszállt országokkal kapcsolatban véleménykülönbséget ismerjenek el. Az ilyen ellentétet nem is nagyon tűrték el.

Érzékelte ezt a magyar külügyminiszter. Nem akarta tovább élezni a két ország közötti viszonyt, egy bizonyos határon túl nem akart menni. Tudta, ismerte a szovjeteket, hogy bosszúállóak és megtorolják az esetleges különvéleményeket, ezért barátságosabb hangszerezést alkalmazott. Megköszönte a szívélyes fogadtatást, és hangsúlyozta: nemcsak a magyar kormány, de a magyar nép is felismerte, hogy a felszabadulás után, Kelet- és Közép-Európában a Szovjetunió a nagy rendező hatalom, amely tartós békét tud biztosítani az ott élő népek között.

Rátérve a kényes magyar–szovjet viszonyra így folytatta: „Nagyon sajnáljuk, ha a magunk békecéljaiban ellentétbe kerültünk a Szovjetunió békecéljaival. azonban reméljük, hogy még azokban a kérdésekben is, amelyeket már eldöntöttek, megkapjuk a Szovjetunió támogatását ahhoz, hogy a szomszéd államokkal a jó viszony és a tartós béke kialakítható legyen. Magyarország létfeltétele, hogy a leghatalmasabb szomszédjával, a Szovjetunióval jó viszonyt tartson fenn és jó barátságban legyen.”²⁰⁶

Az elhangzott válaszbeszéd az a határkő volt, ami után megkezdődött a magyar külpolitika önálló vonalának fokozott csökkenése majd eltűnése.

Az október 11-i ebéden, amit Gyöngyösi adott Molotov tiszteletére, már a korábbi tónusban folytak a megnyilatkozások. Visszatérve a korábbi hangsúlyokhoz, ömlengő hangon beszélt a Vörös Hadseregéről, Sztálinról, sőt Molotovról is. Kijelentette: „Minden törekvésünkkel igyekszünk a nagy szovjet demokráciával a jószomszédi viszonyt és jó barátságot tovább ápolni. Ezt a jószomszédi viszonyt és jó barátságot nem befolyásolhatta az sem, hogy a béketárgyalásoknál egyes kérdésekben véleménykülönbségek akadtak közöttünk.”²⁰⁷

Az ellentétekről múlt időben beszélt. Ezzel lezárultak az önálló magyar külpolitikai törekvések.

²⁰⁶ A szovjet békeküldöttség ebédje a magyar delegáció tiszteletére. *Magyar Nemzet*, 1946. szeptember 21.

²⁰⁷ Molotov a Szovjetunió és Magyarország közötti barátságról. *Világosság*, 1946. október 13.

V. A BÉKEKONFERENCIA UTÁN

A békekonferencia 1946. október 15-én fejeződött be. A legnagyobb vesztes Magyarország lett. A békével kapcsolatos célkitűzések és főként remények kudarcba fulladtak. A magyarság lelkiileg is megroppant. Bízta, sokan bíztak a különböző konferenciákon elfogadott elvekben, a világ jobbítását hangoztató megnyilvánulásokban. A lakosság döntő többsége a nyugati szövetségesekben bízott. Akik a nyugati típusú polgári demokrácia megvalósításában reménykedtek – az 1945-ös választások alapján a lakosság többsége – keservesen csalódtak. Úgy ítélték meg, hogy a nyugati hatalmak cserbenhagyták a magyarságot.

Voltak természetesen olyanok is, akik a Szovjetunióban, az igazságos kommunista politikában reménykedtek, de azoknak is csalódniuk kellett. A kommunista vezetők között is voltak olyanok, akik bizonyos területi korrekcióban reménykedtek, főként a magyar–román határon. Többen, Révai József, de maga Rákosi Mátyás is tett ilyen utalásokat. Az igazi csalódás éppen a területi kérdésben érte az országot. Ahelyett, hogy valamit visszaadtak volna a békekonferenciát uraló nagyhatalmak, három színmagyar falut, Dunacsúnyt, Oroszvárt és Horvátjárfalut Csehszlovákiához csatoltak.

A legnagyobb büntetés nem ez volt. Az igazi csapás az volt, hogy a békeszerződés lehetővé tette Magyarországon a szovjet csapatok további állomásozását addig, amíg Ausztria helyzete nem rendeződik. A szovjet csapatok az Ausztriában állomásozó szovjet megszállók utánpótlását biztosították. Ez volt az érv. A szovjet csapatok igazi feladata azonban nem ez volt, hanem igazában Magyarország szovjetizálását, a szovjet érdekszférában való tartását biztosították. Sokan talán ezt akkor még nem ismerték fel. Nem tudták természetesen, hogy mi lesz, hogyan alakul Ausztria további sorsa.

A kiscsapatparti politikusokra megrendítő hatással volt a békeszerződésnek ez a rendelkezése, mivel abban bíztak, hogy a szovjet csapatok kivonulása után a szuverenitás helyreáll, és Magyarországon valóban megvalósul az áhított polgári demokrácia.

Mégis mindezek ellenére két olyan terület volt, amellyel kapcsolatosan Magyarországra vonatkozóan kedvező döntés született. Az egyik és legfontosabb döntés az volt, hogy a békekonferencia, mint láttuk, kemény amerikai fellépésre megakadályozta kétszázezer felvidéki magyar Magyarországra telepítését. Ez a döntés nagy dolog volt, társadalmi és gazdasági katasztrófát hártott el. További részbeni siker volt, hogy a csehszlovákok által követelt öt faluból két település, Bezenye és Rajka magyar maradt.

A békekonferenciát követő politikai helyzet

A békekonferenciát követően az általános politikai helyzet fokozatosan megváltozott. A legjellemzőbb változás az volt, hogy a nyugati szövetségesek, főként az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti viszony kiéleződött, és fokozatosan kialakult a több évtizedig tartó hidegháború, ami több ízben igazi háborúvá alakult át. Így a koreai háború, ami nemzetközi összecsapás lett, mivel az ENSZ-lobogó alatt amerikai, ausztrál, török csapatok harcoltak a kínai úgynevezett önkéntesek ellen. Az eredmény több millió halott és egy szinte teljesen lerombolt ország volt.

Az új amerikai vezetés a szovjetbarát roosevelti politikával teljesen ellentétes irányt képviselt. Az új elnök, Harry S. Truman felismerte a Szovjetunió imperialista törekvéseit, könyörtelen hódító politikáját. Látták az amerikaiak a szovjetek megszállta közép-kelet-európai országok rohamos szovjetizálását. A Neue Zürcher Zeitung szerint a baloldal akadálytalan előretörése annyira feltűnő volt, hogy nyilvánvalóvá vált: a folyamat egy egységes akcióterv alapján valósult meg.²⁰⁸ A Kínában folyó polgárháborúban is egyre jelentősebb volt a szovjet beavatkozás.

Látva az erőszakos szovjet terjeszkedést, Truman elnök intézkedéseket valósított meg. Meghirdette a Truman-elvet, ami Görög- és Törökország védelméhez – szovjet támadás esetére – katonai támogatás biztosítását jelentette. Görögország különösen érzékeny terület volt, az országban szovjet támogatással polgárháború folyt.

A Truman-elv teljesen új hangot jelentett. A háború után a nyugati hadseregeket kivonták Európából és a katonaságot leszerelték. Az emberek békét akartak, hallani sem akartak a háborúról. Az amerikaiaknak egy nagy előnyük volt: rendelkeztek bevethető nukleáris fegyverrel, amit, mint a japán példa mutatta, ha kellett, alkalmaztak is, óriási pusztulást okozva.

Ez utóbbi fegyvertől eltekintve a Szovjetunió katonai szempontból jól állt, mivel a Vörös Hadsereget, ami óriási erőt képviselt, nem szerelték le. Emellett a Szovjetunió stratégiaiilag is jobb helyzetben volt. Csapatai Európa szívéig jutottak el a háború folyamán és ott is maradtak.

A hidegháború egyre erőteljesebb kibontakozása természetesen Magyarországot is érintette. A Neue Zürcher Zeitung előzőekben idézett cikke kendőzetlenül bemutatta, hogy a kémletlen szovjetizálást Albániában, Bulgáriában, Jugoszláviában és Lengyelországban könyörtelenül végrehajtották. Finnország, Magyarország és Csehszlovákia más fázisban voltak. Finnországot stratégiai okok miatt megkímélték a szovjetek, megtarthatta belső függetlenségét, Csehszlovákia és Magyarország nem kerülhették el a szovjet hódítást, az úgynevezett népi demokratikus utat.

A Szovjetunió támogatását maguk mögött tudva a magyar kommunisták Rákosi Mátyás vezetésével offenzívába lendültek. A Kommunista Párt III. kongresszusán már igen élesen fogalmaztak: ki a nép ellenségeivel a koalícióból. Az így megfogalmazott követelés jelentette a kommunista szándékokat. A szavakat tettek is követték. Viszonylag könnyű helyzetben volt a kommunista párt. Attól eltekintve, hogy a Vörös Hadsereg Magyarországon maradt, a magyar erőszakszervezetek, a rendőrség és a politikai rendőrség teljes mértékben a kommunisták kezében volt. A kormány vagy a polgári erők egyáltalán nem tudtak volna polgárháborús helyzetben védekezni. Nem is került erre sor. 1946 decemberében a kommunista Pálffy György vezetése alatt álló katonapolitikai osztály bejelentést tett az úgynevezett köztársaság elleni összeesküvésről. Gyakorlatilag egy szovjet típusú koncepciósról volt szó. A cél az volt, hogy a polgári demokrácia megvalósulását célul kitűző fő erőt, a kisgazdapártot szétverjék, kikapcsolják a politikai életből és az országot népi demokráciává alakítsák át. Igen durva, a nagy szovjet perekben használt módszereket alkalmazták. Sok teljesen ártatlan, semmiről sem tudó politikust tartóztattak le, megkínóztak, hamis vallomásokot kicsikarva.

A nyugati szövetségesek ugyan tiltakoztak, de a folyamatot nem tudták megállítani.

A kisgazdapárt gerincét hamar megtörték. A párt erőlyes főtitkárát, Kovács Bélát a szovjet szervek letartóztatták, a párt vezetői, Nagy Ferenc, Varga Béla és sokan mások emigrációba kényszerültek.

Küzdelem a békekonferencia után

Auer Pál Párizsban maradt. Szegedy-Maszák Aladár visszatért washingtoni állomáshelyére, Kertész István hazatért a béke delegációval.

A delegációt a Keleti pályaudvaron Nagy Ferenc miniszterelnök fogadta. Üdvözlő beszédében kijelentette, a külügyminiszter és a delegáció érdeme, hogy a tárgyalásoknál való mellőzöttségük ellenére is sikerült úgy képviselniük az országot, hogy a legsúlyosabb csapás elkerülhető volt. Gyöngyösi külügyminiszter válaszában kijelentette, hogy a „delegáció minden egyes tagja igaz hazafihoz illően, tudásának, képességének, szorgalmának legjavát adta ebben a küzdelemben”.²⁰⁹

Kertész megdöbbenve tapasztalta a belpolitikai helyzet romlását. Új feladatokat kapott. Gyöngyösi kinevezte az újonnan szervezett nemzetközi kapcsolatok osztályának élére, amelynek az volt a feladata, hogy Magyarországnak az Egyesült Nemzetek Szervezetével és más nemzetközi szervezetekkel kapcsolatos feladatait koordinálja.

²⁰⁹ A béke delegáció megérkezésekor Nagy Ferenc és Gyöngyösi mondott beszédet. *Népszava*, 1946. október 19.

²⁰⁸ Zwischen Ostsee und Ägäischem Meer. *Neue Zürcher Zeitung*, 1947. június 11.

Az osztálynak sok munkája ebben az időben nem volt, mivel az ENSZ-tagság kérdése nem volt napirenden. Ezért Kertész hozzálatott a béke-előkészítő anyag kiadásával kapcsolatos szerkesztési munkákhoz. Tervezte továbbá jelentés készítését a békedelegáció tevékenységéről, munkájáról. Célja és feladata volt a továbbiakban öt kötet készítése angol, francia, orosz és magyar nyelven „Magyarország és a párizsi konferencia” címmel.

Hamar felmerült követi megbízatása Olaszországba, amit Kertész örömmel fogadott el. A kommunisták ugyan meg akarták akadályozni, de végül is a kormány elfogadta a jelölését a római követi posztra.

Auer Pál nagy energiával folytatta a követi tevékenységét. Igyekezett Magyarország megtépzott hírnevének helyreállítására. Erre igen jó lehetőséget nyújtott az október 18-án a nagykövetség szalonjában megnyílt magyar kiállítás. A rendezők, Nemestóthy Dénes követségi és Erős János minisztériumi tanácsos igyekeztek képek, könyvek, kották, okiratok, vértanúk relikviái stb. kiállításával bemutatni a magyar függetlenségi és szabadság küzdelmeket Wesselényi Ferencről Kossuthig, Petőfiig és Liszt Ferencig.

A kiállítás alkalmából Auernek lehetősége nyílt arra, hogy nyilatkozzon a francia rádióknak. Rámutatott, hogy az utóbbi hetek és hónapok folyamán vádak emeltek a világ színe előtt Magyarország ellen. Majd így folytatta: „E vádak, amelyek jobbadán a határvitákban érdekelt és a kisebbségi kérdések miatt elfogult szomszéd államok részéről hangzottak el, a magyar nemzetet a németek fullajtárjának és az önkényuralmak alázatos szolgájának hitvány szerepében tüntették fel a szabad és büszke nemzetek előtt. (...) A kiállítás ezekre a könnyű fajsúlyú és sokszor szemérmetlen vádakra ad feleletet.”

A kiállítást sok magas rangú francia személy kereste fel. Megjelent Párizs polgármestere, a francia szárazföldi, légi és tengeri haderő főparancsnoka, a nagyvezérkar főnöke, Revers tábornok.²¹⁰

A kiállítást követően nagy megtiszteltetés érte a követet. Meghívta a híres Royal Institute for International Affairs előadás tartására, amire október 25-én került sor Londonban.

Auer ismertette a magyarság magatartását, abban az időszakban, amikor a szövetségesek már hadat viseltek, de Magyarország még kívül tudott maradni a háborús eseményeken, utalt arra, hogy a kormány megpróbált valamiféle semleges magatartást tanúsítani. Bemutatta a hadüzenet utáni helyzetet, majd a német megszállás brutalitását. Vázolta a továbbiakban a háború után bekövetkezett demokratikus fejlődést, társadalmi átalakulást. Végezetül beszélt Magyarországnak a Duna völ-

gyében betöltött szerepéről, és a Duna-völgyi együttműködés múltjáról és jövőjéről. A brit sajtó kedvezően fogadta az előadást.²¹¹

November első napjaiban Brüsszelben járt hivatalos úton a Belgiumban tartózkodó magyar hadifoglyok ügyében. Az amerikai és a brit kormány 45 000 hadifoglyot adott át a belgáknak, hogy bányásként dolgozzanak. Ezer magyar fogoly is Belgiumba került. Auernek sikerült elintéznie, hogy ne hadifogolyként, hanem szabad munkavállalóként kezeljék őket.

Ugyancsak novemberben Tildy köztársasági elnök kérésére néhány napra Budapestre utazott a párizsi követ. Nagyon rossz benyomásai keletkeztek. Májusban járt utoljára Magyarországon. Az akkori állapotokhoz képest egy rossz irányba változott, erősen pesszimista közeget talált.

A rossz hangulathoz hozzájárult az a beszélgetés is, amit Rajk László belügyminiszterrel folytatott. A beszélgetés indoka az volt, hogy elutazása előtt elrendelte, hogy egy Párizsban élő ismerősének, aki politikai szempontból semleges volt, állítsanak ki útlevelet. A konzulátus illetékes tisztviselője megtagadta Auer utasítását. Közölte, hogy pártja az illető magyar budapesti utazását és egyáltalán magyar úti okmányokkal való ellátását nem tartja kívánatosnak. Auer, aki főnöke volt a konzuli tisztviselőnek, megdöbbenett ettől a magatartástól, majd kijelentette, hogy a párizsi követségi ügyekkel kapcsolatban pártja véleményének nincs, nem lehet jelentősége. Ebben az ügyben kereste fel a kommunista belügyminisztert.

A beszélgetésről Auer a következőket írta: „Elég kellemetlen párbeszéd folyt le közöttünk. Kijelentettem, hogy nem tűröm, hogy hozzám beosztott tisztviselő felülbírálja, és esetleg ne teljesítse a rendelkezésemet. Rajk holmi pártmegállapodásra hivatkozott, én pedig megmaradtam álláspontom mellett. Végül is Rajk felajánlotta, hogy kivételesen a konkrét esetben utasítást ad, hogy a hozzám beosztott tisztviselő teljesítse a kívánságomat, ez azonban csak erre az egy esetre vonatkozik. Én viszont kijelentettem, hogy ha ilyen eset újból előfordul, és nem teljesítik kívánságomat, azonnal lemondok.”

A Rajk Lászlóval folytatott megbeszélés megdöbbenetere a párizsi követet, s további rossz tapasztalatokat is szerzett. Az egyik legfélelmetesebb tapasztalata az a beszélgetés volt, amit a *Népszava* felelős szerkesztőjével folytatott. Erről ő maga így számolt be: „Azt találtam beszélgetés közben mondani, hogy a legközelebbi választások eredménye nagyjából ugyanaz lesz, mint az 1945-ös év végén tartott választásoké. Szabad választások? Mondta az illető úr. Szabad választások majd talán néhány évtized múlva lesznek, amikor már biztosak leszünk benne, hogy a magyar nép túlnyomó többsége marxistává lesz.”²¹²

²¹⁰ A politikai, a katonai és a kulturális Franciaország jelenlétében pénteken délután megnyílt a párizsi magyar kiállítás. *Magyar Nemzet*, 1946. október 19.

²¹¹ MOL XIX-J-1-k 3350/1946 KÜM.

²¹² Auer Pál: i. m. 306–307. o.

Ezek a tapasztalatok mélyen megrázták a valóban demokrata Auert. Visszatérve párizsi állomáshelyére követi feladatait továbbra is energikusan látta el, noha akkor már bizonyossá vált, hogy a követségen több kommunista – adott esetben szovjet ügynök – is van, akik figyelik a tevékenységét, s ahol tudják, akadályozzák a követség munkáját.

Fontos feladatának tartotta továbbra is a magyar–francia kapcsolatok kiépítése mellett az ország diplomáciai helyzetének a további megerősítését. Ennek érdekében sürgette Gyöngyösi külügyminisztert, hogy magyar részről tegyenek lépéseket a magyar–belga diplomáciai kapcsolatok felvétele érdekében. Az ezzel kapcsolatosan írt jelentésében rámutatott arra, hogy augusztus folyamán jegyzéket adott át Paul Henri Spaak belga külügyminiszternek, amelyben jelezte, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak nincs kifogása a diplomáciai kapcsolatok felvétele ellen. Jelezte, hogy a belga külügyminisztériumban rossz hatást vált ki a magyar fél tétlensége. Utalt arra is, hogy a belga kormány a bécsi követét kívánja megbízni magyarországi képviselőtelével. Belgium jóindulatát bizonyította a magyar hadifoglyokkal kapcsolatos lépés is, amire korábban utaltunk.²¹³

December 20-án találkozott Norbert Bischoff osztrák követtel, akit Moszkvába helyeztek át. A beszélgetés során az osztrák követ elmondta, neki jutott az a feladat, hogy Ausztria és a Szovjetunió közötti viszony kedvezőbb alakulását elősegítse. Azon lesz, hogy megértse a szovjet kormánnyal, hogy hazája lojális, szovjetbarát politikát kíván folytatni, de nem akar a Nyugattal sem szakítani. Tegyük hozzá: Ausztria helyzete sokkal kedvezőbb volt, mint Magyarországé, mivel az országnak csak egy része volt szovjet megszállás alatt. Az ország nagyobb felében a nyugati szövetségesek csapatai állomásoztak.

Közös és hasonló elem volt a magyar és az osztrák politikában az osztrák követ szerint, hogy helyes volna, ha a Szovjetunió ausztriai politikáját nem a kisebbségben lévő kommunista pártra, hanem a vele szemben feltétlenül korrekt többségi elemekre alapítaná. Auer ezzel a megállapítással teljes mértékben egyetértett. A kisgazdapárti politikusok is erre törekedtek.

Végül az osztrák követ megemlítette, hogy azon lesz, hogy Szovjet-Oroszország szívesen lássa a magyar–osztrák kapcsolatok fejlesztését.²¹⁴

Szegedy-Maszák Aladárnak állomáshelyére visszatérve sok feladatot kellett megoldania. A nagyhatalmak külügyminiszterei 1946. november 3. és december 12. között New Yorkban ülészetek, véglegesítve a párizsi békekonferencia ajánlásait. Ezzel kapcsolatban Szegedy-Maszáknak fontos feladatai voltak. Három jegyzéket kellett eljuttatnia a külügyminiszterekhez, amelyekben a Külügyminisz-

térium – főként Kertész – összefoglalta a békekonferencia során felmerült magyar panaszokat és javaslatokat.

A javaslatok, kérések között szerepelt a Magyarországra kirótt gazdasági terhek mérséklése, amit a külügyminiszterek részben el is fogadtak. A jóvátétel csökkentését az amerikaiak támogatták, a szovjetek viszont erről hallani sem akartak és nem is járultak hozzá. Eredmény volt viszont, hogy az Egyesült Nemzetek anyagi javaiban keletkezett károk megtérítését 70-ről 66,6 százalékra csökkentették a nagyhatalmak közös megegyezés alapján.

A követ tovább folytatta a magyarság kedvezőbb amerikai megítélését célzó tevékenységét. December 22-én részt vett a United Hungarian Jews of America nevű befolyásos amerikai magyar zsidó szervezet nagygyűlésén, amelyen a magyar kormány kiküldötte, Kornitzer Béla miniszteri tanácsos furcsa kijelentéseket tett. Kijelentette többek között, hogy az antiszemitizmus szempontjából aggasztó a szovjet megszállás várható megszűnése. Élesen támadta továbbá a keresztény magyar társadalmat és a magyar kormányt az antiszemitizmus terjedésével kapcsolatban.

Erre az inszINUÁCIÓRA reflektált a washingtoni követ. Kijelentette, hogy a magyar politikai élet arra a közös elhatározásra jutott, hogy Magyarországnak ismét a jogegyenlőség és türelmesség országává kell válnia, amilyen az első világháború után volt. Majd utalt arra, hogy a 19. és 20. század virágzó, művelt és haladó Magyarországa is nagy tanulság arra, hogy a liberális gondolat, a türelmesség és jogegyenlőség minden egészséges államrend alapja.

Kornitzerrel szemben foglalt állást a jelenlévő Dr. Hevesi Ferenc főrabbi, aki elmondta, hogy őt is keresztény családok bujtatták.²¹⁵

1947. január 2-án Szegedy-Maszák elemzést készített a magyarországi zsidóság helyzetének amerikai megítélésével kapcsolatban. Jelezte, hogy a magyar származású amerikai zsidóság körében növekvő aggodalom észlelhető a magyarországi antiszemitizmus hírével kapcsolatban. Utalt Göndör Ferencnek *Az Ember* című folyóiratban megjelent cikkére, amelyben keményen bírálta a magyarországi viszonyokat. Válaszolt a cikkekre, rámutatva arra, hogy az antiszemitizmus a magyar társadalomban erősen csökkent, ám Göndör a véleményét fenntartotta.

Szegedy-Maszák felvetette, hogy az objektív vélemény kialakulásával kapcsolatban nem lehetne-e az amerikai magyar zsidóság néhány kiemelkedő képviselőjét meghívni Magyarországra a helyzet tanulmányozására. Utalt arra is, hogy a magyarországi antiszemitizmussal kapcsolatos hírek terjedése mögött valószínűleg a csehszlovák propaganda áll.²¹⁶ Kiemelt figyelemmel kísérte a csehszlovák politi-

²¹⁵ Szegedy-Maszák: Magyarország ismét a türelmesség hazája lesz. *Amerikai Magyar Népszava*, 1946. december 24.

²¹⁶ MOL XIX-J-1-k 4098/2013 USA iratok.

²¹³ MOL XIX-J-30-a 38 pol.

²¹⁴ MOL XIX-J-30-a 30/ pol.

kusoknak az Egyesült Államokban kifejtett Magyarország elleni tevékenységét. Válaszolt Juraj Slavik washingtoni csehszlovák nagykövet magyarellenes cikkére, ami a New York Times 1946. január 27-i számában jelent meg. Írása, amelyben kifejtette a magyar álláspontot, az amerikai újság február 12-i számában jelent meg. Bemutatta a felvidéki magyarság jogfosztottságát, az emberi jogok semmibe vételét.

Megküldte Gyöngyösi Jánosnak az amerikai csehszlovák sajtó Magyarországgal kapcsolatos ellenséges cikkeit. Eklatáns példaként megemlíti azt az írást, amelyet a Pittsburgban megjelenő *Pravda* című szlovák lap közölt. A szlovák újság 1946. december 12-i számában jelentette állítólagos megbízható források alapján, hogy Mindszenty József primás levelet írt Spellman New York-i érseknek, amelyben arra kérte az amerikai bíborost, hogy járjon el az amerikai kormánynál a csehszlovákiai magyar kisebbség érdekében. A lap szerint Spellman érsek eleget tett a kérésnek. A szlovák cikk gyűlölködő hangon így folytatódott: „A magyarok Spellman személyében készséges támogatóra találtak. A bíboros a szlovák nép elemi érdekei ellen lépett fel. Mi tudjuk, hogy amíg Dél-Szlovákiában magyar kulákok laknak, akik Budapest felé néznek és nem hajlandók elismerni Csehszlovákiát, s nem hajlandók a szlovák többséghez asszimilálódni, addig Dél-Szlovákia veszélyben lesz, s intrikák és spekulációk tárgya marad.”²¹⁷ A kulák szó használata arra utal, hogy a lap mögött szovjetek vagy legalább is szlovák sztálinisták állnak.

Kiemelkedő jelentőségű beszédet mondott a követ a bridgeporti új református templom felavatásán. Méltányolta, hogy Tildy Zoltán köztársasági elnököt tiszteletbeli lelkésszé és Nagy Ferenc miniszterelnököt presbiterré választották meg. Ezután aktuális politikai kérdésekre tért át. A megkötött békét méltatva a következőket mondta: „Egy újabb veszített háború után sajnos nem számíthattunk különösen jó békére. (...) A magyar békeszerződés oly gazdasági terhekkal sújtja Magyarországot, hogy a példátlan infláció boszorkánytánca és szörnyű válsága után óriási áldozatokkal elért stabilitás újból veszélybe juthat... Minden reménységünk most már csak abban összpontosul, hogy megfelelő külföldi gazdasági segítséggel sikerül az ország újjáépítését biztosítani.”²¹⁸

Közös fellépés

Szegedy-Maszák egyik legnagyobb sikere az volt, hogy elintézte Auer Pál részvételét a nagy tekintélyű Council on World Affairs és az akkori legnépszerűbb amerikai sajtótermék, a *Time* magazin közösen rendezett, Clevelandban megtartott nemzetközi konferenciáján. A találkozó témája az volt, hogy mit vár a világ az Egyesült Államoktól, és hogyan tud Amerika megfelelni az elvárásoknak.

A konferencia vendégei az akkori politika kiemelkedő személyiségei voltak. Részt vett és fel is szólalt Byrnes korábbi külügyminiszter, Vandenberg szenátor, a Szenátus külügyi bizottságának elnöke, a fent említett Spellman bíboros. Európát is kiváló és nemzetközileg elismert tekintélyes politikusok képviselték. Így többek között De Gasperi olasz miniszterelnök, Paul Henri Spaak belga külügyminiszter, Noel Baker brit külügyi államminiszter és sokan mások. A Szovjetuniót is meghívták, de a szovjetek visszautasították a részvétel lehetőségét. Közép-Európát Jan Masaryk csehszlovák külügyminiszter és Auer Pál képviselte. A magyar részvétel jelentős diplomáciai siker volt. Lehetőség nyílt arra, hogy a magyar képviselő elmondja mindazt, amire a párizsi békekonferencián nem nyílt lehetőség.

A kommunistáknak mindez nem tetszett. Ők nem a szabad világban, hanem Moszkvában akartak tündökölni. Rákosiék nem a nyugati demokráciákat tartották követendő példának, hanem az olyan országokat, mint az akkor még sztálinista Jugoszláviát, ahová rendszeresen elzarándokoltak tanácsokat kérni a magyar átalakuláshoz, vagy akár Romániát, ahol Petru Groza vezetésével már ráléptek a népi demokratikus útra. Nem nézték jó szemmel a magyarországi szovjet megbízottak sem – így többek között Puskin követ – Magyarország részvételét a clevelandi konferencián. Auer ottani szereplését a békekonferencián felszínre került önálló magyar külpolitikai lépések szerves részének tartották. Az is volt. A washingtoni és párizsi követek valóban mindent megpróbáltak, hogy Magyarországot kiszabadítsák a szovjet befolyás alól, eltérítsék a kikényszerített szovjetizációtól.

Nagy Ferenc miniszterelnök és Gyöngyösi János külügyminiszter is támogatták a maguk módján az említett törekvéseket. Lehetőségeik azonban nagyon korlátozottak voltak. Az ekkor az 1946–1947-es évek fordulóján kibontakozó offenzívát nem lehetett megállítani az előzőekben ismertetett okok miatt. Ellenlépésként hagyták és hallgatólagosan támogatták a nyugatra akkreditált követeknek az ország függetlenségét védő lépéseit.

Auer részvételét – egyébként Magyarországot nem hívták volna meg – az tette lehetővé, hogy Szegedy-Maszák kitűnő kapcsolatokat tartott fenn Robert T. Elsonnal, a *Time* magazin washingtoni irodájának vezetőjével. A vele való beszélgetés során ajánlotta Szegedy-Maszák Magyarországot, illetve Auer Pál részvételét. Az amerikaiak egyetértettek és vállalták az utazási és tartózkodási költségek fedezését. A meghívásnak nemcsak külpolitikai jelentősége volt. Elismeréssel fogadta az amerikai magyarság is a hivatalos magyar részvételt. Magyar politikus ilyen rendezvényen még soha korábban nem vett részt. Az amerikai magyarok között hamar elterjedt annak a híre, hogy a meghívás a washingtoni követ érdeme, s ez nagyban emelte Szegedy-Maszák tekintélyét. Látták, hogy nem Moszkva, hanem Magyaror-

²¹⁷MOL XIX-J-1-k magyar–csehszlovák lakosságcsere.

²¹⁸Magyarország sorsa. Amerikai Népszava 1947. március 1.

szág érdekeit képviseli. Elismeréssel fogadták, hogy a Szovjetunió távolmaradása ellenére vesz részt magyar képviselő az értekezleten.²¹⁹

Auer szereplésének az amerikai, különösen az amerikai magyar sajtó nagy figyelmet szentelt. A párizsi követ ki is használta a szabad megnyilatkozás lehetőségeit, és mindent el is mondott, amit a békekonzferencia alkalmából, de tegyük hozzá, hogy az akkori Magyarországon sem mondhatott el. Fellépéseiben úgy viselkedett, olyan hangot ütött meg, mintha egy szabad ország képviselője lett volna. Minden megnyilatkozási lehetőséget igénybe vett.

Megérkezésekor New Yorkban a La Guardia repülőtérre fogadták az újságírók. Az első kérdés az volt, hogy mi a véleménye a békeszerződés tervezetéről? Meg van-e elégedve a békettárgyalásokkal? Auer őszintén válaszolt: „Azt reméltük, hogy a politikai határ nagyjában meg fog egyezni az etnikai határokkal. (...) Az etnikai határokkal megegyező politikai határok biztosíthatnák a legjobban a békét. Természetes, hogy ilyen körülmények között nem lehetünk megelégedve a békeszerződéssel.” Ezután kijelentette, hogy a kisebbségek ügye nincsen rendezve. Elnyomják, sőt van olyan ország, ahol üldözik őket. A kisebbségeket nemzetközi ellenőrzés alá kell helyezni. Ennek elmaradása következményeivel kapcsolatban a következőket mondta: „Amikor a csehek látták, hogy a nagyhatalmak nem egyeznek bele az erőszakos népkicserélésbe, a csehszlovák hatóságok a határ menti községekben és városokban lévő magyarok ezreit sorozták be kényszermunkára. De nemcsak őket mozdították el otthonaikból, hanem családjaikat is, és helyükre cseheket és szlovákokat telepítettek.” Az Amerikai Magyar Népszava szerkesztőjével külön beszélgetve Auer hangsúlyozta, hogy nyilatkozatával csak a tényeket szögezte le. Fájdalmas számára az ilyen megnyilatkozás, mivel mindig az volt a véleménye, hogy a közép-európai kis népeknek békés szomszédságban kell élniük, és politikai koncepciója hosszú éveken át az volt, hogy a csehekkel keresni kell a megegyezésnek és a barátságnak az útját.²²⁰ Az idézett megnyilatkozás kifejezi Auernak azt a felfogását, hogy a magyarság érdekeinek védelme mellett továbbra is fontosnak tartja a közép-európai népek közötti együttműködés kiépítését és megerősítését. A korábban hangoztatott páneurópai felfogását Közép-Európára, a Duna völgye népeinek az együttműködésére terjesztette ki.

Nyilatkozott a clevelandi rádióban is. Az új Magyarországról a következőket mondta: „A magyar nép szakított a múlt rendszerrel. Rálépett az igazi demokrácia útjára, és olyan szociális viszonyokat igyekszik teremteni, amelyek miatt nem kell többé szegénykeznie. És békében kíván élni kelettel és nyugattal, a szomszéd kis

népekkel éppúgy, mint a világ hatalmasaival. És szabad ember akar lenni a szabad hazában.”²²¹ Ez volt Auer Pál, Kertész István és Szegedy-Maszáék elképzelése a jövőndő Magyarországról.

A konferencián a követ nagy hatású beszédet tartott. Kijelentette bevezetésként, hogy a Párizsban megfogalmazott békeszerződés a politikai és a néprajzi határ azonosságát nem ismerte el Magyarország vonatkozásában. Magyarország képviselői ezúttal is csak nézők voltak a történelem színházában, a magyar nép ezúttal is sakkfigura volt a diplomáciai játékmezőn. Majd hangsúlyozta, hogy a magyar nemzet, éppen úgy, mint Európa más délkeleti nemzetei, nem akar sakkfigura lenni, nem akar egyik vagy másik érdekszférába tartozni. Igaz barátságban akar élni a szomszéddá vált Szovjetunióval, de ugyanakkor nyitva akarja tartani a nyugat felé nyíló kaput is. Nagyon fontos gondolat volt ez. A követ a világ közvéleménye előtt fogalmazta meg azt a lehetőséget, ami Magyarország politikai függetlenségét esetleg biztosította volna az egyre erősödő és imperialista Szovjetunió szomszédságában. Lényegében azt fogalmazta meg, amit a finneknek – igaz, szerencsésebb geopolitikai helyzetben – sikerült megvalósítaniuk.

A későbbi finnlandizációnak nevezett gondolatot fogalmazta meg, sőt terjesztette ki Magyarország vonatkozásában. Nagyon bátor és a szovjet, illetve kommunista politikusoknak nagyon nem tetsző gondolatot mondott, amit érdemes szó szerint idézni: „meg vagyok győződve, hogy ezek a nemzetek, különösen a nem szláv és nem görög-orthodox demokratikus népek vannak arra hivatva, hogy összekötő hidat képezzenek Nyugat és Kelet között.”

Megerősítette a továbbiakban a közép-európai, Duna-völgyi népek federációjával kapcsolatos elgondolását, amit évtizedek óta hirdetett: „A Duna-völgyi kis országoknak valamilyen módon közeledniük kell egymáshoz, hogy egy nagyobb gazdasági terület előnyeit élvezhessék, együttműködésük kiküszöbölne a nemzeti ellentéteket is. Ezért Közép-Európa népei azt kérik Amerikától és a többi nagyhatalomtól, hogy támogassanak minden olyan törekvést, amely a közép-európai federáció megszületéséhez vezethetne. Ilyen fejlődés megfelelné az amerikai hagyományoknak.”

Hangsúlyozta Amerika szerepét a kisebbségek védelmével kapcsolatosan is: „Amerikától, amelyik nem ismeri a nemzeti, kisebbségi elnyomást, azt is várjuk és kérjük, hogy szálljon szembe a nemzeti kisebbségek elnyomásával.”

Amerikával kapcsolatban tovább is ment és a következőket mondta: „Amerikától azt is elvárjuk, hogy az elkövetkező években szorgalmazni fogja a jelenlegi békecsinálók egyes igazságtalan határozatainak módosítását. Ez előfeltétele nem-

²¹⁹ MOL X-X-J-1-k USA adminisztratív iratok 1443 pol KÜM.

²²⁰ Auer Pál: Nem jutalmat vártunk, de olyan békét, amely tartós lehet. *Amerikai Magyar Népszava*, 1947. január 11.

²²¹ Auer Pál párizsi magyar követ két rádióbeszédet tartott. *Amerikai Magyar Népszava*, 1947. január 16.

csak Magyarország és Csehszlovákia közötti barátságos együttműködésnek, hanem a Duna-medence népei gazdasági megújulásának.”²²²

A beszédben tükröződött az Auer politikai nézeteiben bekövetkezett változás. Egyrészt a finnlandizáció erősödése, ami tulajdonképpen a Bethlen Gábor-i koncepció (egyensúly a Habsburg és az Oszmán Birodalom között) modern változatának fogható fel, másrészt Amerika vezető szerepének az elismerése. Beszédében a világ ügyeinek az intézésével kapcsolatban a Szovjetuniót meg sem említette. Szinte teljesen átállt a nyugati oldalra.

Érdekes módon a beszédből az Amerikai Magyar Népszava egy nagyon fontos részt, ami pedig Auer látnoki előrelátását bizonyította, kihagyott. A következőket mondta: „Európát nem szabad két részre osztani, hanem egyetlen, egységes Európára van szükség. Németország kettéosztása, zónákra való bontása azt jelentené, hogy Európa két ellenséges táborra válik. Tátongó seb nem maradhat Európa közepén. Nem nagyhatalmi egyensúlyra, hanem a hatalmak együttműködésére van szükség. Nem két Európára, Európán kívüli vezetés alatt, hanem egy Európára, amely az európaiaké, és amely az Egyesült Nemzetek keretébe van beillesztve.”²²³

Auer mindent elmondott, ami bekövetkezett. A tapasztalt külpolitikus felismerte az Európára váró veszélyeket. Szinte lángoló szavakkal küzdött az egységes Európa megmaradásáért.

A Clevelandban tartott beszédéért a kommunisták megtámadták. Erről ő maga a következőket írta: „Tudomásom van róla, hogy az egyik magyar napilap kifogásolta, hogy a kis népek érdekében emeltem szót és hogy magunknak a híd szerepét vindikáltam Kelet és Nyugat között.”²²⁴ Az említett napilap a *Szabad Nép* volt.

Végezetül megemlíti, hogy a két követ, Auer Pál és Szegedy-Maszák Aladár részt vettek egy Clevelandban megtartott népgyűlésen, amelyen a párizsi követ keményen, kíméletlen szavakkal támadta a csehszlovák politikát. Többek között a következőket mondta: „Csehszlovákia a 21 győztes nemzet egyike. Hogy hol győzött Csehszlovákia, azt senki sem tudja. Csak annyit tudunk, hogy Szlovákia előbb lépett a háborúba a náci oldalán, mint Magyarország és tovább harcolt a szövetségesek ellen.”²²⁵

A konferencián való szereplését Auer sikeresnek ítélte. Nyilatkozott a *Kis Újság*-nak. Kijelentette többek között, hogy nagy érdeklődést tapasztalt Amerikában Magyarország iránt. Nagyon fontos megállapítás, és feltehetően Szegedy-Maszák hatására mondta a következőket: „Az az érzésem, hogy azt az erkölcsi erőt, ame-

lyet sok százezer magyar jelent egy hatalmas, demokratikus országban, jobban is kihasználhatnánk.”²²⁶

Nagy jelentős gondolat volt ez, bizonyára segítette volna az amerikai magyarság az új demokratikus Magyarország felépítését és megerősödését, politikai és gazdasági értelemben egyaránt.

A politikai és diplomáciai lehetőségek beszűkülése

A politikai helyzet egyre romlott. Az úgynevezett köztársaság elleni összeesküvés bejelentése és a letartóztatások megkezdése világossá tették, hogy a moszkvai ügynökök, a hazai kommunisták nem tréfálnak, s a szovjetizáció erőszakos megvalósításának útjára léptek.

Szegedy-Maszák, a tapasztalt diplomata világosan látta, hogy Magyarország körül szorul a hurok. Az újév első napjaiban felkereste az amerikai külügyminisztérium dél-európai ügyekkel foglalkozó osztályának helyettes vezetőjét, Walworth Barbour igazgatót. Elmondta félelmeit és megkérdezte, hogy az Egyesült Államok nem jelenthetné-e ki nyilvánosan, hogy érdekelt a magyar demokratikus rendszer fenntartásában. Hozzátette, hogy egy ilyen nyilatkozat nagy segítséget jelentene Nagy Ferenc miniszterelnöknek abban, hogy úrrá legyen a kommunisták által szított válságon. Az amerikai diplomata vállalta, hogy továbbítja a kérést.²²⁷

A kommunisták a szovjetizáció során le akartak számolni a külügyi apparátussal is. Főként azokat támadták, akik a Horthy-időszakban is munkatársai voltak a Külügyminisztériumnak. Belekeverték az úgynevezett összeesküvésbe Szentiványi Domonkost is, aki tagja volt a Moszkvába küldött fegyverszüneti delegációnak, és aki valóban bizalmasa volt a Horthy-családnak, főként ifjú Horthy Miklósnak, aki a „kiugrási iroda” felhasználásával komolyan foglalkozott a háborúból való kilépéssel. Az említett iroda vezetője volt Szentiványi rendkívüli követként és meghatalmazott miniszterként.

A támadást kiterjesztették az aktív diplomatákra is. A parasztpárti *Szabad Szó*-ban, feltehetően kommunista sugalmazásra, nagyon kemény támadás jelent meg személy szerint Auer Pál ellen. A cikkíró a következőket írta a párizsi követről: „Auer külföldi szereplése nem mindig szolgálja a magyar demokrácia érdekeit, és gyakran kerül ellentétbe a hivatalos magyar külpolitikával. Ezzel magyarázható, hogy a párizsi magyar követségen a reakciós diplomaták szabadon tevékenykedhetnek.”²²⁸

²²²Közép-európai federációt sürgetett Dr. Auer Pál. *Amerikai Magyar Népszava*, 1947. január 18.

²²³Auer Pál a közép-európai föderációról. *Világ*, 1947. január 18.

²²⁴MOL XIXJlk 861 alapszám 1947/51.

²²⁵Csehszlovákiában már csak éppen a gázkamra hiányzik. *Amerikai Magyar Népszava*, 1947. január 16.

²²⁶Auer Pál nyilatkozata a *Kis Újság*-nak amerikai útiról. *Kis Újság*, 1947. február 5.

²²⁷Szegedy-Maszák Marianne: i. m. 350. o

²²⁸Elvesztik állampolgárságukat a külföldön élő összeesküvő diplomaták. *Szabad Szó*, 1947. január 18.

Arról természetesen nem szólt a cikk, hogy Auer milyen sokat tett a demokratikus Magyarország presztízsének a megerősítése érdekében, a magyar–francia kapcsolatok kiszélesítése és szilárd alapokra helyezése területén.

Az apparátus elleni támadásokkal egy időben megszigorították a diplomaták utazási lehetőségeit. Február 20-án a moszkvai ügynök, Bolgár Elek államtitkár aláírásával körlevelet küldtek a követségeknek, amelyekben arról tájékoztatták a követeket, hogy a követség munkatársai kizárólag a minisztérium engedélyével utazhatnak idegen állam területére. Az előírás megszegőit a legszigorúbban megbüntetik.

Azt, hogy Auert a kommunisták kipécézték maguknak, az is bizonyítja, hogy az előzőekben ismertetett levél előtt, február 1-jén már felszólítást kapott a Külügyminisztériumtól, hogy tegyen arról jelentést, Nemestóthy követségi tanácsos hányszor utazott külföldre, milyen országokba, és ki adta az engedélyt.²²⁹ Auer természetesen végrehajtotta a szovjet bürokráciára jellemző utasítást.

A békeszerződés aláírására február 10-én került sor Párizsban a francia külügyminisztérium óratermében. Kertész István és Auer Pál részt vettek az aláírási ceremónián. Szegedy-Maszáknak jelentős szerepe volt az aláírás előkészítésében. Az egyik fontos feladat volt a végleges szöveg megszerzése, mivel a külügyminiszterek New Yorkban tartott tanácskozásán bizonyos változásokat hajtottak végre a Párizsban összeállított szövegen. A megszerzett szöveget lehetőleg pontosan lefordították és eljuttatták a magyar külügyminisztériumhoz, megfelelő tájékoztódás céljából. Kertész a Washingtonból érkezett fordításról jegyzéket készített, amely magában foglalta a korábbi szövegtől való eltéréseket.

A békeszerződés aláírása után közvetlenül egy újabb jegyzéket nyújtott át a magyar küldöttség Bidault francia külügyminiszternek, a konferencia elnökének, amelyben újra összefoglalták a párizsi konferencián elfogadott igazságtalan döntéseket. A jegyzéket Kertész István állította össze.²³⁰

A támadásoktól Auer nem zavartatta magát, tovább folytatta és tegyük hozzá sikeresen a követi tevékenységét. Aurelien Sauvageot vezetésével (a professzor sokáig volt francia lektor a budapesti egyetemen) a francia rádió közvetítést adott Magyarországról „Magyar lélek” címmel. Ilyen korábban nem volt a francia rádióban. A közvetítésen megszólalt Auer Pál is. A rádióinterjúban kijelentette, hogy a századok folyamán a magyarság egyetlen nép iránt sem érzett olyan mély rokonszenvet, mint a francia nemzet iránt. Majd így folytatta: „A legkitűnőbb és a legérdemesebb magyarok nosztalgiát éreztek Franciaország szépségei és a fran-

cia szellem után, és hol a francia szellem magvait vetették el Magyarországon, hol a magyar szellem magvait Franciaországban.” Lelkesen ismertette továbbá az új, demokratikus Magyarországon elért eredményeket, majd végezetül kijelentette, hogy „az ország lázasan dolgozik, hogy szilárd és virágzó legyen a demokratikus Magyarország”.²³¹

Az interjú hangja olyan volt, mint egy szabad és független ország követétől elvárható. Csakhogy Magyarország nem volt sem szabad, sem független. Nem említette meg Auer, nyilván szándékosan, a szovjet–magyar barátság jelentőségét, hanem kifejezetten és érthető módon a francia és a magyar nép közötti kapcsolatokat emelte ki. Ezt azonban a moszkviták: Rákosi, Révai igen rossz néven vették.

A magyar–francia kapcsolatok azonban tovább is lendületesen fejlődtek. Kulturális vonatkozásban jelentős eseménynek számított az a fogadás, amelyet Kodály Zoltán tiszteletére adott a követség. Fellépett a híres Végh vonósnégyes és több más magyar művész. A vendégek között volt a francia nemzetgyűlés sok tagja, a francia főváros politikai és kulturális életének kiemelkedő személyiségei.²³²

A két ország közötti politikai kapcsolatok is jól fejlődtek. Megalakult a francia nemzetgyűlésben a magyarbarát képviselőcsoport. A negyedik francia köztársaság parlamentjében ez volt az első csoport, amely egy idegen, sőt egy legyőzött állam érdekében és rokonszenvében szerveződött. A parlamenti csoportnak 145 tagja volt. A kommunisták 38, a katolikus színezetű köztársasági népmozgalom, Bidault külügyminiszter pártja 36 taggal képviseltette magát. Személyesen a csoport tagja volt a kiváló Maurice Schumann, a háború után újból meginduló európai integrációs törekvések egyik kezdeményezője, Jacques Duclos, a nagy tekintélyű kommunista politikus.²³³

Szegedy-Maszáknak is sikeresen tevékenykedett. A legjelentősebb események közé tartozott, hogy Magyarország felvételét kérte az Egyesült Nemzetek Szervezetébe. A lépés jelentőségét kiemeli az a tény, hogy Magyarország volt az első a korábbi ellenséges országok közül, amely a világszervezet tagságáért folyamodott.

Szegedy-Maszáknak személyesen kereste fel az Egyesült Nemzetek Szervezetének főtitkárát, a norvég Trygve Liet, a neves szociáldemokrata politikust. A megbeszélésen elmondta, hogy a békeszerződést Magyarországgal már aláírták. Amennyiben a békeszerződés hatályba lép, megszűnnek Magyarország szuverenitásának a korlátai. Azt is kijelentette, hogy Magyarország kész elfogadni az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapokmányában foglalt kötelezettségeket. Az eseménnyel kapcsolatban a követ nyilatkozott a *New York Herald Tribune* munkatársának, amelyben kijelen-

²²⁹MOL X-X J-30-a 59/ eln.res. 1947.

²³⁰Gyöngyösi külügyminiszter a békeszerződés után ismertette a nagyhatalmakhoz intézett jegyzéket. *Szabadság*, 1947. február 12.

²³¹Párizsi tudósítónk telefonjelentése. *Magyar Nemzet*, 1946. március 11.

²³²Párizsi tudósítónk telefonjelentése. *Magyar Nemzet*, 1947. március 22.

²³³Párizsi tudósítónk telefonjelentése. *Magyar Nemzet*, 1947. május 10.

tette, hogy Nagy-Britannia már ratifikálta a magyar békeszerződést, az Egyesült Államoknak és a Szovjetunióknak még cselekedniük kell.²³⁴ Szimbolikus jelentőségű lépésről volt szó. Az előzőekben már említett önálló magyar külpolitikai törekvések szinte utolsó fellobbanása volt ez a lépés. Az Egyesült Nemzetekkel kapcsolatos nosztalgiákat a korábbiakban már említettük. A polgári demokrácia megvalósításában reménykedő politikusok a világszervezetet, illetve az ENSZ Alapokmányát tartották az egyik legfontosabb irányjelzőnek az Atlanti Charta mellett. Az említett dokumentumok és az Egyesült Nemzetek Szervezetének a már addig kialakult tevékenysége határozták meg a nyugati, főként az angolszász demokráciák mozgásterét és cselekvési irányát. A nyugatbarát magyar politikusok úgy gondolták, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetében való tagság hozzásegíti Magyarországot a megfelelő politikai fejlődéshez. (Érdemes megjegyezni, hogy a hivatalos szovjet megnyilatkozásokban nem hivatkoztak az ENSZ alapelveire.)

A kísérlet nem volt sikeres. A belépési kérés eljutott ugyan a Biztonsági Tanácsig, olyan döntés született azonban, hogy mindaddig, amíg a Magyarországgal kötött békeszerződés nem lép hatályba, Magyarország nem tekinthető szuverén országnak, ezért a belépési kérelmet levették a napirendről.

Május első napjaiban az Egyesült Államokban járt Tildy Zoltán köztársasági elnök felesége. Nagy programot bonyolított le, amit Szegedy-Maszáék és munkatársai készítettek elő. Tildy Zoltánné találkozott Truman elnök feleségével és Roosevelt elnök özvegyével. Megható jelenet volt, amikor a követ átnyújtotta Eleanor Rooseveltnek a meghalt elnökről elnevezett budapesti tér névtábláját.

A követ a köztársasági elnök felesége tiszteletére természetesen fogadást adott, amelyről beszámolt a *Washington Post* is. A fogadáson – és ez Szegedy-Maszáék elismertségét tükrözte – magas rangú politikusok és kormánytagok is megjelentek. Így többek között Anderson földművelésügyi és Patterson hadügyminiszter, William Benton külügyi államtitkár és Selden Chapin, az Egyesült Államok új budapesti követe.

Úgy tűnt, hogy Magyarország és a nyugati demokráciák közötti kapcsolatok jól és sikeresen fejlődnek. Magyarország látszólag kiemelkedett a kommunista uralom alá került szomszédai közül. Ez azonban csak a felszín volt. Az ország egyre inkább a kommunisták kezébe került. A kisgazdapárt felmorzsolása tovább és egyre nagyobb erővel folytatódott, és megkezdődtek a külügyi apparátus elleni sorozatos és intenzív támadások.

Letartóztatták Demeter Bélát, a miniszterelnökség kisebbségügyi előadóját, a párizsi béke delegáció erdélyi szakértőjét. Demeter letartóztatása érintette

²³⁴Magyarország felvételét kérte az Egyesült Nemzetek Szervezetébe. *Magyar Nemzet*, 1947. április 24.

a béke delegáció valamennyi tagját, mivel kapcsolatban voltak és természetesen kommunikáltak Demeterrel. Jellemző, hogy a külügyminisztert, a betegen fekvő Gyöngyösi Jánost is kihallgatták ebben az ügyben. Demetert azzal vádolták, hogy Párizsba utazása előtt többször és hosszan tanácskozott Szentiványi Domonkossal. Párizsban a vád szerint felvette a kapcsolatokat Doblhoff Lili bárónővel, Horthy kormányzó életrajzírójával, aki munkatársa volt Bakách-Besseney Györgynek, a Horthy-rendszer valóban kiemelkedő diplomatájának, a párizsi magyar emigráció meghatározó alakjának. Állítólag Demeter tájékoztatta az emigrációt a béke delegáció belső problémáiról. A vád szerint azt is vállalta, hogy Magyarországra hazatérve folytatja az emigrációval való együttműködést. Ebből a célból Doblhoff Lili bárónő rejtjelkulccsal látta el.²³⁵

A kommunista újságokban sorra jelentek meg az inszinuáló cikkek. A parlamentben is kemény és összehangolt támadások hangzottak el a külügyi apparátus ellen a Baloldali Blokk részéről. A moszkvai emigrációból hazatért Andics Erzsébet az 1947. március 20-i ülésen a következőket mondta: „Egészen nyilvánvaló, hogy több eredményt tudtunk volna elérni, ha külpolitikai apparátusunkat sikerült volna jobban megtisztítani a horthysta bürokráciától.” A parasztpárt részéről Kondor Imre képviselő ugyanazon az ülésen szinte folytatta Andics Erzsébet inszinuációit. Szerinte ugyanis „erősen kifogásolható, hogy a demokratikus Magyarország olyan férfiakkal képviseltesse magát, akikkel nyugodt lelkiismerettel, sőt nyugodtabb lelkiismerettel képviselhette volna magát a huszonöt éves Horthy-reakció bármely korszaka”.²³⁶ Az természetesen nem hangzott el a baloldali képviselők részéről, hogy az általuk néven ugyan nem nevezett, de mégis felismerhető „horthysta” diplomatáknak köszönhetően a magyar béke delegációnak bizonyos pozitív eredményeket mégiscsak sikerült a béke konferencián elérniük.

A parlamenti felszólalásoknál is veszélyesebb volt az a támadás, amit a kommunisták intéztek a kormány 1947. április 17-i ülésén név szerint Auer Pál és Szegedy-Maszáék Aladár ellen.

Rákosi Mátyás hozzászólásában kijelentette, hogy „a washingtoni magyar követségen kialakult egy, a kormányhoz lojális és egy illojális rész. Fel kellene vetni ezt a kérdést a Külügyminisztériumon belül is. Legegyszerűbb volna hazarendelni őket jelentéstételre. Ez vonatkozik a párizsi és svájci követünkre, nemcsak az amerikaiakra.” A miniszterelnök megjegyezte, hogy Auer novemberben Budapesten volt. Rákosi erre úgy reflektált, hogy haza kell hívatni őket, különben disszidálni fognak.

²³⁵Letartóztatták a magyar béke delegáció összeesküvő erdélyi szakértőjét. *Szabadság*, 1947. március 14.

²³⁶Nemzetgyűlési Napló, VI. kötet 1–8. 1945–1947. Budapest, 1952. 28. o.

Hozzászólása másik részében a támadást Szegedy-Maszákra koncentrálnak a következőket mondta: „Nem árt Szegedy-Maszáknak sem, ha megmondjuk, hogy az irány, amit visz, nem jó.” Gyöngyösi próbálta védeni a washingtoni követet. Arra utalt, hogy Szegedy-Maszák a Kisgazdapárt embere, és figyelembe kell venni a többségi párt álláspontját. Rákosi erre úgy replikázott, hogy nem pártkérdésről, hanem egyéni megítélésről van szó.²³⁷

²³⁷Nagy Ferenc második és harmadik kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei, 1946. november 22. – 1947. május 31. A–B kötet. Budapest, 2008, Magyar Országos Levéltár, 872. o.

VI. AZ EMIGRÁCIÓ

A parlamentben és a minisztertanácsi ülésen elhangzott, valamint a sajtóban megjelent támadó cikkekről természetesen tudomásuk volt az érdekelteknek. A politikai helyzet tovább romlott. A kommunista irányítású offenzíva a Magyarországra betelepedett szovjet szervek hathatós támogatásával folytatta a kialakulóban lévő demokratikus intézmények könyörtelen felszámolását. Érdemes megjegyezni, hogy az 1945–1947-es évek közötti koalíciós időszak talán legdemokratikusabb intézménye, a szabadon megválasztott parlament ellenállt. Sulyok Dezső, a Szabadságpárt vezére még bátran kijelentette, hogy Magyarország rendőrállammá vált. Részletekbe is belemenve hangoztatta, hogy a politikai rendőrség nemcsak a közéletre, hanem a magánszférára is elviselhetetlen nyomást gyakorol.²³⁸ A képhez az is hozzátartozik, hogy Sulyok parlamenti szerepléseit lehetetlenné tették és elmenekült az országból.

Az úgynevezett köztársaság elleni összeesküvés résztvevőit is sorozatban elítélték. Konceptiós perekről volt természetesen szó. A semleges svájci sajtó is hírt adott a mondvacsinált vádokról. Így többek között tudósítás jelent meg a letartóztatott újjáépítési miniszter, Mistéthy Endre peréről, akit azzal vádoltak meg, hogy anyagiilag támogatta az összeesküvést. A volt miniszter bátran kijelentette a per során, hogy valóban néhány alkalommal arról beszélt a barátaival, hogy milyen összeg, adott esetben külföldi anyagi támogatásra lesz szükség az ország, főként Budapest újjáépítéséhez. A volt minisztert életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.²³⁹

Az igazán veszélye fordulat akkor következett be, amikor Nagy Ferenc miniszterelnök 1947. május 14-én Svájcba utazott, majd kihasználva a távollétét, a kommunisták puccsszerűen leváltották, és a kommunistákat, illetve a szovjet igényeket teljes mértékben kiszolgáló Dinnyés Lajost helyezték a miniszterelnöki székbe.

Nagy Ferenc elutazását az indokolta, hogy nem bírta már idegileg a kommunisták részéről rá nehezedő nyomást, és elfáradt a miniszterelnöki pozícióval járó terhekben. Nagy Ferenc Svájcban lemondott a miniszterelnöki tisztségéről. A kommunisták az elhurcolt Kovács Bélától kicsikartak egy olyan vallomást, amely szerint a miniszterelnök tudott az összeesküvésről, és támogatta is azt. Természetesen abszurd vádokról volt szó. Nehezen képzelhető ugyanis el, hogy egy aktív miniszterelnök a saját kormánya, hatalma ellen irányuló összeesküvést támogasson.

Szegedy-Maszák, látva a Magyarországon kialakult és egyre erősödő, veszélyes irányú fejlődést, kérte a State Department kelet-európai osztályának vezetőjét, hogy konzultáljon vele a magyarországi politikai fejlődéssel kapcsolatos amerikai

²³⁸Stürmische Sitzung im ungarischen Parlament. *Neue Zürcher Zeitung*, 1947. június 13.

²³⁹Die „Verschwörer“ in Ungarn. *Neue Zürcher Zeitung*, 1947. június 14.

állásontról. Freeman Matthews osztályvezető közölte a washingtoni követtel, hogy az Egyesült Államok részéről aggodalommal figyelik a magyar belpolitikai helyzet alakulását. Még nem adták fel a reményt, hogy a román vagy bolgár helyzet elkerülhető lesz Magyarországon. Ígértet tett arra, hogy a Truman-doktrína értelmében újabb magyar belpolitikai krízis esetén ismét fellépnek, de természetesen nem görög–török mintára, mert erre nincsen lehetőség. A lehetőségek keretein belül mindent megtesznek. A külügyminisztérium részéről a katonai beavatkozás bármilyen formáját is kizárták. Matthews arról is tájékoztatta Szegedy-Maszákot, hogy Schoenfeld követ budapesti megbízatása hamarosan lejár. Az új követ, Selden Chapin hamarosan Budapestre érkezik.²⁴⁰

A washingtoni követ akkor már látta, hogy a lehetőségek beszűkültek, de még próbálkozott. Június 2-án felkereste George Marshall külügyminisztert, akinek egy hatoldalas levelet adott át, melyben vázolta az utolsó napokban bekövetkezett magyarországi eseményeket. Olyan kitételek voltak a levélben, hogy „Magyarország egy hajszálnyilag van tőle, hogy az orosz és kommunista terjeszkedés magába nyelje. (...) Magyarországra az a sors vár, hogy folyamatosan elszívják csekély gazdasági erejét, és hogy leigazza egy megszálló hadsereg és egy törpe kisebbség, amely nemcsak a rendőrséget vonta irányítása alá, hanem a saját tagjait is felfegyverezte.” Végezetül kérte a levélben az Egyesült Államok támogatását, Magyarország függetlenségének a megőrzéséhez.²⁴¹ A levének nem volt következménye.

Volt olyan kísérlet is az amerikai külügyminisztérium apparátusa – John Hickerson igazgató – részéről, hogy Magyarország függetlenségének ügye kerüljön a Biztonsági Tanács elé, de a külügyi vezetés nem vállalta ezt a lépést. Szegedy-Maszákot visszahívták Magyarországra. Ezt nem vállalta, és több munkatársával együtt emigrált. A menedékjogot természetesen megkapta.

Auer Pál nem várta meg a visszahívást, lemondott a párizsi követi tisztségről. A Dinnyés-kormányt Szegedy-Maszákhhoz hasonlóan nem volt hajlandó szolgálni. Lépését francia részről kedvezően fogadták. A tekintélyes *Le Monde* az 1947. június 7-i számában első oldalon feltűnő tálalásban jelentette be Auer lemondását és menedékkérését. Az újság a következőket írta: „M. Auer, aki Franciaország nagy barátja, szüntelenül elkövetett minden tőle telhetőt, hogy Franciaország és Magyarország között a baráti kapcsolatokat minél szorosabbra fűzze. Mindazok, akik ismerték, fájjalják, hogy Magyarország az ő távozásával egyik legjobb szószólóját veszíti el.”²⁴²

²⁴⁰Balogh Sándor: i. m. 348. o.

²⁴¹Szegedy-Maszák Marianne: i. m. 155. o.

²⁴²Auer Pál: i. m. 339. o

A franciák hálásak voltak. A külügyminiszter javaslatára megkapta a Becsületrend parancsnoki keresztjét, ami jelentős kitüntetésnek számít. A Dinnyés-kormány tiltakozott ez ellen a lépés ellen. Károlyi Mihály, az új követ felkereste Chauvel külügyminisztériumi főtitkárt, akit szinte kérdőre vont a kitüntetés miatt. Kijelentette, hogy a francia kormány barátságtalan aktusaként fogják Auer kitüntetését kezelni. A franciák azonban nem reagáltak a magyar követ tiltakozására.²⁴³

A kommunista irányítás alá került magyarországi sajtóban természetesen gyűlölködő hangú cikkek jelentek meg. Auerről azt írták, hogy a demokrácia párizsi diplomáciai megbízottjaként mindenekelőtt Aschner Lipótnak, az Egyesült Izzó volt elnökének magánérdekeit képviselte. Nemcsak hivatalában, hanem magánlakásán is megfordult az az összeesküvő társaság, amelyet szoros szálak fűztek Bakách-Bessenyei György vezetése alatt álló horthysta követcsoporthoz.

Szegedy-Maszákot sem kímélték. Az előzőekben jeleztük, hogy a követet a Kornfeld család vagyona átmentőjének titulálták. Ez a vád a lemondása után újból felmerült. Azt írták, hogy teljesen felesége befolyása alatt állott, és tevékenysége főként a Kornfeld – Chorin – Weiss család pénzének Amerikába való átmentésére szorítkozott. Mióta elfoglalta hivatalát a követségen, Szász tanácsossal, aki a Nemzeti bank megbízottjaként került Amerikába, vakon alárendelte magát Kornfeld báróné utasításainak. A követség egész tisztikara úgyszólván kizárólag csak a demokráciaellenes nagytőke exponenseivel érintkezett.²⁴⁴

Kertész István a vázolt viharos időszakban római követ volt. Tudta, hogy a kommunisták gyanakodva figyelik szinte minden lépését. Jó példa erre, hogy olaszországi megbízatása helyett Hollandiában szeretette volna Magyarországot képviselni. A kommunista párt részéről ezt megakadályozták. Figyelmeztették, hogy a politikai rendőrség figyeli a nyugati követségekkel való viszonyát, és igyekeznek adatokat szerezni a jobboldali politikusokkal, többek között Teleki Gézával, a debreceni kormány korábbi tagjával való bizalmas viszonyáról.²⁴⁵

Mint említettük, szinte puccsszerűen kijutott Rómába, ahol igyekezett megfelelően képviselni a magyarság érdekeit. Szinte még a lehetetlent is megpróbálta. Az olaszok kedvezően, egyenlő partnerként fogadták. Tárgyalt többek között Borgongini-Duca bíborossal az olasz kormányhoz akkreditált nunciussal a magyar–vatikáni diplomáciai kapcsolatok helyreállításáról, ami abban az időben lehetetlen volt, mivel az oroszok hallani sem akartak róla. Felmerült az a lehetőség is, hogy Gyöngyösi János utódként ő legyen a külügyminiszter. Kertész azonban tudta, hogy egy ilyen lépésnek nagyon súlyos következményei lehetnek. Nem volt párttá-

²⁴³XIX-J-1-k 1/a-1/b 1947/54.

²⁴⁴Sikkasztottak, csempészték, valutáztak az elcsapott áruló követek. *Szabadság*, 1947. június 8.

²⁴⁵Kertész István: i. m. 379. o.

mogatottsága és csupán szakértőként hamar elsodorta volna a mindenre kiterjedő szovjetizációs folyamat.

Kellemtlen helyzetbe is hozták. Megjelent ugyanis a magyar újságokban az a hír, hogy több követ, többek között Kertész István is elítélte Auer és Szegedy-Maszák emigrálását.²⁴⁶ A hír természetesen nem volt igaz. Végezetül augusztus 20-án leváltották. Nem tért haza Magyarországra, Auer Pálhoz és Szegedy-Maszák Aladárhoz hasonlóan emigrációba vonult.

Szinte szimbolikus lépés volt, jelezte az önálló magyar diplomácia végét.

EPILÓGUS

Lemondásukat követően Auer Pál, Kertész István és Szegedy-Maszák Aladár eltűntek a magyar közéletből, sőt a magyar társadalom emlékezetéből is. A kommunista rendszer ellenségként kezelte mindhármat – ami igaz is volt, mivel szemben álltak a Rákosi-, de a viszonylag enyhébb Kádár-rendszerrel is. Auer a magyar emigráció tevékeny tagja lett. A New Yorkban székelő emigrációs csúcsszerv, a Magyar Nemzeti Bizottmány európai képviselője volt. Ebben a minőségében sokszor nyilatkozott a Szabad Európa Rádióknak és a francia rádió magyar adásának, sok cikke jelent meg az emigrációs sajtóban, és sokat szerepelt a különböző konferenciákon is. Részt vett az 1956-os forradalom leverése utáni magyar menekültek megsegítésében, a megalakult politikai szerveződésekben azonban már nem vállalt szerepet. Magyarországra nem tért vissza, Párizsban hunyt el.

Szegedy-Maszákot nagyon megviselték a Magyarországon bekövetkezett változások. Az emigrációs politikában nem vett részt. Állást vállalt az Amerika Hangja rádióállomás munkájában. A magyar adás szerkesztője lett. Ő járt Magyarországon így 1964-ben. A Royal szállóban lakott. A politikai rendőrség figyelemmel kísérte minden lépését. A Hazafias Népfrent részéről keresték vele a kapcsolatok felvételének a lehetőségét, ő azonban ezt visszautasította. Kizárólag a rokonaival és a barátaival találkozott.

Kertész István sem vett részt az emigrációs tevékenységben. A tudománynak szentelte az életét. A nemzetközi jog tanára lett a híres amerikai Notre Dame egyetemnek. Több kiváló nemzetközi joggal foglalkozó tanulmányt és szakkönyvet írt. Magyarországra nem tért vissza.

A rendszerváltozás környékén megkezdődött mindhárom diplomata tevékenységének bizonyos fokú feltárása. Kertész és Szegedy-Maszák emlékiratai megjelentek, amelyek hasznos, szinte nélkülözhetetlen forrásai a koalíciós idők történetírásának. Auer Pál kiváló emlékiratai azonban kizárólag a könyvtárakban érhetők el.

²⁴⁶Illetékes hely közlése a külföldi magyar kövekről. *Magyar Nemzet*, 1947. június 7.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság jegyzőkönyvei, 1945–1947. Szerkesztette Feitl István. Budapest, 2003, Napvilág.
- Arany Bálint: *Koronatanú*. (Emlékirat 1945–57). Budapest, 1990, Püski.
- Auer Pál: *Félévszázad*. Események, emberek. Washington, 1971, Occidental Press.
- Balogh Sándor: *A népi demokratikus Magyarország külpolitikája, 1945–1947*. Budapest, 1982, Kossuth.
- Balogh Sándor: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon, 1945–1947*. Budapest, 1975, Kossuth.
- Barcza György: *Diplomataemlékeim, 1911–1945*. Budapest, 1994, Európa – História.
- Barker, Elisabeth: *British Policy in South-East Europe in the Second World War*. London, 1976, Macmillan.
- Borhi László: *Magyarország a hidegháborúban*. Budapest, 1990, Corvina.
- Churchill, S. Winston: *A második világháború*. Budapest, 1989, Európa.
- Dilas, Milovan: *Találkozások Sztálinnal*. Budapest, 1989, Magvető.
- Fejtő Ferenc: *A nép demokráciák története*. Budapest, 1991, Magvető.
- Gantner Péter: A kommunista uralom elhárítása: a finn szociáldemokrácia példája. In Kulcsár Péter (szerk.): *A szociáldemokrácia vitatott öröksége*. Budapest, 2002, Századvég.
- Gantner Péter: *Egy elfelejtett államfő. Zsedényi Béla életpályája*. Budapest, 2008, I. A. T. Kiadó.
- Gantner Péter: *Gyöngyösi János. Egy félreismeret külügyminiszter*. Pécs, 2013, IDR Research Kft – Publikon.
- Gati, Charles: *Magyarország a Kreml árnyékában*. Budapest, 1990, Századvég.
- Gosztonyi Péter: *Háború van, háború!* Budapest, 1989, Népszava.
- Haas György: *Második Trianon*. Békéscsaba, 1995, Tevan.
- Haas György: *Egy elfelejtett demokrata – Demeter Béla*. Magyar Szemle, Budapest, 2011.
- Iratok a magyar–szovjet kapcsolatok történetéhez, 1944. október – 1948 június*. Szerk. Vida István. Budapest, 205, Gondolat.
- Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919–1945*. Budapest, 1988, Kossuth.
- Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944*. Budapest, 1991, Európa – História.
- Kárász Artúr: *80 év a föld körül*. Budapest – Párizs, 1990, Bethlen Gábor Könyvkiadó – Irodalmi Újság.

- Kertész István: *Magyar békeillúziók, 1945–1947.* Budapest, 1995, Európa – História.
- Kogelfranz, Siegfried: *Jalta öröksége. Az áldozatok és akik megúszták.* Budapest, 1990, AB Független Kiadó.
- Kovács Imre: *Magyarország megszállása.* Budapest, 1990, Katalizátor Iroda.
- Korom Mihály: *Magyarország ideiglenes nemzeti kormánya és a fegyverszünet (1944–1945).* Budapest, 1981, Akadémiai.
- Litván György: Oktobristák 1945-ben. In *A demokrácia reménye – Magyarország 1945.* Szerk. Rainer M. János, Ständeisky Éva. Budapest, 2005, 1956-os Intézet.
- L. Nagy Zsuzsa: *Liberális pártmozgalmak.* Budapest, 1986, Akadémiai.
- Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban.* Szerk. Juhász Gyula. Budapest, 1978, Kossuth.
- Mindszenty József: *Emlékirataim.* Budapest, 1989, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója.
- Moszkvából jelentjük... Titkos dokumentumok, 1944–1948.* Szerk. Izsák Lajos, Kun Miklós. Budapest 1994, Századvég.
- Nagy Ferenc első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei, 1946. február 5. – 1946. november 15.* Budapest, Magyar Országos Levéltár.
- Nagy Ferenc második és harmadik kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei, 1946. november 22. – 1947. május 31.* A–B kötet. Budapest, 2008, Magyar Országos Levéltár.
- Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött.* 1–2. k. Budapest, 1990, Európa – História.
- Nagy Vince: *Októbertől októberig.* Budapest, 1991, Európa – História.
- Nemzetgyűlési Napló, 1–8. 1945–1947. Budapest, 1952.
- Pártközi értekezletek. Politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció, 1944–1948.* Szerk.: Horváth Julianna – Szabó Éva – Szűcs László – Zalai Katalin. Budapest, 2003, Napvilág.
- Rákosi Máttyás: *Visszaemlékezések, 1940–1956.* 1–2. k. Budapest, 1997, Napvilág.
- Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés.* Budapest, 2006, Osiris.
- Schöpflin Gyula: *Szélkiáltó.* Visszaemlékezések. Budapest, 1991, Magvető.
- Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz.* 1–2. k. Budapest, 1996, Európa – História.
- Szegedy-Maszák Marianne: *Csókolom a kezét.* Budapest, 2014, Libri.
- Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei, 1945. november 15. – 1946. február 4.* Budapest, 2005, Magyar Országos Levéltár.
- Ullein-Reviczy Antal: *Német háború – orosz béke.* Budapest, 1993, Európa – História.

- Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája, 1944–1947.* Budapest, 1976, Akadémiai.
- Vallomások a holtak házából.* Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – Corvina.
- A Wilhelmstrasse és Magyarország.* Budapest, 1968, Kossuth.

Sajtótermékek

- Amerikai Magyar Népszava, 1946–1947
- Basler Nachrichten, 1945–1847
- Haladás, 1946–1947
- Hírlap, 1946–1947
- Képes Figyelő, 1945–1947
- Kis Újság, 1945–1947
- Magyar Nemzet, 1945–1947
- Neue Zürcher Zeitung, 1945–1947
- Népszava, 1945–1947
- Szabadság, 1945–1947
- Új Magyarország, 1945–1947
- Világ, 1945–1947
- Világosság, 1945–1947
- Die Weltwoche, 1945–1947

Dokumentumok forrása

- Corvinus Egyetem Könyvtára
- Magyar Országos Levéltár
- Országgyűlési Könyvtár
- Politikatörténeti Intézet
- Foreign Relations of the United States

A FONTOSABB SZEREPLŐK RÖVID ÉLETRAJZA

Auer Pál (1885–1978) ügyvéd, a francia követség jogtanácsosa. 1943-tól a Független Kisgazdapárt tagja. 1945-től parlamenti képviselő. 1946 és 1947 között párizsi követ. Nagy Ferenc miniszterelnök lemondása után emigrált. Az emigrációban jelentős szerepet játszott. Tagja volt a magyar Nemzeti Bizottmánynak

Bakách-Bessenyei György (1882–1959) diplomata, belgrádi, vichyi és berni követ. Emigrált, csatlakozott a Magyar Nemzeti Bizottmányhoz.

Beneš, Edvard (1884–1948) csehszlovák politikus. 1935–1938 között köztársasági elnök, 1940–1945 között angliai emigrációban volt, a menekült kormány miniszterelnöke. 1945-től 1948-ig újból köztársasági elnök. A magyarellenes politika egyik képviselője.

Bidault, Georges (1899–1983) katolikus irányzatú francia politikus, részt vett az ellenállásban. Több ízben külügyminiszter és miniszterelnök is.

Bolgár Elek (1883–1945) kommunista politikus. Részt vett a Tanácsköztársaságban, majd a Szovjetunióba emigrált. 1945-ben külügyi államtitkár.

Byrnes, James (1879–1972) demokrata párti amerikai politikus. 1945–1947 között az Egyesült Államok külügyminisztere.

Campbell, C John amerikai diplomata. Részt vett a béke-előkészítésben. Az amerikai külügyminisztérium kelet-európai szakértője.

Churchill, Sir Winston (1874–1965) brit államférfi, konzervatív politikus. 1940–1945 között miniszterelnök. A Hitler-ellenes koalíció egyik összekovácsolója.

Clementis, Vladimír (1902–1952) csehszlovák kommunista politikus. 1940–1945 között Londonban élt emigrációban. 1948-ig államtitkár, majd az ország külügyminisztere. Koncepciós per áldozata lett.

Dinnyés Lajos (1901–1961) kisgazdapárti politikus. 1947-ben hadügyminiszter, 1947–1948 között miniszterelnök.

Gascoigne, Alvary Douglas Frederick (1893–1970) brit diplomata, 1944–1946 között magyarországi követ. Később Tokióban képviselte az Egyesült Királyságot.

Gerő Ernő (1898–1980) kommunista politikus. Részt vett a Tanácsköztársaságban, a Szovjetunióba emigrált. A Komintern magas rangú funkcionáriusa volt. 1944 végétől a magyarországi szovjetizáció előkészítője és magas funkciókban végrehajtója. 1956-ban újból Moszkvába került. Az elkövetett törvénytelenések miatt kizárták a pártból

Gottwald, Klement (1896–1953) csehszlovák kommunista politikus. Moszkvában élt emigrációban. 1945 után miniszterelnök, majd köztársasági elnök

De la Grandville, Jean (1913–1993) francia diplomata. 1946-ban a Külügyminiszterek Tanácsának főtitkára. Később a külügyminisztériumban magas tisztségeket töltött be.

Groza, Petru (1884–1958) román politikus. Ügyvéd, az 1933-ban létrejött Ekésfront megalapítója. 1945–1948 között miniszterelnök, majd 1948-ig köztársasági elnök.

Gyöngyösi János (1893–1951) kisgazdapárti politikus, tanár, újságíró. Részt vett az Ideiglenes nemzetgyűlés előkészítésében. 1944. december 22-től 1947. május 31-ig külügyminiszter.

Hood, Samuel (1910–1981) angol diplomata. 1942 óta volt külügyi szolgálatban. Delegátusként részt vett a párizsi békekonferencián. 1962–1969 között külügyminiszter-helyettes.

Kárász Artúr (1907–1992) pénzügyi szakértő. 1945-ben a Nemzeti Parasztpárt megbízottjaként a Magyar Nemzeti Bank elnöke. A kommunisták megakadályozták, hogy a békekonferencián részt vegyen. 1948-ban emigrált. A Világbank vezető munkatársa volt.

Kardelj, Edvard (1910–1979) jugoszláv politikus. Részt vett a jugoszláv ellenállásban. 1948–1953 között külügyminiszter, majd miniszterelnök-helyettes.

Károlyi Mihály (1875–1955) földbirtokos, függetlenségi politikus. 1918-ban miniszterelnök. 1919. január 11-től köztársasági elnök. A Tanácsköztársaság kikiáltásakor

emigrációba vonult. 1946-ban tért haza. A parlament tagja, majd párizsi követ lett. 1949-ben a Rajk-per miatt újból emigrált.

Kertész István (1904–1986) külügyminisztériumi tisztviselő. 1945 után a béke-előkészítést koordinálta. A békedelegáció főtitkára volt. 1947-ben római követ, majd emigrált. Amerikában lett egyetemi tanár.

Kovács Béla (1908–1959) gazdálkodó, pincér. 1939-től a Kisgazdapárt főtitkár-helyettese, 1945-ben főtitkára volt. Több kormánytiszséget is betöltött. 1947-ben a szovjet hatóságok letartóztatták. 1955-ben tért haza Magyarországra.

Marshall, George (1880–1959) amerikai tábornok. 1939–1945 között az amerikai hadsereg vezérkari főnöke. 1949–1951 között külügyminiszter. A Marshall-terv kezdeményezője volt.

Masaryk, Jan (1886–1948) csehszlovák diplomata, politikus. A második világháború alatt a londoni emigráns kormány tagja. 1945–1948 között külügyminiszter. 1948-ban a kommunisták meggyilkolták.

Merrill, Frederick (1910–1980) amerikai diplomata, a külügyminisztérium tisztviselője. Részt vett szakértőként a párizsi békekonferencián.

Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics (1890–1986) szovjet politikus. Hosszú ideig volt a Szovjetunió külügyi népbiztosa. Később kegyvesztett lett. Ulan Batorban volt nagykövet.

Mosely, Philip (1905–1972) amerikai diplomata, egyetemi tanár. 1943-tól az amerikai külügyminisztérium területi kérdéseket tanulmányozó osztályának a vezetője lett. Később a külügyminiszter szakértője.

Nagy Ferenc (1905–1979) gazdálkodó, kisgazdapárti politikus. A pártban több vezető funkciót töltött be. 1946–1947-ben miniszterelnök, majd emigrációba kényszerítették. Tagja volt a Magyar Nemzeti Bizottmánynak.

Pope, Maurice (1889–1970) kanadai tábornok. Részt vett a párizsi békekonferencián. Később Németországban a kanadai katonai misszió vezetője volt.

Puskin, Georgij Makszimovics (1909–1963) szovjet diplomata. 1942–1944 között Kínában főkonzul. 1945-től a Szovjetunió magyarországi politikai megbízottja, majd követ.

Rákosi Mátyás (1892–1971) kommunista politikus. Részt vett a Tanácsköztársaságban. Többször volt moszkvai emigrációban. 16 évet töltött el a magyarországi börtönökben. 1945-ben tért haza Magyarországra, az ország kommunista, véreskezű diktátora lett. 1956-ban újból száműzetésbe ment a Szovjetunióba. Ott halt meg.

Reber, Samuel (1903–1971) amerikai diplomata. 1939–1942 között külügyminiszter-helyettes, a párizsi békekonferencián az amerikai küldöttség tanácsadója.

Révai József (1898–1959) kommunista politikus. Részt vett a Tanácsköztársaságban. Moszkvában élt emigrációban. 1945-ben újra Magyarországra került. Magas párt- és kormányfunkciókat töltött be.

Schoenfeld, Arthur (1889–1952) amerikai diplomata. 1945–1947 között Budapesten képviselte az Egyesült Államokat. Később Helsinkiben volt követ.

Smith, Walter Bedell (1895–1961) amerikai tábornok, diplomata. 1946–1949 között moszkvai követ. Részt vett az amerikai béke delegáció munkájában.

Smuts, Jan Christian (1870–1950) dél-afrikai politikus, tábornok. A Dél-Afrikai Unió miniszterelnöke is volt. Az első világháború után hosszabb időt töltött diplomáciai megbízatással Magyarországon.

Szegedy-Maszák Aladár (1903–1988) diplomata. 1943–1944 között fontos beosztásban szolgált a Külügyminisztériumban. A dachau koncentrációs táborba hurcolták. 1945–1947 között Washingtonban magyar követ. Nagy Ferenc lemondása után diszsidált. Az Amerika Hangja magyar osztályának szerkesztője lett.

Tildy Zoltán (1889–1961) református lelkész, kisgazdapárti politikus. 1945 után miniszterelnök, majd köztársasági elnök. Később házi fogságban tartották.

Visinszkij, Andrej Januarjevics (1883–1954) jogász, a sztálini perek hírhedt vádlója, külügyminiszter-helyettes, majd külügyminiszter

Vorosilov, Kliment Jefremovics (1881–1969) szovjet marsall, politikus. 1940-ben hadügyi népbiztos. 1945–1947 között a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke.

A SZERZŐRŐL

Gantner Péter 1938-ban született. Pályafutása során a nemzetközi kapcsolatok területén dolgozott. Több állami szervnél töltött be vezető beosztást (Belkereskedelmi Minisztérium, Állami Számvevőszék stb.), emellett intenzíven foglalkozott történelmi kutatásokkal is.

Kutatási területe: 1945-48 közötti koalíciós időszak Magyarországon. Többek között kiemelten foglalkozott a magyarországi szociáldemokrácia fejlődésével. Ugyancsak kutatta és e témában tanulmánya jelent meg Finnország 1945 utáni fejlődéséről, a finnlandizáció alakulásáról.

A magyar történelemmel kapcsolatos kutatásai során kezdett el foglalkozni Zsedényi Béla, az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökének politikai pályafutásával. Ennek a munkának a gyümölcse az Egy elfelejtett államfő című könyve, mely 2008-ban jelent meg.

A szerző többéves kutatása során figyelt fel a korszak több jeles politikusa közül Valentiny Ágostonra, akinek a szovjetizáció elleni küzdelmét majd ennek súlyos következményeit a *Valentiny Ágoston az elfelejtett államférfi* című 2010-ben megjelent könyvében dolgozta fel.

Szintén a kutatásai során figyelt fel Gyöngyösi János személyére. A koalíciós időszak külügyminisztere érdekes politikusi pályát futott be. Az oroszok embere volt, ennek ellenére mégis képviselte a magyar érdekeket, a határon túli magyarság ügyét a szovjet imperialista törekvésekkel szemben. A *Gyöngyösi János – Egy félreismert külügyminiszter* című könyv 2013-ban jelent meg.

X 264410

publikon
KIADÓ

A második világháborúban Magyarország – az első világháborúhoz hasonlóan – újból a rossz, a vesztes oldalon állt. A büntetés nem is maradt el. A győztesek – bár sokan úgy gondolták, hogy egy igazságos világrendet hoznak létre – nagy csalódást okoztak. Saját érdekeik alapján bosszút álltak. Az igazságos világrend helyett a veszteseket megbüntették, a gyengéket megalázták.

Gantner Péter történész a tőle megszokott olvasmányos stílusban vezeti be az érdeklődő olvasókat a párizsi béketárgyalások rejtelseibe, a delegációt vezető magyar diplomaták, Auer Pál, Kertész István és Szegedy-Maszák Aladár politikai küzdelmeibe. Az említett politikusok nem kerültek el a sorsukat: az 1945–1947-es koalíciós évek több nem kommunista politikusához, diplomatájához hasonlóan kiestek a nép emlékezetéből. Hármójuk együttes párizsi tevékenysége eddig nem került feldolgozásra, pedig példamutatóan küzdöttek Magyarország érdekeiért.

Bookline.hu
Pestszentlőrinc Antikvárium

2500 Ft

ISBN 978-615-5457-46-3

9 786155 457463 >

ák küzdelme a párizsi békekonferencián

943.9

G26

Magyar

GANTNER PÉTER

Gantner Péter

Magyar diplomaták küzdelme a párizsi békekonferencián

1946-47

